

ÇÜNKÜ UMURUMUZDA

11 SİVİL TOPLUM BAŞARISI

Gökçer Tahincioğlu

HAKİKAT ADALET HAFIZA MERKEZİ

Ömer Avni Mahallesi İnönü Caddesi
Akar Palas No:14 Kat: 1
Beyoğlu 34427 İstanbul/Türkiye
+90 212 243 32 27
info@hafiza-merkezi.org

YAZAR

Gökçer Tahincioğlu

EDİTÖR

Banu Tuna

SON OKUMA

Esra Koç

TASARIM

Ekin Sanaç

BASKI

MAS Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Hamidiye Mahallesi Soğuksu Caddesi 3
Kağıthane 34408 İstanbul
+90 212 294 10 00
kitap@masmat.com.tr
Sertifika No: 44686

**HAKİKAT, ADALET VE
HAFIZA ÇALIŞMALARI
DERNEĞİ YAYINLARI**
ISBN: 978-605-70285-4-9

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi,

Bu kitabın içeriğine esas teşkil eden söyleşiler için Arif Ali Cangı, Aksu Bora, Aslı Odman, Hasan Karakoç, Hüsnü Öndül, İlknur Üstün, Maside Ocak, Metin Bakkalcı, Mikail Kırbayır, Nayat Karaköse, Nebahat Akkoç, Osman Murat Ülke, Öztürk Türkdoğan, Saruhan Oluç, Şenal Sarıhan, Vedat Zencir ve Zeynep Arslan'a;

Yayında kullanılan fotoğraflar konusunda sağladıkları destek için Alaattin Timur, Deniz Ezgi Sürek, Ethem Özgüven, Hrant Dink Vakfı, İlknur Üstün, İnsan Hakları Derneği, Kaan Sağanak, Kaos GL, Meltem Ulusoy, Mehtap Yücel, Nayat Karaköse, Özer Akdemir, Petra Holzer, Sokak Dergisi, Tayfun Gönül, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Veysi Altay, Yücel Tunca, Vedat Arık ve Vedat Zencir'e;

Kitabın yayımlanmasına ve hazırlanmasına esas teşkil eden araştırmaya desteklerinden dolayı Protectdefenders.eu'ya teşekkür eder.

Yayın içeriği tamamen Hakikat Adalet Hafıza Merkezi'nin sorumluluğu altındadır. Protectdefenders.eu'nun görüşlerini yansıtmamaktadır.

ÇÜNKÜ UMURUMUZDA

11 SİVİL TOPLUM BAŞARISI

Gökçer Tahincioğlu

HAKİKAT ADALET HAFIZA MERKEZİ
TRUTH JUSTICE MEMORY CENTER

İÇİNDEKİLER

- ◆ İnsan Hakları Derneği: Cezasızlıkla Mücadele Geleneğini Yarattı – **12**
- ◆ Türkiye İnsan Hakları Vakfı: Uzmanlığı ile Sadece Türkiye'ye Değil, Dünyaya Rehberlik Ediyor – **28**
- ◆ Savaş Karşıtları Derneği: Sivil İtaatsizliği Tanıttılar, Büyük Bir Tabuyu Kırdılar – **42**
- ◆ Bergama Direnişi: Dünyaya Bırakılan Büyük Direniş Mirası – **58**
- ◆ Kaos GL: Türkiye'de LGBTİ+'ların Görünmesinin ve Kabul Edilmesinin Öncüsü – **74**
- ◆ Cumartesi Anneleri/İnsanlar: Son Kayıp Bulunana Kadar... – **88**
- ◆ Düşünce Suçuna Karşı Girişim: Çıkardıkları Sesi Dünya Duydu – **102**
- ◆ KAMER: 40 Bin Kadın Başvurdu, Hepsinin Can Güvenliği Sağlandı – **112**
- ◆ TCK Kadın Platformu: Erkek Yasaları Hep Birlikte Değiştirdiler – **124**
- ◆ Hrant Dink Vakfı: Nefret Suçları İşlenmesin, "O Zehirli Kan" Yeniden Vücut Bulmasın Diye... – **138**
- ◆ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi: Hazırladığı Verilerle İşçilerin Hayatını Kurtarıyor – **152**

ÖNSÖZ

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi'nin (Hafıza Merkezi) İnsan Hakları Örgütleri ve Savunucularının Desteklenmesi programı kapsamında Türkiye'deki hak mücadelesinin kazanımlarını hatırlatmak amacıyla hazırlanmış olan bu kitap, tanıkların aktarımıyla insan hakları hareketine içeriden bir bakış sunuyor.

Kitap aynı zamanda 10. yılımızı doldururken, Hafıza Merkezi olarak içinden doğduğumuz insan hakları hareketinin hafızasıyla güçlenme ihtiyacının da bir ürünü.

2015 ve sonrasında barış umudumuz bir kez daha hızla savaşa, militarizme, düşman diline döndüğünde, belki biraz da "bir kez daha umutsuzluğa düşersek nasıl çıkarız" diye kendimiz için endişemizden, hak mücadelesinden iyi örnekleri derlemek fikrini konuşmuştuk. Geçen altı yılda öyle bir karanlığa boğulduk ki, ancak şimdi, 2021'de bu fikre tekrar dönebildik. Bu işi Gökçer Tahincioğlu'na teslim edebileceğimiz güvencesinin rahatlığını da azımsamamalı.

Hafıza Merkezi 2011 yılında kurulduğunda, insanlığa karşı suçlardan biri olan zorla kaybetmelerin uluslararası standartlarda belgelenmesi ve onun etrafında örülecek bir hukuki mücadele yürütülmesi misyonunu önüne koymuştu. Çalışmalarına başladığı ilk günden beri Türkiye'deki insan hakları hareketinin birikimlerinden ve deneyimlerinden faydalandı, ilham aldı. İlk beş yılında bu alandaki uluslararası literatürün ve örnek çalışmaların da derlenmesiyle oluşturulan zeminde, ihlallere ve hakikatin ortaya çıkarılmasına ilişkin derinlemesine bir belgeleme ve hukuki çerçeve oluşturulmasına katkı sunmaya çalıştı.

Türkiye'de 2015 itibarıyla çatışmanın ve şiddetin kendisini tekrar tüm yaşam alanlarına dayattığı, kutuplaşmanın toplumsal hayata egemen olduğu koşullar, sivil toplumda hak mücadelesi perspektifiyle kendini var eden ve çalışmalarını şekillendiren insan hakları örgütleri için de tehditler barındırıyordu. Üstelik dünyada ve Türkiye'de otoriter rejimler güçlenmiş, temel hakları sorgulanır hale getirmede ve aşındırmada bir örnek pratikleriyle göze çarpan iktidarlar sahneye çıkmıştı. Böylesi bir ortamda insan hakları ihlallerinin kaydının

tutulması, bu pratiklerin evrensel değerlerle tezatlığının her zamankinden güçlü ortaya konulması bir ihtiyaçken sivil toplum küresel bir kuşatma ile karşı karşıya kaldı.

İşte bu noktada sivil toplumun ve hak savunucularının içine çekildiği izolasyonla baş etme yöntemleri ikinci beş yılımızda çalışmalarımızı yönlendirdiğimiz alanlardan biri olarak belirdi. Yine uluslararası deneyimler ve dayanışma, başvuru en önemli kaynaklardandı. Ancak kuşkusuz Türkiye'deki insan hakları hareketinin dayandığı gelenek, kazanımlarıyla bugünlere dek yol açıcı olmuş öncü mücadeleler, bu topraklarda hakikate karşı yürütülen amansız savaşa karşı umudun hiçbir zaman son bulmayacağını kanıtı olarak orada, yanbaşımızdaydı.

Çeşitli hak alanlarından başarı hikâyelerini tanıklarından dinleyelim; zorla kaybetmelere, işkenceye, cezasızlığa, erkek şiddetine, nefret söylemine, ayrımcılığa, sansüre, yaşam alanlarının talanına, iş cinayetlerine karşı mücadele azminin böyle köklü ve kararlı olmasının izini sürelim istedik. Her bir deneyim nasıl bir itirazdan cesaret buluyor, kendi yatağında akarken nasıl kendinden daha büyük bir anlama kavuşuyor hatırlamak, hatırlatmak hepimize iyi gelir, cesaret verir diye düşündük.

Ve bu kitabın sınırlılığı içerisinde, alanına öncülük etmiş, hem insan hakları ve demokrasi mücadelesine katkı sağlamış hem de Türkiyelilerin gündelik yaşamlarına, adalete erişimlerine, insanca bir ortamda yaşayabilmelerine imkân tanımış, hem ulusal hem uluslararası düzeyde kendinden sonraki girişimlere zemin hazırlamış bu değerli deneyimlerden sadece 11'ine yer verebildik.

Okuyacağınız çoğu mücadelenin başlangıcının 1990'lara rastlaması tesadüf değil. 12 Eylül askeri darbesi sonrası hapisanelerde ve gizli-açık sorgu merkezlerinde yaşananlara dur demek için başvuru insan hakları perspektifine dayalı mücadele, Türkiye'nin yakın geleceğinde karanlık ilişkilerin ve işbirliklerinin toplumsal barışa karşı her düzeyde saldırıya geçtiği 1990'larda hemen her cepheden yükseltelen bir itiraza dönüştü. Bugünü aratmayan baskı pratiklerine karşı, çoğu halen bu mücadele içinde yer alan bir nesil, başlangıçların mimarı olarak bu perspektifin farklı hak alanlarında

yerelleşmesine büyük katkı sundu.

Böyle bir fikrin olgunlaşma aşamasında kendi aramızda tartışırken işin kendisinden hep “pozitif örnekler kitabı” diye bahsediyorduk. Ancak kuşkusuz bu “pozitif” atfı ne döneme ne koşullara idi. Koşullar yine zordu, baskılar yine vardı, sivil toplum yine marjinalleştirilmeye çalışılıyordu, yine “zor zamanlar”dı... Ama onlar inandılar, başardılar, yol açtılar; hatta yol oldular, umut oldular, ses oldular. Bu açıdan “pozitif” olanı bu mücadelenin doğasında süregelen, kuşaktan kuşağa aktarılan, umutla, çabayla yeşertilen gelenekte görmek mümkün. Birbirinin başarısını kutlayan, birbirinden ilham alan, yaratılan değişimi bir adım öteye taşıyan, her koşulda dayanışmayı büyüten koskoca bir dünya... Türkiye’de sivil toplumun umutsuzluğu def etmek için her zaman hatırlanması gereken, muazzam emekle yaratılmış ve bugün hâlâ ayakta, dopdolu bir dünya.

Kitapta yer alan ihlallere karşı mücadelelerin bir kısmı sonuç vermiş durumda. Gereken yasal düzenlemelerin yapılması sağlandı, sivil toplum tarafından sunulan öneriler yasa ve uygulamaya ilişkin karar süreçlerini şekillendirdi, uygulamalar titizlikle takip edildi. Bir kısmının kazanımlarda geri dönüşler yaşandı, bir kısmı şekil değiştirdi ama her bir hak alanındaki nicel gelişmeye de paralel olarak ihlallere karşı mücadele güçlenerek sürüyor, hak örgütlerinin çabalarıyla ihlallerin kaydı tutulmaya devam ediyor. Her birinin ardında büyük emek var, türlü tehlikeyi göze almak, türlü güçlüğe katlanmak var. Çünkü başarının kalıcı, başarısızlığın ölümcül olmadığını aslolanın mücadeleye devam etmek olduğunu biliyoruz.

Çünkü umurumuzda.

İnsan haklarına saygılı, eşit, adil, sömürüden uzak, barış içinde yaşanabilir bir dünya tasarımı sadece bir ihtimal değil, imkânsız hiç değil. Bu mücadeleye ve hakikat arayışına emek verenler böyle bir dünyanın mümkün olabileceğine inancı da güçlendiriyor.

Her birine en derin teşekkürlerimizle...

Burcu Balıktaş Bingöllü - Hafıza Merkezi

GİRİŞ

Bazı yolculuklar sizi dönüştürür..

Yola çıkarken gitmeyi umduğunuz yerden çok daha başka bir yerde, bütünüyle değişmiş olarak bulabilirsiniz kendinizi.

Bu kitap, artık gidilecek bir yolun, sığınılacak bir limanın, iyi bir yaşam umudunun kalmadığını düşündürmeye, bu uğurdaki mücadelelerin boşa olduğuna inandırmaya çalışan bir iklime karşı tam da o iklimde yazıldı.

Söz konusu iklime en çok direnenlerden olan ve direnenlerin hafızası haline de gelen Hafıza Merkezi, Türkiye insan hakları hareketine damga vurmuş, gelenekselleşmiş kurum ve insanlar sayesinde elde edilen kazanımların topluma anlatılması gerektiği düşüncesiyle bu kitap projesini hayata geçirdi.

Görülecek kurum ve kişileri belirlediğimiz aşamada, bu kazanımların anlatılmasının gerekliliği konusunda hemfikir olmakla birlikte, belki ben de anlatılacakların zaten bilindiği düşüncesiyle tereddütlüydüm.

Ama işte bazı yolculuklar insanı dönüştürür.

İnsanların, kurumlara can verenlerin hikâyelerini dinledikçe, bugün rahatça kullandığımız hakların elde edilebilmesi için yüzlerce, binlerce insanın ne kadar büyük mücadeleler verip ne büyük bedeller ödediği konusunda sandığımdan çok daha azını bildiğimi anladım.

Eşlerini, çocuklarını faili meçhul cinayetlerde kaybedenler, ölüm tehditlerini günlük bir rutin olarak yaşayanlar, işçilerle geceyi gündüz edenler, işkence mağdurlarının yoldaşı olanlar, çocukların biraz daha rahat nefes alması için çevre mücadelesine hayatlarını adayanlar, kuşların böceklerin dostu haline gelenler, toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkabilmek için korkularının üzerine yürüyenler, nefret dilini yıkabilmek için nefret diline hedef olmayı göze alanlar...

Bugün biraz olsun güvenceye sahipsek, biraz olsun nefes alabiliyorsak, biraz olsun yol yürüyebiliyorsak bu insanların ve kurumların emekleri sayesinde...

Görüşmeler sırasında, yapılmışları anlatmaktan çok yenilerini yapmaya odaklanmış, söylemekten çok eylemeyi bilen insanları konuşturmanın gücü olduğunu fark ettim. Israrla yürüttükleri mücadelenin teknik aşamaları sayılabilecek bölümler üzerinde duruyor, hayatlarını nasıl buna adadıkları kısmını boş bırakıyorlardı.

Oysa orada, bütün acıların, mücadelenin boşa olmadığını anlatan bir tarih yatıyordu. Kimisi, o tarihe kısaca değinip geçti kimisi o tarihin diğer aşamaların yanında bir önemi olmadığına inandırmaya çalıştı.

Kahramanlık denilebilecek bir kavram varsa, işte tam da onlardı...
Kahramanlıklarını anlatmayan kahramanlar...

O kahramanların anlattıklarıyla güç buldum, öğrendim, yılgınlığa kapılmanın ne büyük haksızlık olduğunu yeniden farkettim. Bu yüzden her birine teşekkür ederim.

Bu kitabın ortaya çıkmasını Hafıza Merkezi sağladı. Mücadele tarihini, mücadeleyle herhangi bir kazanımın mümkün olmadığına inandırılmak istenen kuşaklara anlatmak çabası kendi başına bile değerliyen, ortaya bunları aktaran bir kitap çıktı.

Türkiye, insan hakları mücadelesinin büyük bedeller ödenerek yürütüldüğü ülkelerden biri. Bu kitabın asıl sahipleri de söz konusu mücadeleyi verenler.

Ve söylemek gerekir ki, projenin sahibi Hafıza Merkezi de aslında mücadelesi anlatılması gereken, insan hakları mücadelesine değer katan kurumlardan.

Kitabı hazırlarken, bianet'te benzer bir çalışmayı geçmişte yürüten Elif İnce'nin yazdıkları yol göstericiydi. Çalışma boyunca bana destek veren, kitabın editörlüğünü üstlenen Banu Tuna, Hafıza Merkezi'nden Burcu Ballıktaş Bingöllü, Kerem Çiftçioğlu ve elbette Murat Çelikkan'la birlikte gazeteci Elif İnce'ye teşekkür etmem gerekiyor.

Gökçer Tahincioğlu

CEZASIZLIKLA MÜCADELE GELENEĞİNİ YARATTI

Adı: **İnsan Hakları Derneği**
Alanı: **Hak savunuculuğu** Kuruluş: **1986**

*İnsan Hakları Derneği
12 Eylül zulmünden köy
boşaltmalara, 1402'liklerden
KHK ihraçlarına, kaçırılan
askerlerden faili meçhul
cinayetlere kadar her yerde,
her alanda mücadele etti.
İdam karşıtı kampanya
dâhil, onlarca başarılı
kampanyaya imza attı. Ağır
bedeller ödemesine rağmen
hak savunuculuğundan
vazgeçmedi. Cezasızlıkla
mücadele ve insan hakları
konusunda dev bir gelenek
yarattı.*

12 Eylül sonrasıydı... Ülkeyi çiçeksiz bir bozkıra dönüştüren darbe, bütün kurumlarıyla dimdik ayaktaıdı. 1983'te yeni anayasa referandumu yapılmış olmasına, seçimler gerçekleştirilip sivillerin iş başına gelmesine rağmen cunta, varlığını bütün gücüyle hissettiriyordu. Darbenin lideri artık cumhurbaşkanıydı. Kenan Evren'le birlikte bu darbeyi gerçekleştirenler, en yetkili konumlarda bütün kişi ve kurumları denetliyordu.

Cezaevlerinden işkence sesleri yükseliyordu. İdamlar, işkenceler, ölümler, yargısız infazlar... Bütün bunları yapanların elleri rahattı. Yeni anayasaya konulan geçici madde ile darbeciler ve emirlerini uygulayanlar soruşturmalardan muaf tutulmuştu. Dokunulamazlardı... Öyle de oldu; kimse onlara dokunamadı. Sendikaların, siyasi partilerin kapatıldığı, sadece izin verilenlerin yeniden kurulabildiği bu ortamda, bütün risklere rağmen sessiz kalmayanlar da vardı. İşkenceye, tek tip kıyafete, insanlık dışı muameleye, yasaklara, her birine... Karşı ıkanlar bir gün bir cezaevinin önünde, bir başka gün mezarlıkta, ertesı gün Taksim veya Kızılay meydanında birlikteydi.

Bir nokta geldi ve artık yasaklara, hak ihlallerine karşı örgütlü biçimde mücadele etmeleri gerektiğine karar verdiler.

İnsan Hakları Derneği (İHD) eski Başkanı ve İHD Akademi Kurulu Başkanı Hüsnü Öndöl anlatıyor:

- ◆ *“İHD'nin kuruluşuna öncülük edenler, tutuklu ve hükümlü yakınlarıydı. Hem İstanbul hem Ankara'da sol görüşlü hükümlü ve tutukluların anne, baba, eř ve sevgilileriydi. 1985'ten itibaren toplantılar yapıldı. Ağırlıklı görüş, 12 Mart sonrasında derneklerin kurulmasından esinlenerek dernek kurulmasıydı. Zaman içerisinde aileler, avukatlara ve gazetecilere gittiler. Aydınların katılımıyla yapılan tartışma toplantılarında konu, kurulacak yapının sadece tutuklu ve hükümlülerin sorunlarıyla sınırlı kalmamasına geldi. Bunun yetersiz olacağı görüşü hâkim oldu. İHD adı, bir şirketin Ankara Onur arşısı'ndaki ofisinde, Nevzat Helvacı, Akın Birdal, ben, Sadun Aren'nin olduğu, Haluk Gerger, Muzaffer İlhan Erdost'un katıldığı, tutuklu ve hükümlü yakınlarının da bulunduğu bir toplantıda verildi. Tutuklularla Dayanışma Derneği, İnsan Hak ve Özgürlüklerini Koruma Derneği gibi isim önerileri konuşuldu ancak İnsan Hakları Derneği adının konulması kararlaştırıldı.*

Aziz Nesin ve Yaşar Kemal, üyeli dernek değil, birbiriyle iyi anlaşan 30-35 kişiden oluşan, enstitü gibi çalışan bir yapıya ihtiyaç olduğunu söylüyorlardı. Ama ağırlıklı görüş üyeli dernek olması yönündeydi. Aziz Nesin buna rağmen kurucu oldu. En önemli aydınları sürükleyen ve etkileyen kişi kendisiydi. Onun tavrı çok önemliydi. Sonuna kadar da bizimle birlikteydi. Yaşar Kemal kurucu olmadı ama hep destekledi, güç verdi. İstanbul'dan Oktay Akıncı, derneğin tüzüğünün nasıl yazılacağını ve benzeri sorunları görüşmek üzere Ankara'ya geldi ve rahmetli İbrahim Tezan'le buluştu. Tezan, avukatlık stajını Nevzat Helvacı'nın yanında yapmıştı. Nevzat Abi'ye (Helvacı) gidiyorlar ve dernek tüzüğünü yazmasını istiyorlar. Nevzat Helvacı tüzüğün taslağını yazdı, kabul de edildi.

Şubeli derneklerin tüzük incelemeleri üç ay sürüyordu. Tüzüğü verdiğinizde tüzel kişilik kazanıyorsunuz ama üye kaydedemiyorsunuz. 17 Temmuz 1986'da belgeler verildi ve İHD 98 kişinin imzasıyla kuruldu. Aşağı yukarı 3-4 aylık incelemeden sonra Emniyet tüzüğü iade etti. 'Derneğin belirli bir amaç için kurulması gerekir ama tüzüğünüz birden fazla amaç içeriyor' dendi. Bunun üzerine Halit Çelenk, Aydın Erdoğan, Erşan Sansal, Nurkut İnan ve benden oluşan bir heyet kuruldu. Nurkut Hoca, hâlâ yürürlükte olan 'İHD'nin belirli ve tek amacı insan hak ve özgürlükleri konusunda çalışmalar yapmaktır' diye başlayan tüzüğü yazdı."

İHD kurulur kurulmaz baskılarla karşılaştı. Zaten böyle olacağı da biliniyordu. Buna rağmen çok kısa sürede büyüdü. Etkinlik alanını genişletiyor, uluslararası kurum ve kuruluşlarla irtibat kuruyor, kent kent şubeleşiyordu. Korkmadan, hâkim görüşün aksine tutum alabiliyor ve ortak kararlar alınan bu tutumu, ne pahasına olursa olsun sürdürüyordu. Öndül, anlatıyor:

- ◆ "Bugün İHD'nin 10 bine yakın üyesi, 28 şubesi ve altı temsilciliği var. İlk başkanımız Nevzat Helvacı'ydı. 24 Ekim 1992'de, 4. Olağan Genel Kurul'da Nevzat Helvacı'nın yerine Akın Birdal geçti. Ben de yönetimde yer aldım. Şubeler kurmaya başlamıştık. İlk olarak Ankara, İstanbul ve İzmir'de şubeler kuruldu. Ankara Şubesi'nin kurucularındandım. Güngör Aydın başkanımızdı. 1992'de Akın Bey'in başkanlığında genel sekreter oldum. İHD'nin şube sayısı, 1993 yılı Ocak ayı itibarıyla 53'e yükseldi. Git gide büyüyordu. Fakat 1992'den itibaren çok yoğun baskılarla karşılaştık ve şubeler valilik kararıyla

kapatılmaya ya da ağır baskı nedeniyle kapanmaya başladı. Şu ana kadar 24 arkadaşımız katledildi.”

İHD'nin yöneticisi veya üyesi olmak, ölümlerle burun buruna yaşamak demektir. 1990'ların başından itibaren, karşı çıktığı faili meçhul cinayetlerin, işkencelerin, kaçırılmaların öznelere birisi haline geldi. 21 Şubat 1992'de, Elazığ Şube Başkanı Metin Can ve üye Doktor Hasan Kaya kaçırıldı. 27 Şubat'ta bir köprü'nün altında cenazelerine ulaşıldı.

1991'de Diyarbakır'da Vedat Aydın öldürüldü. İHD üyeleri artık, her an öldürülebilecekleri, saldırıya uğrayabilecekleri bilinciyle yaşamaya başlamıştı:

- ◆ *“Genel Kurul'da Türkçeden başka dil kullanılması, 2932 sayılı Kanun gereği yasaktı. Vedat Aydın, 1990'da kürsüde Kürtçe konuşarak buna karşı sivil itaatsizlik eylemi yaptı. Halit Çelenk Divan Başkanı'ydı. Zeki Okçuoğlu da Kürtçe konuşmayı Türkçe'ye çeviriyordu. Tartışma çıktı. Halit Abi toplantıya ara verdi ama Vedat Aydın konuşmaya devam etti. Dernekler Kanunu'nun çeşitli hükümlerinde, toplantılarda da dil yasağının geçerli olduğu vardı. Buna aykırı davranışın yaptırımı da derneğin feshiydi. Dolayısıyla Halit Çelenk, 'İzin verirse derneği kapatırlar' demiş. Ara verdiğimizde bana söyledi Haldun Özen. O yüzden ara verdiğini anlattı. Bazı arkadaşlar tarafından Halit Abi eleştirildi ama asıl kaygı derneği korumaktı. Dolayısıyla Vedat Aydın gözaltına alındı, tutuklandı. Daha sonra da katledildi. 1991 Temmuz'da.”*

İHD, köy boşaltmalardan faili meçhullere, işkencelerden yasaklara kadar birçok alanda faaliyet gösteriyor, etkinliğini arttırdıkça iktidarı ve askeri öfkelenendiriyordu. 1993'te Aziz Nesin'in çabalarıyla, köy boşaltmaların araştırılması için oluşturulan heyet, bu öfkeye maruz kaldı. Öndül anlatıyor:

- ◆ *“Diyarbakır Bismil'in bir köyüne gidiyoruz. Daha 500 metre var. Şoförün yanında Tarık Ziya Ekinci, arkada ben ve Gençay Gürsoy oturuyoruz. İki sıra halinde askerler ve korucular... Birden korucular ateş etmeye başladı. Gençay Abi mosmordu, ben ne hale geldim bilmiyorum. Karşıdan kurşunlar geliyor. Arkadan da gelenler var. Herkes durdu. Korucular geldi. Askerlerin gözetiminde hepsi. Kapıyı açıp Tarık Ziya Ekinci'ye yumruk attılar. Biz kendimizi yere attık. Bizi geri gönderdiler. Havaalanında OHAL Valisi Ünal Erkan'a rastladık,*

durumu anlattık. İlgileneceğini söyledi. TBMM'de bu soruldu. İçişleri Bakanı, köye girdiğimizi, halkın isyan ettiğini, linç edileceğimiz için havaya ateş açıldığını söyledi. Hepsisi yalan..."

İHD tarihi, aynı zamanda saldırılan ve kaybedilen hak savunucularının tarihiydi. Mücadele ile geçen yıllar boyunca, hak hareketinin en önde yürüyen isimleri öldürülmüş, ölüme sürüklenmiş, cezalandırılmıştı:

- ◆ "Derneğin kurucularından Didar Şensoy, ilk kaybettiğimiz büyüğümüzdü. Didar Şensoy ile cezaevinde çocukları bulunan aileler, 1 Eylül 1987'de Ankara'ya geldi otobüslerle. Biz onları Tandoğan Meydanı'nda karşılayacaktık. Ama otobüsleri durdurmuşlar, etrafını çevirmişler. Elimizde çiçeklerle öyle bekledik. Otobüstekileri emniyete götürmüşler. Onlar da emniyetten çıkınca minibüse binip Meclis'in Dikmen kapısına gitmişler. Saldırı olmuş. Biz bunu öğrenip oraya gittik hemen. Leman Fırtına genel başkan yardımcımızdı. Leman Abla'dan, Didar Abla'nın fenalaştığını öğrendik. Hastaneye kaldırmışlar. Bugün Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Başkanı olan Metin Bakkalcı, o zaman son sınıf öğrencisi tıp fakültesinde. Hemen gittik Metin'le. İçeriye girdi acilden. Yarım saat sonra Didar Abla'yı kaybettiğimizi söyledi. Nasıl haber vereceğiz diğerlerine, bunu düşünmeye başladık. Meclis'in önüne geldim yeniden. Leman Abla, beni görünce yanıma geldi koşarak. Kaybettiğimizi söyledim. Çılgık çılgılığa... İlk kaybımızı İHD'de. Cenazesini aldık, otobüse koyduk. Tutamadım kendimi, başladım ağlamaya. Leman Abla 'Ağlama' dedi, 'onlar görmesin'. 1998'de Akın Birdal'a yönelik suikast girişimi oldu. O arada pek çok arkadaşımız öldürüldü. Çok yoğun baskıların olduğu bir dönemdi. Akın Bey'in ismini, Şemdin Sakık'ın ifadesinde adı geçiyor diye manşetten verdiler, hedef gösterdiler. Yalandı hepsi. Bir cumartesi günü, Akın Bey'e oğlumla gittik. Endişelerimi dile getirdim. 'Akın Birdal ve İHD diyorlar,' dedim. 'Bir bütün olarak İHD değil, size vurgu yapıyorlar,' dedim. Birkaç gün geçti. Salı günüydü. Ben Vakıf'tayım derneğin saldırıya uğradığı ve Akın Bey'in yaralandığı haberi geldi. Metin Bakkalcı ile gittik. Yerlerde kan var, çocuklar ağlıyor... Akın Bey'i Sevgi Hastanesi'ne kaldırmışlardı. Osman Baydemir genel başkan yardımcısıydı. Benim konuşmamı istedi. Yüksel Caddesi'nde durumu kamuoyuna anlattık.

Maalesef, hepimiz bir şekilde bu baskılardan payımızı alıyoruz. Bütün totaliter sistemlerde, insan hakları savunuculuğu yapan insanlar buna maruz kalıyor.

2004'te BM Genel Sekreter yardımcısı geldiğinde, İHD'ye yapılan saldırıların istatistiğini vermiştim. Ocak 2005'te BM Belgesi olarak yayımlandı hazırladığı rapor. Orada uygulanan baskılara örnekler verildi ve hak savunucularının korunması için faaliyetlerinin kolaylaştırılması için önerilerde bulundu.”

Elbette İHD'nin bunca bedel ödemesinin bir nedeni vardı. Nerede bir hak ihlali varsa, İHD'liler oradaydı. Yapısal olarak Türkiye'de insan hakkı ihlaline yol açan düzenleme ve uygulamalar konusunda özel kampanyalar geliştiriliyordu. Darbenin ardından kurulan dernek, darbenin kurumları olan bu düzenleme ve uygulamaların kolayca, kısa vadede kalkmayacağını farkındaydı. 1990'lardan itibaren sayısız kampanyaya imza attı. Dernek bu kampanyalar sayesinde, toplumun belki İHD'nin etkisini hissetmediği ya da çok bilmediği ama darbe atmosferini kıran, dağıtan sonuçlar aldı. Öndül anlatıyor:

- ◆ *“İdam cezasının acısını 12 Eylül'den sonra yaşadık. Pratikte idamlar uygulanmıyordu ama idam cezası varlığını sürdürüyordu. İki ayrı kampanya düzenlendi. Nevzat Helvacı başkanlığındaki yönetim 159 bin imza topladı. 1999'da Akın Birdal'ın başkanlığında yine kampanya düzenledik. Akın Bey'in cezaevine girmesinden sonra başkanlığı ben üstlendim. 1988'deki gibi 1999'da da Yıldırım Akbulut TBMM Başkanı'ydi. İdama karşı olmak terör örgütünü desteklemek gibi algılanıyordu biraz. Bu algıyı yıkmak için kapı kapı geldik. 3 Ağustos 2002'de, Bülent Ecevit hükümeti döneminde, üçüncü AB'ye uyum paketi ile ölüm cezası yürürlükten kaldırıldı. Dolayısıyla, bire bir ilişkinin sonucunda kaldırıldı diyemem ama ısrarla yürüttüğümüz kampanyalar ve oluşturduğumuz kamuoyu, iktidardaki partilere ısrarda bulunmamız olumlu sonuçlandı. Ben o düzenleme yürürlüğe girdiğinde, herkesten habersiz dışarıyı izleyip bunun için nasıl çalıştığımızı düşünüyordum.”*

İdam karşıtı kampanya, İHD tarafından gerçekleştirildiği her iki dönemde de Türkiye açısından sarsıcı ve cesurdu. İlki 12 Eylül'ün en sıcak günlerinde, ikincisi “terörle mücadele” kavramının arkasına karanlık birçok eylemin sıkıştırıldığı dönemde gerçekleştirilen kampanyalar, sadece karar vericilerin konuyu gündemine almasını sağlamakla kalmadı, idamın aslında ne olduğunun topluma anlatılmasında da büyük işlev gördü.

İHD'nin cesur tek kampanyası bu değildi elbette. 1988'de, 12 Eylül yönetimi halen

ülkede etkiliyken, 1402 sayılı Yasa'yla üniversitelerden atılanlarla ilgili komisyon kurdular. Tıpkı 15 Temmuz 2016 sonrası kamu görevinden ihraç edilenler gibi, o günlerde de haksız hukuksuz işinden edilenler, yaşadıklarını gelip İHD'ye anlattı. Derneğin hazırladığı rapor, Türk-İş tarafından Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Genel Kurulu'na taşındı ve ILO Türkiye'yi, iş sözleşmelerine aykırı davrandığı için izlemeye aldı. 1402'liklerin mesleklerine dönebilmesinde İHD raporu çok etkili oldu.

Düşünceye Özgürlük Kampanyası (1994), Savaşa Hayır Kampanyası (1994), Kayıplar Bulunsun Kampanyası (1992 ve 1995), Barış Kampanyası (1995), Düşünceye Özgürlük ve İsmail Beşikçi'ye Özgürlük Kampanyası (1997) DGM'ler Kapatılmalıdır Kampanyası (1997), Ayrımsız Genel Af Kampanyası (1987 ve 1998), Düşünceye Özgürlük Kampanyası (1999), Ölüm Cezasına Hayır Kampanyası (1999) İHD'nin 90'lı yıllarda yürüttüğü kampanyalardan bazılarıydı.

İHD'nin tarihe geçen başarı öykülerinden biri de Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) kurulmasına öncülük etmesiydi. Dünyadaki 110 etkili insan hakları örgütünden biri kabul edilen TİHV, işkencenin görünür kılınması ve mağdurların tedavi edilmesi amacıyla kuruldu. İHD durmadan saldırıya uğruyor ama insan hakları alanında yapılan çalışmalar da görmezden gelinmiyordu. 2004'te Reform İzleme Grubu'na davet edildi. Hüsnü Öndül, burada çok ayrıntılı sunumlarla Türkiye'nin insan hakları tablosunu ortaya koydu. İfade özgürlüğüne yönelik baskıları anlatırken, İHD'nin her ay Ankara Yüksel Caddesi'ndeki İnsan Hakları Anıtı önünde basın açıklaması yaptığını, 5-6 gazetecinin geldiği basın açıklaması için 100'e yakın polisin görevlendirildiğini ve her seferinde polislerin kendilerine müdahale ettiğini örnek gösterdi. İHD'ye düzenli yapılan polis ziyaretleri üzerinden kolluk kuvvetlerinin derneklere istediği gibi girip, istediği belgeleri alabildiğini aktardı. Dernek genel kurullarına 300 polis geldiğini, dernek üyesinden fazla polisin salonları doldurduğunu söyledi. Sunumdan bir süre sonra Öndül ile TİHV Başkanı Yavuz Önen, dönemin insan haklarından sorumlu ismi Abdullah Gül'le görüşmeye davet edildi. Görüşmeden çıktıklarında yanlarına yaklaşan bir büyükelçi, hiç tanımadığı Öndül'ü yanaklarından öperek, "Sayenizde yakında bir genelge çıkacak. Bu işle ben görevlendirildim" dedi. İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu imzası taşıyan genelge, 11 Haziran 2004'te daha basına yansımadan İHD'ye gönderildi. "Devrim Gibi Genelge" başlıklarıyla haberlere konu oldu. Genelgede, dernekler ve kişilerin basın açıklaması yapmak için valiliklere, kaymakamlıklara başvurmayacakları, 2911 sayılı Yasa'nın basın toplantılarına uygulanamayacağı,

polisin derneklere izinsiz giremeyeceği, etkinlikleri kameraya alamayacağı gibi düzenlemeler yer alıyordu. 2012'de dönemin İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin imzasıyla yürürlükten kaldırılrsa da "nasıl olması gerektiğini" gösteren genelge, yeni kuşaklara bir sivil alan bilinci aşılanmasına ön ayak olmuştur.

İHD, 2000'lere gelindiğinde bütün uluslararası kuruluşlara üye, BM toplantılarına katılma, gözlemci sıfatıyla bulunma statüsü olan, dünyadaki bütün büyük hak örgütlerinin kapısını çaldığı bir adrese dönüştü. Yokohama Bildirgesi gibi temel metinleri önce kendi öğrendi, sonra Türkiye'ye tanıttı. 1994'ten itibaren ülkedeki hak ihlallerini raporlamaya başladı. AB üyeliği için reform üzerine reform yapan AKP iktidarının ilk yıllarında, AB izleme heyetlerinin kapısını en çok çaldığı kurum da İHD'ydi. İşkenceyi, hak ve özgürlüklerin önündeki engelleri AB heyetleri İHD'ye soruyor, devlet de ne yapılması gerektiği konusunda İHD'nin görüşüne başvuruyordu. Elbette dernek, bu alanda kazanım elde etmenin ne güç olduğunu, bazen alanın genişleyip bazen çok daraldığını bilecek kadar deneyimliydi. Ülkedeki atmosfer değiştikçe, İHD dönemsel olarak yine "terörist destekçisi, hain" olarak yaftalandı. Ancak devlet bir yandan da siyasilerin hedef gösterdiği dernekle ilişkisini koparmak istemiyordu. Öndül anlatıyor:

- ◆ *"İHD, tabu sayılan konular hakkında aldığı tutumdan dolayı hep hedef gösterildi. Kürt meselesi bir tabuydu mesela. Ermeni meselesinde de böyle oldu. Resmi görüşün dışında bir şey söylediğinizde yaftalanırsınız. Mesela 1992'de yaptığımız Genel Kurul'da 'Çatışan tarafların Cenevre Sözleşmesi'ne uyması çağrısı yapılması' kararı alındı. Terörist bir örgütü taraf olarak göstermekle suçlandık o dönem. Biz Ermeni Soykırımı'na, soykırım diyoruz. Tabu sayılan bir konuya girdiğinde dışlanıyorsun ya da yaftalanıyorsun. Dünyanın başka ülkelerinde de böyle. Biz sahada bir kurum olduğumuz için, standartları oluşturmak zaman alıyor ve çok zorlanıyoruz. Kayıtsız şartsız resmi görüş doğrultusunda tavır almamızı istiyorlar. Bunu yapamayız. İnsan hakları standartlarını gözetmek zorundayız. İHD, insan hakları hukukuna bakar, devlet-birey ilişkisine bakar ve tavır alır. Değişmesi için çaba gösterir. Hem de insancıl hukuku temel alır. Cenevre Sözleşmesi ve eki protokollerdeki kurallara aykırı davranan örgütleri kınar, hedef alır. Dolayısıyla öğretmenlere, sivillere yönelik eylemleri de kınar. Bütün bunlar kriterlerimize uygun davranışlar. Ama medyada kullanılan dille, insanların bunları bilmemesi nedeniyle kriminalize ediyoruz. Başka ülkelerde özgürlükler için savaşan*

insanlar olduğumuz için saygı görürken burada, bunlarla karşı karşıya geliyoruz. Hak savunucuları, başkalarının hak ve özgürlükleri için çalışan insanlardır. Cumartesi Anneleri/İnsanları mesela, önce kendi çocukları için sonra bütün kayıplar için mücadele ettiler. Hak savunucusu onlar. Bu konular, devletin yönlendirdiği ve medyanın da işlediği konular. Medyanın insan hakları konusunda problemlili olması da biraz bu tabloyu yaratıyor.

İHD, AB üyeliği sürecinin rafa kaldırıldığı dönemden sonra da çalışmalarını aynı şekilde sürdürdü. 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi sonrası, tıpkı 1980'lerde olduğu gibi hem ihraç edilenlerle hem darbe mağdurlarıyla dayanışma gösterdi. Çözüm Süreci devam ederken de, Hendek Operasyonları sırasında da sivillerin zarar görmemesi için büyük çaba sarf etti, bütün tehditlere rağmen en karanlık günlerde bölgede raporlamalar yaptı. Askerler kaçırıldığında zarar görmeden geri dönebilmeleri için tarihi boyunca aracılık etmeye çalıştı. Kaçırılan askerlerin ailelerinin siyasilerle görüşebilmesini sağladı, kimsenin anımsamadığı bu insanları toplumun gündemine getirdi. Meclis kürsüsünden yine hedef gösterildi. Yöneticileri, üyeleri sistematik olarak gözaltına alındı, tutuklandı, yargılandı. İHD, büyük bir gelenek yaratmakla kalmadı, dünyaca tanınan hak örgütlerinin kurulmasında öncü oldu. Bugün hukukçular, hak savunucuları İHD'nin 1980'lerden bugüne yarattığı geleneği izliyor, olaylar karşısında nasıl tutum alacaklarını belirlemeden önce İHD'nin tutumuna bakıyor. İHD'nin Türkiye'ye tanıttığı uluslararası belgeler, hak savunucularına kılavuzluk ediyor. İHD, hep tehdit altında ama hep cesur biçimde varlığını sürdürüyor.

İnsan Hakları Derneği barış konusundaki talepleriyle Türkiye'de barış ve insan haklarının birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu, barış hakkının da başat bir insan hakkı olduğunu topluma gösterdi. Hüsnü Öndül'ün arşivinden.

Devlet şiddetinin bu acımasız biçimine karşı önce İstanbul, sonra Diyarbakır, Batman ve Cizre, İnsan Hakları Derneği şubelerinin ve kayıp yakınlarının önemli bir çalışma alanı oldu. Hüsnü Öndül'ün arşivinden.

Hüsnü Öndül'ün arşivinden

Yaşam hakkını savunmak İnsan Hakları Derneğinin en temel uğraşlarından biri oldu. İstanbul Şube yöneticisi Eren Keskin ve üyeler öldürülen gazeteci Metin Göktepe fotoğrafı ile bir anımda. Hüsnü Öndül'ün arşivinden.

*İHD İstanbul Şube ve Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın çağrısı üzerine 700 Hafta Galatasaray Meydanı oturmasına katılmak üzere gelenlere, polisin saldırısı sonrasında, katılımcıların gözüne alınmasını engellemek isteyen milletvekilleri.
Fotoğraf: Vedat Arık*

**UZMANLIğIYLA SADECE TÜRKIYE'YE DEğİL,
DÜNYAYA REHBERLİK EDİYOR**

Adı: **Türkiye İnsan Hakları Vakfı**

Alanı: **İşkenceyle mücadele**

Kuruluş: **1990**

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, yaygın ve sistemli işkencenin olağan sayıldığı 1980'li yılların ardından işkenceyle sistematik mücadele edilebilmesi için kuruldu. Hazırlanmasına öncülük ettiği, Birleşmiş Milletler tarafından da onaylanan İstanbul Protokolü, bugün, bütün dünyada, bu konudaki en önemli kılavuz.

İşkence, Türkiye'de sürekli yalanlanan ancak özünde reddedilmeyen bir olgudur. Öylesine normalleşmiştir ki, işkenceye uğrayan uğrayacağını önceden bilir. İşkenceyi yapan korunacağını, işkence açığa çıkmışsa bile başına bir şey gelmeyeceğini bilir. Cezasızlık kültürünün büyük bir parçasıdır bu ve dünyanın birçok yerinde benzerdir. 12 Eylül'de resmi olmayan rakamlara göre 650 bin kişinin işkenceden geçirildiği Türkiye'de, daha sistematik ve yerleşiktir. Dönem dönem bazı siyasiler karakolları basar, Türkiye'de işkencenin bittiğinden söz eder ya da en üst tondan, polise iftira atıldığını, olsa olsa münferit hadiseler yaşandığını anlatır. Ancak hakikati herkes bilir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, bu hakikate karşı mücadele eden, sadece mücadele etmekle kalmayıp dünya çapında işkenceyle mücadele edilebilmesi için hazırlanan uluslararası İstanbul Protokolü'nün imzalanmasına ön ayak olan, halen de protokolün yenilenmesi için sayılı kurum ve kişilerle çalışma yapmaya davet edilen, uluslararası nitelikte bir hak örgütü. TİHV Başkanı Metin Bakkalcı anlatıyor:

- ◆ *"İnsanca yaşanabilir bir dünya mümkündür." Ben bu anlayışa, bu anlama pek çok insan gibi kendi kararımca katkıda bulunmaya çalıştım. 1974 yılında tıp fakültesindeydim. O zaman silahlı sivil adamlar fakülteye geliyordu. Buna şaşırıyorum, nasıl karşı durabileceğimizi konuşuyorduk. Öğrenim özgürlüğü, temel noktamız buydu. Benzer düşünen insanlarla beraber olduk. O gündür bugündür heyecan duyduğumuz akademik özgürlük için didiştik. Yine 1980 öncesinde daha insanca yaşanabilecek bir ülke için mücadelenin içinde yer almaya çalışıyorduk. Hacettepe'de, yanı başımızda insanlar öldürüldü. Bu hem acı hem de boşluk doğurdu. Biz o zaman doktor büyüklerimizle işkenceye maruz kalan insanların öykülerini konuşuyorduk. Onları dinliyorduk. Belli bir grup oluşturmuştuk bu meseleyle ilgilenen. Grup olarak işkencenin nasıl bir mekanizması var, nasıl daha az örselenerek bundan çıkılabilir diye çalışmalar yaptık ama elbette yetemedik. Askeri faşist darbeden bir süre sonra 650 bin insan gözaltına alındı, ezici çoğunluğu işkenceye maruz kaldı ve bazıları işkenceden öldü. Ben de işkenceye maruz kaldım. Benden çok daha ağır işkence görenler vardı elbette. Beş buçuk yıl da Mamak Cezaevi'nde yattım. Hem DAL'da (Ankara'daki terörle mücadele şubesine verilen isim) hem Mamak'ta işkence görüyorduk. Çok insan yaşamını yitirdi. Borçlar kümesi birikti hepimiz için. Çıkınca ne yapacağımızı konuşmaya başladık. Bazı arkadaşlarımız İnsan Hakları Derneği'ni kurma çabası içindeydi ve ben*

de onların arasında yer aldım. Öncelik cezaevindeki insanların durumuydu. Kadınların olağanüstü çabalarının yanında biz de katkıda bulunmaya çalışan heyetlerdik. Cezaevindeki haklar için mücadele ederken, evrensel değerlerle kendimizi geliştirmeye çalıştık.”

İnsan Hakları Derneği, kurulduktan hemen sonra, idam karşıtı kampanyanın yanında 12 Eylül rejiminin adaletsiz yargılamalarına karşı ayrımsız genel af kampanyası da başlatmıştı. Sadece işkence gibi insanlığa karşı suç işleyenlerin muaf tutulacağı, ayrımsız bir af için mücadele ediliyordu. 1985'ten sonra, 12 Eylül döneminde tutuklananlardan hayatta kalabilenler, kısım kısım tahliye edilmeye başlanmıştı. TİHV'nin nüvesi de aynı dönemde oluşmaya başladı. İHD içinde ve farklı zeminlerde işkenceye karşı mücadele başlatanların büyük bölümü, aynı zamanda işkencenin mağduruydu. TİHV, daha kurulmadan işkenceyle mücadele fonksiyonuyla yaşamaya başlamıştı. Bakkalcı anlatıyor:

◆ *“O dönem, bir vakıf kuralım diye konuşuyorduk. Temel amacı işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonu ama işkencenin tespiti var bundan önce. Temel hedefimiz de kendimizi kuvvetlendirerek vakfı doğuran ihtiyaçların ve işlevinin ortadan kalkması olarak belirlendi. Temel amacımız işkencesiz bir dünya. Kuvvetlendireceğiz ve sönümlendireceğiz... Böyle çıktık yola.”*

12 Eylül'de işkence görenler tahliye edilip gündelik hayata döndüklerinde fiziksel ve ruhsal sorunlarla mücadele etmeye başladılar. Doktorlar, sağlık emekçileri, İHD'ye gelen ya da bir biçimde tanıdıkları insanlara yardımcı olabilmek için büyük çaba sarf etti ve bu çaba, alanda önemli bir deneyim kazanmalarına yol açtı. İHD ve Türk Tabipleri Birliği (TTB) bünyesinde kurulan heyetler, işkence görenlerin fiziksel ve ruhsal rehabilitasyonu konusunda çalışmaya başladı. Aynı dönemde İHD ve TTB'de, işkenceyle her yönüyle mücadele edilebilmesi için özgül ve özerk bir kurum oluşturulması fikri tartışılmaya başlandı. Bir kurumun alternatifi olmayacak, sadece bu alanda çalışacak bir hak örgütü... Gönüllüler ağı, insan birikimi, tıbbi birikim, hepsi oluşmuştu. 1990'da, 32 gerçek kişi ve tüzel kişi olarak İHD'nin katılımıyla TİHV resmen kuruldu. Vakıf olarak örgütlenmenin çok daha uygun olduğuna karar verilince, İHD, “işkenceye karşı vakıf kurulması” amacını karar altına aldı. Yavuz Önen, Haldun Özen ve Hüsnü Öndül'ün katılımıyla kurulan komisyon, vakıf senedinin hazırlıklarına başladı. TİHV, bu senetle kuruldu. 32 gerçek kişinin yanında, İHD tüzel kişilik olarak kurucular arasında yer aldı.

TİHV, bütün dünyada işkenceyle mücadele ve işkencenin önlenmesi konusunda uygulanan İstanbul Protokolü'nün yaşama geçirilmesini sağlayan kurum olarak tarihe geçti. Bakkalcı anlatıyor:

- ◆ *“Kurulurken ben askerdeydim ama arkadaşlarımız benimle de paylaşmışlardı. Ne güzel, bu heyete katıldım sonradan. Latin Amerika’da belli ölçüde benzer kuruluşlar vardı... Ama tam da TİHV’in işleviyle örtüşen birebir örnek yoktu. Bazı ülkelerdeki bu tip kuruluşlar ise başka ülkelerde yapılan işkencelerle ilgili çalışmalar yürütülüyordu. Doğrudan işkencenin ağır yaşandığı bir ülkede bu çalışmayı yapabilmek, işte bu ayırt ediciydi. Bir diğer ayırt ediciliği gönüllülüktü. İşkence görmüş, kabaca birkaç milyon diyebileceğimiz insan var bu ülkede. Bu ülkenin vatandaşı... Öte yandan, Temmuz 2021 itibariyle toplam 18 bin 975 başvuru geldi TİHV’e. Oransal olarak çok az gibi görünebilir. Ama her biri biricik olan bu insanlar açısından çok kıymetli bir faaliyet yürütüldüğünü belirtmek isterim. İnsani yardım faaliyeti değil bu. İşkence görenin insan olduğunu unutmamak gerekiyor. Hakları ihlal edilen bir insan... Bunun için konuşulacak kavram telafi hakkıdır. Özür dilemek, tatmin duygusunun yaratılmasıyla telafi... Bir daha yaşanmayacağı garantisıyla, tazmin yollarının güvence altına alınmasıyla telafi... İşkenceden önceki durumuna dönüştürme çabası... Bir bütün adalet duygusunun tesisi... Bu insani yardım değil, telafi ve hakların iade edilmesidir.”*

TİHV kurulurken, dernek yerine vakıf yapısının tercih edilmesi, İHD deneyiminden kaynaklıydı. Dernekler, doğrudan İçişleri Bakanlığı tarafından denetleniyordu ve polis baskısı çok yüksekti. Örgütlenmesi de bu nedenle zor oluyordu. Ancak TİHV de kurulurken engellerle karşılaştı. İlk vakıf senedi verildiğinde, “işkence” ifadesinin maddelerde yer alması, veto edilmesine yol açtı. Karar vericilerin tavrı belliydi. “Bu ülkede işkence yok ki, nasıl bununla mücadele için kurum oluşturunuz” polemğine girmek yerine, vakıf senedinde “insan hakları alanında çalışmalar yapar” gibi bir genel ifade kullanılması tercih edildi.

TİHV, işkenceye “bütünlüklü” yaklaşıyor, bu sürecin “tıbbileştirilmesinin”, sadece rehabilitasyon odaklı bakılmasının eksik kalacağını düşünüyordu. Bu nedenle, “işkence görmeme hakkı” kavramı üzerinden yola çıkıldı. Meselenin çok alanlı (multi-disipliner) bir ekip tarafından ele alınması gerektiği görüşünde birleşildi.

TİHV, bu anlayışa göre örgütlendi. Sağlık bilimlerinin etik değerleri kılavuz alındı. Zira ayrımcılık yapılmadan, şiddet gösterilmeden, şiddete karşı durularak mesleğin yapılması, sağlık bilimlerinin en temel etik değerleriydi. TTB'nin başkanları da TİHV'nin kurucuları arasındaydı. Farklı alanlardan gelen yüzlerce insan, bu değerler etrafında işkenceyle mücadele etmeye başladı. Vakıflar Yasası'na göre, TİHV'nin şube değil, temsilcilik açma hakkı vardı. Zaman içerisinde Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır'da temsilcilikler açıldı. Bunları, 2015'te, Hendek Operasyonları sonrasında Cizre ve Van'da açılan temsilcilikler izledi. Buralarda tedavi ve rehabilitasyon merkezleri kuruldu. Gönüllüler çalışmaya başladı. Hekimler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, hukukçular... Bakkalcı anlatıyor:

- ◆ *“İşkence özgül bir şiddet eylemi. İşkence gören insanlar başka travmalara da sıklıkla maruz kalan insanlar. Zorla yerinden edilenler, ailelerinde zorla kaybetmeler, yargısız infazlar oluyor. Bu duruma, çoklu travma gibi kavramlar kullanıyoruz. Kompleks travma diyoruz. Bunlar ve Türkiye tarihi göz önüne alındığında bir toplumsal travmadan söz ediyoruz. Halen sürüyor. Bununla ilgili de bir birikim sahibi olduk. Şu boyutları işkenceden, bu boyutları diğer travmatik süreçlerden kaynaklanmış diyemiyorsunuz çünkü. Etik olarak da mümkün değil. Bir insan, hepsini yaşamış bunların. Tüm bunlarla ilgilenirken birikim sahibi olduk. İşkencenin yanı sıra diğer konularla ilgili de faaliyet göstermeye başladık. Misal, kanun hükmünde kararname (KHK) ile atılanların Vakıf ortamında çalışmalarını yoğunlaştırmalarının sebebi bu. Baskı artıyor, sivil ortam daralıyor denildiğinde biz “Birikimimize dayalı alanımızı genişletelim” dedik. Hem niceliksel hem de niteliksel olarak. Bunun sonucunda da Travma ve İnsan Hakları Enstitüsü yolculuğundayız. Resmi değil ama fiili olarak... Uygulama merkezli bir araştırma ve eğitim ortamı olacak. Akademik derinlikle bilginin üretimi yapılacak. Gündelik hayata müdahale... Bunu aslında sentezleyen bir yaklaşımın ifadesidir bunlar.”*

TİHV kurulduğunda çok sayıda dava ile yüz yüze geldi. İşkence görenlerle mahremiyet üzerine özel bir sözleşme yapan Vakıf'ın elindeki belgeler özel bir önem taşıyor. Adana'da savcılık ve emniyetten, soruşturma açılacağı gerekçesiyle işkence görenlerin isimlerinin verilmesi talep edildi. TİHV talebi reddedince yöneticileri hakkında dava açıldı. Vakıf'ın savunması netti; “Bir kere elinizde soruşturma açmanıza yetecek veri var. Siz imtina ediyorsunuz işlem yapmaktan.

Bizim için mahremiyet ilkesi en temel ilkelerden biridir. Onay olmadan dosyamızı paylaşamayız.” Aslında yargı ve polis, kendilerini şikâyet edenleri “merak ediyordu.” TİHV Adana Temsilcisi ve bir hekim arkadaşımız, yargılama sonunda mahkûm oldu ve ceza paraya çevrildi.

Diyarbakır'da 1998'de açılan temsilcilik ise hemen kapatıldı. Yeniden başvuru yapılarak açılması sağlandı ancak 2000'de temsilciliğe operasyon düzenlendi. 365 dosyadaki mahrem bilgiler polisin eline geçti. Operasyonla ilgili soruşturmada alınan bilirkişi raporu, bu 365 kişinin işkence gördüğünü teyit eden ifadeler içeriyordu. Bu bilirkişi raporu, polis hakkında soruşturma açılmasına yetmedi ancak TİHV temsilcileri hakkında dava açılmasını da engelledi. Sadece, “yasak yayın bulundurma” gibi bir nedenle TİHV Temsilcisi Avukat Sezgin Tanrıkulu'na ceza verildi.

Benzer çok sayıda dava ve soruşturma TİHV'nin yolculuğunu engelleyemedi. Bir süre sonra kamu makamları da TİHV'nin ne yaptığını daha net anlamaya başladı. Bu anlayış, soruşturma ve davalara engel olmuyordu ancak kararlılığın da farkındaydılar.

Aydın'da, 1993'te, Baki Erdoğan'ın işkence sonucunda öldürülmesi, hem TİHV hem Türkiye, hem de dünyadaki hak odaklı örgütler açısından dönüm noktası oldu. Erdoğan hakkındaki adli tıp raporları, işkenceyle ölümü göstermiyordu. Bunun üzerine TİHV, tabip odalarının da katılımıyla bir heyet oluşturdu. Bu heyet bulguları inceleyerek Erdoğan'ın işkenceyle öldürüldüğünü raporlaştırdı. Buna rağmen Erdoğan davası yıllarca sürüncemede bırakıldı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 2002'de işkenceyle ölümü teyit etti. Aynı yılın Aralık ayında Yargıtay da buna paralel bir karar vermek zorunda kaldı ve işkenceci polisler, 5 yıl gibi düşük bir ceza da olsa, cezalandırıldı. TİHV, bağımsız tıbbi çalışmanın nasıl sonuç verdiğini hem kendi görmüş, hem de herkese göstermişti. Henüz yargılama bitmeden önce bu konuda büyük bir farkındalık oluşması başarılmıştı. 1995 yılı sonunda da “Manisalı Gençler Davası” olarak bilinen davada, krokilerle çalışma yapılarak işkence tıbben belgelendi. Belgeleme çalışmaları, cezasızlıkla baş etmede belgelemenin önemini ortaya koyuyordu.

1993'te, yargısız infaz ve işkence sonucu ölenlerle ilgili soruşturmaların nasıl yürütüleceğine dair Minnesota Protokolü hazırlanmıştı. TİHV'nin öncülüğünde,

Mart 1996'da İstanbul'da uluslararası bir toplantı düzenlendi. Sadece işkenceye özgü bir protokol hazırlanması düşüncesi, etkinliğin yapılmasını sağlamıştı. İşkenceyle hangi aşamada nasıl mücadele edileceği, belgelemenin nasıl yapılabileceği konusunda hekimlere, hâkimlere, savcılara, avukatlara, hak savunucularına yönelik bir kılavuz... Bakkalcı anlatıyor:

- ◆ *“Toplantıda Türkiye heyeti ile bir uluslararası İnsan Hakları İçin Hekimler Örgütü vardı. Bu örgütün ABD'deki ayağında Vincent Iacopino adlı bir arkadaşımız var. Vakıf, TTB, Adli Tıp Uzmanları Derneği ve bu ABD'li Center for Victims of Torture örgütü birlikte çalıştık. Üç yıllık çalışma. Taslaklara bütün dünyadaki ilgili uzmanlar baktı. Mart 1999'da İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Bölümünde son toplantı organize edildi. Son toplantı Türkiye'de olduğu için kısa adı İstanbul Protokolü, uzun adı ise İşkencenin Etkin Belgelenmesine Yönelik El Kitabı... Burada Türkiye heyetinin nüansı, acılardan süzülmuş olağanüstü bir bilgi birikimi olması. Bu kritik bir rol oynadı. Zaten o gün bugündür Türkiye deneyimine hep hürmet edile geldi. İngiliz Tabipler Birliği, 2001'de, 'Hekimlik ve İnsan Hakları' diye 600 sayfaya yakın özel bir kitap yayımladı. Kapsamlı bir çalışma. İthaf bölümünün son paragrafı, 'Cesaretleri ve yetenekleri nelerin başarılacağına daimi örneği olan TTB ve TİHV üyelerine saygılarımızı sunuyoruz' diye biter. Zor koşullarda nelerin başarılacağına daimi örneği olan sözcükleri çok kıymetli. İşkencenin yapıldığı ülkede bunun yapılması önemli. Sürekliliğinin sağlanması önemli.”*

Uluslararası katkıyla hazırlanan İstanbul Protokolü, Birleşmiş Milletler'e sunuldu. Protokolün genel ilkeleri BM Genel Kurulu'nda onaylandı ve kabul edildi. BM tarafından da basıldı. Bu alandaki geçerli tek el kitabı olma özelliği kazandı. Bakkalcı anlatıyor:

- ◆ *“Türkiye heyeti, bu dokümanın çıkmasında çok temel rol oynamıştır. Bu rolün temel kaynağı Baki (Erdoğan) gibi insanların acılarıdır. Bugün dünyanın her yerinde İstanbul Protokolü ile karşılaşılırsınız. Başka bir şey görmezsiniz. Latin Amerika ya da Afrika'da bu böyledir. Biz bu alanda uzmanız. Bundan daha önemli bir gösterge olabilir mi? Bütünüyle kabul edilmiş bir belge.”*

2021'de, protokolün yeni edisyonunun yapılması için TİHV ve dünyadaki önemli dört kuruluş yeniden çalışmaya başladı. TİHV'nin öncülüğünde başlayan

çalışmaya, BM'nin işkenceyle ilgili dört organı da katıldı. Tamamlanan edisyon basım aşamasına geldi. TİHV, bu önemli çalışmalarına rağmen tıpkı İHD gibi, sürekli olarak “devlete karşı faaliyette bulunmakla” eleştirildi. Her dönem, soruşturulma ve hatta kapatılma baskısını üzerinde hissetti. Ancak bu baskı, çalışmaların aynı kararlılıkla sürmesine hiçbir zaman engel olamadı. TİHV, Hendek Operasyonlarında sivillerin gördüğü zararı raporlaştırdı. Sadece raporlamakla kalmadı, rehabilitasyonları için çalıştı. Cezaevlerindeki açlık grevlerinden sonra bedeni, zihni, psikolojisi ağır hasar görenlerin rehabilitasyonu için, bütün merkezlerini seferber etti. Her kim işkence mağduruyorsa TİHV'i yanında buldu. Bakkalcı anlatıyor:

- ◆ *“TİHV'nin durduğu yer bir tercih değil. İnsan hakları diyorsak olası fail, devlet zaten. İşkenceden söz ediyorsak olası fail, devlet zaten. Bir tercih değil devletle ilgili çalışma yapmak. Bizim çabamız olası failin cezalandırılması. Kategorik olarak bunu seçmiyoruz. İçtenlikli bir durum var ise işkencesiz bir dünya mümkündür, bunlar kader değildir. Siyasi iktidarlar da asıl olarak sorumludur bu konuda. Biz sürekli soruşturulduk, kapatılma ihtimali de konuşuldu. Uluslararası etkisi belki TİHV'nin yoluna devam etmesini sağlamış olabilir. Ama asıl önemlisi, yoluna devam etmesini çok haklı olması sağladı. Bütünüyle bu ülkede ve dünyanın tanıklığında bilimsel bilgiye ve değerlere dayalı bir tanıklık yürütüyoruz. Biz, evet, acıların yaşanmasına engel olmadık, yetemedik. Hiçbir ayırım gözetmeksizin söylüyorum. Toplum olarak da kişi olarak da kurum olarak da yetemedik. Ancak bu, insanların olağanüstü çabalarının da üzerini örtmemelidir. İHD'li Hasan Kaya ile Metin Can kaçırılıp öldürüldüklerinde, olay yerine giden heyette ben de vardım. Büyük bir acı hissetmiştim. Ama asıl acıyı hep ismini bilmediklerimiz başına gelenlerde hissettim. Acılarını bile paylaşma imkânı bulamadığımız insanlarda; ama hep daha fazlası için çalıştık ve çalışacağız.”*

Adana duruşması, 1996.

Ankara'da ilk günlerden.

26 Haziran 2021.

26 Haziran 2008 Ankara, 1989-2009 yılları arasında TIHV'nin başkanlığını üstlenmiş olan Yavuz Önen Kızılay İnsan Hakları Anıtı önünde İHD ile yapılan ortak basın açıklamasında.

Şebnem Korur Fincancı'nın duruşması, 2010.

Tüm ekip, Mart 2010.

**SİVİL İTAATSİZLİĞİ TANITILAR,
BÜYÜK BİR TABUYU YIKTILAR**

Adı: **Savaş Karşıtları Derneği**

Alanı: **Vicdani ret hakkı**

Kuruluş: **1992**

Savaş Karşıtları Derneği (SKD), Türkiye'nin sivil itaatsizlik eylemlerini henüz çok tanımadığı yıllarda, militarizme, zorunlu askerliğe karşı çıkarak, kentlerde, meydanlarda, mahallelerde sivil ve demokratik eylemler gerçekleştirerek, dayanışma ağları örerek topluma en çatışmalı yıllarda barış çağrısı yaptı. Eylem biçimleri bugün hâlâ sürdürülüyor, tartışılıyor. Devletin vicdani ret hakkını örtülü olarak tanınması da SKD'nin eylemliliği sayesinde mümkün olabildi.

MSENİN
KERİRİN
AYACAS

Askerlik yapmanın “adam olmanın” tek yolu sayıldığı, siyasilerin 2. Dünya Savaşı'na girilmemesini “Milletin erkeklığı öldürüldü” sözleriyle karşıladığı, “şehitlik, bayrak, savaş” kavramlarının bütün günahları örtmek için kullanıldığı bir ülkede savaş karşıtı olmak, başına gelebilecekleri peşinen kabullenmeyi gerektiriyor.

İzmir'de, 1992'de, Savaş Karşıtları Derneği'ni kuran isimler de önlerindeki mücadelenin ömür boyu sürecek damgalamaya, baskıya, zalimliğe yol açabileceğini biliyordu elbette.

Üstelik 12 Eylül darbesinin hemen ardından, “terörle mücadele” kavramının en önemli siyasi enstrüman olarak kullanıldığı bir dönemde yola çıkıyorlardı. Yolculuğun tanıklığını Sokak Dergisi yapıyordu. Usta gazeteci Tuğrul Eryılmaz'ın yayın yönetmenliğini üstlendiği dergi, dünya görüşünü “anarşist” olarak tarif eden, dar ancak etkili bir grubun sesiydi. 12 Eylül sonrası dergilerle başlayıp derneklerle sürdürülmeye çalışılan muhalif siyaset alanına, 12 Eylül öncesi sesi duyulmayan bu grup, bütün dinamizmiyle girdi. Savaş Karşıtları Derneği, umulandan hızlı büyüdü ve sistemi kökünden etkileyebilecek bir eylemlilik süreci başladı.

Bu köklü etkinin ilk ipuçları aslında daha dernek kurulmadan önce gür bir sesle verilmişti. Sokak Dergisi'nde önce Tayfun Gönül, ardından Vedat Zencir, vicdani ret deklarasyonlarını açıklamış, zorunlu askerliğe karşı olduklarını belirterek üniforma giymeyeceklerini, emir alıp vermeyeceklerini, kısaca askerlik yapmayacaklarını belirtmişlerdi.

Vicdani ret kavramının sol kesim tarafından bile çok bilinmediği dönemde yapılan bu çıkış, sadece askeri değil, sivil siyaseti de şaşırttı. Bireysel olduğu sanılan bu çıkışların farklı bir politika anlayışıyla birlikte örgütlülüğe dayandığı ve dayandırılacağı, SKD'nin kuruluşuyla ilan edildi. Vedat Zencir anlatıyor:

- ◆ *“O dönemde daha çok vicdani ret konuşuldu ve etkili oldu. Dolayısıyla aslen bununla anılmaya başlandık. Ancak biz daha derin bir mücadele yürütüyorduk. Savaş karşıtlığı topyekûn bir mücadele. Bireysel ahlâki reddiyeden başlayan bu anlayış, militarizmin hayatımızı gasp eden bütün uzantılarına karşı politik alanı sivil itaatsizlikle buluşturan bir anlayıştır. Biz de bu saikle yola çıkmıştık. Ön yargılarımız neredeyse hiç yoktu, bütün siyasetlere kendimizi anlatmaya çalışıyorduk. Bir yandan*

şiddete, silaha, çatışma kültürüne tepkimizi gösteriyor, diğer yandan hak savunucularına, sendikalara bir saldırı olduğunda yanlarında yer alıyorduk. Belki onları da sarsan fikirlerimizi ısrarla anlatıyorduk. Bir hat bulmaktı amacımız... Bu yüzden siyasi partiler, dernekler ve başka çevrelerle sürekli görüşüyorduk. Yine de derdimizi anlatabildiğimizi söyleyemem. Belki insan hakları savunucusu örgütler oldukları için İHD ve MAZLUMDER (İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği) ile daha rahat anlaşış ortaklaşabiliyorduk.”

Gönül ve Zencir'in çıkışları devlette hemen karşılık buldu. Yargının ne yapacağı da merak ediliyordu. Eski Türk Ceza Kanunu'nun 155. maddesi uyarınca, “halkı askerlikten soğutma” suçundan önce soruşturma, sonra dava açıldı. Her iki isim sivil mahkemede yargı önüne çıktı. Gönül'e verilen üç aylık hapis cezası paraya çevrildi. Hem Gönül hem de Zencir'in durumu, kayıtlara “bakaya” olarak geçti. Mesele bu yolla kapatılmaya çalışıldı.

Ancak ülkede çatışmalar sürüyordu ve SKD sessiz kalmaya niyetli değildi. Altı üyesi toplu biçimde vicdani ret açıklamasında bulununca ortalık yeniden karıştı. Uluslararası Vicdani Retçiler Buluşması Türkiye'de yapıldı. Dernek Başkanı Aytek Özel ve vicdani retçi Menderes Meletli ile 8 Aralık 1993'te röportaj yapan gazeteciler Erhan Akyıldız ve Ali Tevfik Berber, Genelkurmay Başkanlığı'nın suç duyurusu üzerine gözaltına alındı. Tutuklanmaları talep edilen iki gazeteci, tutuksuz yargılandı ancak iki ay hapis cezasına mahkûm edildi. Başkan Aytek Özel hakkında da dava açıldı ve 1 yıl 15 gün hapis cezası aldı.

TCK 155. maddeden açılan dava ve soruşturmalar, sivil yargıya bırakılmayacak kadar önemsenmişti. Bunları yürütmekle askeri yargı görevli hale geldi. Asker, meseleyi kendisi halletmek istiyordu.

SKD, broşürlerle açıklamalarla sürekli alandaydı. Siyasi partileri ziyaret ediyor, eylem yapıyor ve anti-militarizmi anlatıyorlardı. Kolay değildi ama SKD inatçıydı. 1994'te İçişleri Bakanlığı, dernek tüzüğünde askerlik karşıtı olarak yorumlanan kavramlara atıf yaparak değişiklik istedi. Söz konusu değişikliğin yapılmayacağı yanıtı, 30 gün yerine 35 günde verilince, sadece bu gerekçeyle, derneğin kapatılması kararı verildi. Ancak hemen ardından SKD, tüzüğünü devam ettirerek yeniden açıldı. Konu yargıya yansımada ancak SKD yakından izlendiğini biliyordu.

Bir deklarasyonla vicdani retçi olduğunu açıklayan Osman Murat Ülke, 1995'te derneğin başkanıydı. Dernek hem askerlik hizmetine doğrudan karşı olduğunu hem de savaştacak asker bulunamazsa savaşların olmayacağını vurguluyordu. Ülke, bu sırada askere çağrıldı ve askerlik hizmeti yapmayacağını bir kez daha beyan etti. Hakkında dava açıldı ve 7 Ekim 1996'da, vicdani retçi olduğu için tutuklanan ilk isim oldu. 155. madde uyarınca, "halkı askerlikten soğutmak" ve Askeri Ceza Kanunu'nun 58. maddesi uyarınca "milli mukavemeti kırmak" ile suçlanıyordu.

Ülke'ye, askeri cezaevinde zorla asker kıyafeti giydirilmek istendi. Direndi; baskıların sürmesi üzerine açlık grevine başladı. Bunun üzerine talebi kabul edildi ve sivil kıyafetle askeri cezaevinde kalan ilk isim oldu. Süreç içinde Ülke'ye özel bir döngü yaratıldı. Yargılandığı davada istenen cezanın alt sınırı olan üç ay dolduğunda tahliye ediliyor ve birliğe teslim olması söyleniyordu. O ise bunu yapmayacağını açıkça bildiriyor, evine gidiyor ve gözaltına alınarak yeniden tutuklanıyordu. Sonrasında doğrudan birliğe sevk edildi. Ancak burada da tutumunu sürdürdü ve askerlik yapmayacağını söyledi. Her seferinde hakkında yeni işlem başlatılıyordu. Ülke, askeri birlikte de askerlik şubesinde de askeri mahkemede de beyanlarını tekrarlıyordu. Tam sekiz kez "emre itaatsizlikle" suçlandı. Toplam 701 gün cezaevinde kaldı. Yeniden özgürlüğüne kavuşması, fiili durum yaratılarak evine gittikten sonra gözaltına alınmamasıyla mümkün olabildi. Kayıtlara, "firari" olarak geçmişti. Sistem, bula bula "Ben bakmıyorum, sen de ortalarda görünme istersen" yöntemini bulabilmişti. Osman Murat Ülke anlatıyor:

◆ *"Şiddetsizlik bıyık altından gülünen bir şeydi. Biz bütün siyasetlerle doğrudan ancak eleştirel bir ilişki kuruyorduk. Dernek antimilitarizm fikrini, ideolojisini anlatıyordu ancak vicdani ret konusu çok öndeydi. Birçok kentten, birçok insan deklarasyon açıkladı. İzmir'den, Eskişehir'den yürüyüşler düzenleniyordu. İlk gördüğünde bana bağırın savcı, birkaç yıl sonra davayla ilgili bazı şeyleri bana sormaya başlamıştı. Yargıçlar benimle sohbet ediyor, 'Arkadaş, yolunu bırakmadı' diyerek beni övüyordu.. Çürüğe ayırmayı da denediler. Niyetlerini bildiğimi ve asla kabul etmeyeceğimi ısrarla söyledim. Vazgeçtiler..."*

Osman Murat Ülke'nin tutuklanması ve aldığı cezalar her anlamda dönüm noktasıydı. Başta fikrine bile tahammül edemeyen askeri yargı, vicdani ret düşüncesinin savunulabileceği ancak açıklanmasının suç olduğu gibi bir yorum

oluşturdu. Ülke tutukluyken “15 Mayıs Dünya Vicdani Retçiler Günü” kutlanmaya başladı ve geleneksel hâl aldı. Vicdani retçilerin sayısı otuzu aşmıştı.

Dayanışma sofraları gibi, Türkiye'nin Gezi Direnişi sırasında tanıdığı, birçok şiddetsiz eylem biçimi, o dönem SKD tarafından gerçekleştirildi. Bulunduğu sokaktan Ankara'ya, oradan da İstanbul'a taşınan eylemler, 30 kişilik çekirdek grubu ve 300'ü aşan üyesi bulunan derneğin etki alanını genişletti. Örgütlenme biçimi de şaşırtıcıydı. Başkan vardı ama kararlar ortak alınıyordu. Dikey değil yatay örgütlenmeyle kararlar oluşturuluyor, en yeni üyeler dahi ortak ediliyor hatta sözcülükle görevlendiriliyordu. Sadece askerliğe değil, devletin baskıcı ve hiyerarşik bütün iş ve işlemlerine karşı tepki, buna uygun politikalar geliştiriliyordu. SKD, “anarşizm” kelimesini hakaret anlamında kullanan Türkiye için, her anlamda yeni ve alışılmadık.

Gözaltına alınan dernek üyelerine, “Antimilitarizm ne demek?” diye soruluyordu. Kendini “asker toplum” olarak niteleyen Türkiye'nin “militarist” sayılması, ne gariptir hakaret olarak algılanıyordu. O dönemde derneğin yöneticileri hakkında, yurtdışındaki etkinliğe izinsiz gitme gerekçesiyle ayrıca dava açıldı ve cezayla sonuçlandı. SKD, dört bir yandan gelen dava, gözaltı ve cezalarla boğuşuyor ve bunu, savunduğu ideolojik hatta sürdürüyordu. Vedat Zencir anlatıyor:

- ◆ *“Fikirlerimizin ve politik duruşumuzun anlaşılması, elbette o günlerde kolay değildi. Biz bir erken doğumduk aslında. Bu anlamda Gezi, Türkiye tarihindeki ilk sivil toplumsal karşı çıkış oldu. Gezi ile aramızdaki zaman farkına baktığımızda erken doğumdan neyi kastettiğim herhalde daha iyi anlaşılır. Ancak yine de geçmişten bugüne tekrar baktığımda, bütün eksiklik ve acemiliğimize rağmen, kendimizi başarılı buluyorum. Bireysel ve ahlâki olarak, bütün zorluklara rağmen duruşumuzu terk etmedik, etkiledik, etkilendik. Belki politik anlamda umduğumuz olmadı ama her şeye rağmen hayatı hep yeniden yeniden kurduk.”*

Osman Murat Ülke anlatıyor:

- ◆ *“Bizim için kaçınılmaz olarak ortaya çıktı aslında dernek. Gayet saf yaklaştık. Başarı ölçütümüz ‘Şu yasaları çıkartacağız’ değildi elbette. Ancak mücadele ettik. Demilitarizasyon önemliydi bizim için. Başarı, böyle bir kolektifin birlikte*

büyümesiydi. Belki o açıdan kendimi başarısız görüyorum. Cezaevi sürecinden sonra, vicdani ret üzerinden verilen mücadelede yorgunluk oluştuğunu gördüm. Böyle beyanlar vardı. Biz ise yeni retçiler çıksın, sayıları artsın peşinde değildik. Genel anlamda sistemle derdimiz vardı. Hatta retçi olmak isteyenlere bunun zorluklarını anlatıyor, reddetmenin getireceği yükleri taşımaya hazır olmadığını gördüklerimizi, vazgeçirmeye çalışıyorduk.”

Vedat Zencir anlatıyor:

- ◆ *“Kahramanlar yaratmak istemiyorduk. Biz vicdani reddi, yaşam hakkını savunmanın sıradan bir uzantısı olarak görüyorduk. ‘Halkı askerlikten soğutma’, ‘Askeri yargı’ ve ‘Askeri vesayet’ başlıklarını gündemimize almamıza rağmen devlet ve muhalefet, inatla hep vicdani reddi ön plana çıkardı. Bu bağlamda siyasi aktörlerin çoğu ne dediğimizi, neye işaret ettiğimizi anlamıyordu. Bu başlık, SKD kendini feshetme kararı aldıktan sonra da sürekli ülke gündeminde oldu. Sonuç olarak, savaş karşıtlığı ‘vicdani ret’e, vicdani ret de bizim ‘bireysel kahramanlığımıza’ ihale edildi. Bence hâlâ bir şekilde bağlamından koparılıp marjinal bir alana hapsedilmeye çalışılıyor.”*

SKD, 2001’de fesih deklarasyonu açıklayarak faaliyetlerini sonlandırdı. Nedenlerini Vedat Zencir şöyle anlatıyor:

- ◆ *“Bağlam boşluğu vardı. Bizi besleyen siyasal atmosfer oraya kadardı. Elbette bireysel kaygılar, riskler de gündemdeydi ama bu, hiçbir zaman bizim geri durmamıza neden olmadı. O atmosferde politikalarımızı daha fazla büyütme imkânı olmadığını net biçimde görüyorduk. Galiba yorgunluk da etkili oldu ve kitleselleşme olanağı zayıftı. Kendimizi tekrar etmenin de zorlamanın da anlamı olmadığını düşündük.”*

SGD’nin kapanma deklarasyonunda, özetle şu ifadeler yer alıyordu:

- ◆ *“Biz aşağıda imzası olanlar, bu 10 yılın sonunda bugün, derneğin ‘genel kurul kararıyla feshi’ni teklif edeceğiz. Bunun nedeni, hiç kuşkusuz, derneğin amaçlarına ulaşmış olması değil. Aksine, geride bıraktığımız yıllar, dünyaya daha fazla adaletsizlik, daha fazla şiddet, daha fazla acı ve yıkım getirdi...”*

Hepimiz hatırlıyoruz, dernek kurulduğunda, ülkede adı konulmamış bir savaş yaşanıyordu. Savaşa karşı, savaşın taraflarından tam anlamıyla bağımsız bir hareketliliğin örgütlenmesi, birçok kişi tarafından son derece acil bir gereksinim olarak telaffuz edilmekteydi. Dernek, bir yönüyle, bu gereksinimi karşılama çabasının ürünü olarak görülmelidir; 'Savaşa hayır, barış hemen şimdi' deme çabasının, bunu hiç kimseden icazet almaksızın, koşulsuz ve örgütlü olarak savunabilme çabasının bir ürünü olarak görülmelidir. Fakat sadece bu değil... Dernek, aynı zamanda, bir bütün olarak militarizme ve içerisinde yaşadığımız toplumsal-siyasal sistemde cisimleşen yapısal şiddete karşı mücadele etmek amacıyla kurulmuştu. Bu ülkenin sol muhalefet geleneğine büyük ölçüde yabancı olan, antimilitarist bir mücadele kulvarı açmayı ve şiddetten arınmışlığı, özgürleştirici bir mücadele tarzı olarak hayata geçirmeyi amaçlıyordu. Bu çerçevede gerek ülkede yaşanmakta olan savaşa, gerek genel olarak militarizme karşı uzlaşmaz bir tavır olarak vicdani ret, başlangıcından itibaren derneğin temel bileşenlerinden biri oldu... Önceki kadar yüksek sesle olmasa da, açıkça söylemekte fayda var: Bu, denemeye değer bir şeydi ve hâlâ da öyle. Ancak kendi deneyimimizi, bu deneyimin bizi getirdiği noktayı görmezden gelemeziz. Dernek üyeleri olarak hepimiz, bugün geldiğimiz noktada, eylemimizin yol açtığı bir sonuçla yüzleşmek durumundayız. Bu sonuç tam olarak şöyle ifade edilebilir: Artık başlangıçtaki sözümüzü taşıyacak bir güç ve canlılığa sahip değiliz. Bu, bir inançsızlığın veya bir çabasızlığın itirafı olarak alınmamalı. Aksine, sözümüzü ifade etmek, kamusallaştırarak ve hayata geçirmek için, yani sözü eylem alanında nesnelleştirmek için samimi ve yoğun bir çaba harcadık. Ne var ki sözümüz ile bu sözü taşıma kapasitemiz veya ideallerimiz ile gücümüz arasında başlangıçtan beri var olan gerilimin, azalmak şöyle dursun, giderek arttığı açıkça görülebiliyor ve bugün geldiğimiz noktada, söz konusu gerilim, kamusal alanda anlamlı bir biçimde var olma imkânımızı neredeyse tümüyle tüketmiş durumda.

Bu çatı altında tarif edilen sorumlulukları, dernek üyeleri olarak hepimize ait olan sorumlulukları asgari düzeyde bile olsa yerine getirebilmek için, derneği kurmamıza neden olan ilke ve amaçlara, çok güçlü olmasa da anlamlı bir tarzda sahip çıkabilmek için şimdikinden daha fazla insana, daha fazla dayanışmaya ve aynı zamanda daha fazla cesarete ihtiyacımız var. Bunlar olmaksızın derneği açık tutmaya devam ettiğimiz takdirde, kamusal alanda

boş bir ses olarak kalacağız ve bir müddet sonra, şu anda sahip olduğumuz bir şeyi, içinde bulunduğumuz durumun muhasebesini yapma ve kendi kararımızla bu sürece bir son verme imkânını da yitirmiş olarak silinip gideceğiz...”

SKD, kurulduğu zaman olduğu gibi kendini feshederken de alışılmadık ve radikaldi. Elbette derneğin kapatılması, mücadelenin bittiği anlamına gelmiyordu. Bir nüve oluşmuştu ve doğrudan SKD geleneğini sürdürmese de pek çok kişi ve grup, antimilitarizm, vicdani ret üzerine düşünmeye, çalışmaya başlamıştı.

Diğer yandan SKD'nin hukuk mücadelesi, kapatılsa da sürüyordu.

AİHM 2006'da, SKD yöneticilerine, yurtdışındaki bir toplantıya üyelerini izinsiz gönderdiği gerekçesiyle verilen ceza nedeniyle açılan davada, Türkiye'yi mahkûm etti. Kararda, Türkiye'nin bu cezayı, “ulusal güvenlik” ve “kamu emniyeti” gibi nedenlerle açıkladığının altı çizildi. AİHM, Türkiye'nin savunmasını yerinde bulmadı ve Ankara'yı toplanma ve ifade özgürlüğüne aykırı hareket ettiği gerekçesiyle tazminata mahkûm etti. SKD kapanmıştı ama davaların sonuçları doğrultusunda hâlâ sivil alanda çözüm üretebiliyordu.

AİHM'nin tarihe geçen mahkûmiyet kararı ise aynı yıl, Osman Murat Ülke'nin başvurusu üzerine verildi. AİHM, vicdani ret başvuruları arasında pilot olarak seçtiği davada, Türkiye'yi vicdani reddi tanımaya mecbur bırakacak bir karara imza attı. Türkiye, Avrupa Konseyi üyeleri arasında vicdani ret hakkını tanımayan nadir ülkelerden biri olarak kalmıştı.

Kararda, Osman Murat Ülke'nin kışlaya her götürülüşünde askerlik yapmayı reddetmesi üzerine ayrı hapis cezasına mahkûm edilmesi, «sivil ölüm» olarak nitelendirildi. Ömür boyu cezalandırma sonucu doğuran uygulama nedeniyle Türkiye'den mevzuatı değiştirmesi talep edildi. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de Türkiye'ye bu konuda düzenleme yapması için aynı yılın aralık ayı sonuna kadar süre tanıdı.

Ancak Türkiye, karardan sadece “zincirleme cezayı sonlandırma” mesajı çıkarmayı tercih etti ve bunu da fiili olarak yaptı. Fazlasına cesareti yoktu. Yan yollara saparak, vicdani retçilerin tutuklanmasının, seri biçimde cezalandırılmasının

önüne geçildi. Dava açılrsa bile kapatılıyordu. Mümkünse hiç bu yol izlenmeden vicdani ret beyanında bulunanların çürüğe çıkarılması, firari, bakaya olarak kaydedilmesi yoluna gidilmeye sistematik olarak başlanmıştı.

AİHM'nin 2011'de, Ermenistan'ı vicdani reddi kabul etmemesi nedeniyle tazminata mahkûm etmesi, bu kararın Avrupa Konseyi üyesi tüm ülkeler için bağlayıcı olmasını sağladı. Aynı yıl Türkiye aleyhine de benzer bir karar çıkınca, gözler hükümete çevrildi. Ancak hükümet, zorunlu askerliğin kaldırılmayacağını açıklayarak farklı bir yolun tartışıldığı mesajını kamuoyuyla paylaştı. Buna rağmen, yeni bir düzenleme yapılmadı ve yeni dava açılmaması için yan yolların izlenmesine devam edildi.

Aslında yan yollar, henüz SKD kapanmadan, Ülke'nin durumu büyük tepki çektiğinde keşfedilmişti. Hatta 2002'de, askeri yargıdan vicdani ret deklarasyonunun ifade özgürlüğü kapsamında olduğu, ancak başkalarını buna teşvik etmenin suç oluşturacağı kararı bile çıkmıştı. Yine de dava yolu riskliydi.

Mehmet Tarhan ve Halil Savda söz konusu riskin örnekleriydi. Her iki isim de tutuklandı ve "psikolojik gerekçelerle çürüğe çıkarma" formülü bulunana kadar birçok baskıya maruz kaldı. Eşcinsel olduğunu da açıklayan Tarhan'a zorla muayene dâhil birçok yasadışı ve işkence kapsamına girecek baskı yapıldı. Tarhan, cezası düşürüldükten sonra tahliye edildi ve çürüğe çıkartılarak dosyası kapatıldı. Ona işkence yapanlara ise hiçbir yaptırım uygulanmadı. 2007'de dini nedenlerle askere gitmeyi reddeden Enver Aydemir de tutuklanan isimlerden oldu. Aydemir, tahliye olduktan sonra vicdani ret tutumunu sürdürdü.

Sayıları o dönem 80'i aşan vicdani retçilere yönelik yeni tutuklamaların fiili yollarla önüne geçilmeye çalışıldı. Savaş Karşıtları Derneği artık olmasa da ruhu birçok alanda ve konuda kendini gösteriyordu. Vicdani ret konusunda yasal anlamda olmasa da pratikte devlete atılan geri adım, takipçilerinin bütünüyle olmasa da cezaevi baskısından kurtulmasını sağladı. Fakat "sivil ölüm" anlamına gelebilecek uygulamalar hâlâ son bulmadı.

OHAL yıllarında militarizme karşı çıkan SKD üyeleri, bu tutumlarını dernek kapatıldıktan sonra da her alan ve anlamda sürdürdü. Vedat Zencir anlatıyor:

- ◆ *“Ben kayıtlarda hâlâ bakaya görünüyorum. Sürekli para cezası veriliyor. İşim gereği bazı cezaları ödemek zorunda kaldım ama şans eseri, usul hatası yapıldığı için, ödediğim paranın bir kısmını geri aldım. Mahkeme süreçleri hâlâ devam ediyor. Uzun zaman önce Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yaptık. Önümüzdeki günlerde AİHM'ye başvuracağım. Hukuki ve politik mücadelenin her türüne saygı duyarım ama bu mücadele şekli, benim için artık sadece teknik bir süreç. Bu yüzden, önüme koyduğum yeni uğraşlara sivil ölümün gölgesinin düşmesine izin vermemeye çalışıyorum. Bu mücadele ve anlayış bizimle başladı ama örgütlü-örgütsüz sürdüren o kadar çok aktör çıktı ki, hepsi birbirinden değerli. Antimilitarizm ve vicdani ret ruhunun, zaman zaman inişe geçse de, her seferinde bir şekilde yeniden canlandığını, harekete geçtiğini görüyorum. Nihai sonuçlarının şimdilik muğlâk olduğu muhakkak ama bu artık geri döndürülemez bir süreç.”*

Osman Murat Ülke anlatıyor:

- ◆ *“Ben firari görünüyorum, Vedat bakaya... Birçok insan da aynı durumda. Devlet sürekli yan yollara saptı. 1999'da cezaevinden çıktığımda belki biraz hayal kırıklığı yaşadım. Derneği ortak kararlar kapattığımızda da... Devamımız olmadı kurumsal olarak. Ancak birçok yerde mücadele elbette sürüyor. Biz sivil ölüme, militarizme, savaşa karşı çıktık ve o noktada durduk, duruyoruz.”*

Bugün antimilitarizmi konu edinen birçok dernek, vicdani ret başlığını ana konusu yapan birçok oluşum sivil alanda faaliyet gösteriyor. Türkiye, hâlâ savaş karşıtlığını cezalandırmaya devam ediyor; ancak hak savunucuları da mücadeleyi sürdürüyor. İzmir'de 1992'de başlayan, sadece devleti değil bütün oluşumları çatışmasızlığa, savaş karşıtlığına davet eden, kolektivizm, dayanışma ve barış anlatan yolculuk hâlâ devam ediyor.

BASINA NEŞTER GEREK

SAYI: 12

12 - 18 KASIM 1989

2.000 TL (KDV DAHİL)

SOKAK

HAFTALIK DERGI

Gerçek bir yaşam öyküsü, hem de roman gibi

ASKERLİK YAPMAK İSTEMEYEN ADAM

... VE ASKERLİĞİ GECİKTİRME YOLLARI

El değiştirmeleriyle, cinayetleriyle, otosansürüyle ve müthiş transferleriyle basında neler oluyor?.. Son basın cinayetinin gerçek suçluları...Güneydoğu'da gazeteci, devletin gazetecisidir.

Bir muhalif kale daha satıldı
GIRGIRCILARLA 48 SAAT

NİLÜFER MÜZİĞİNİ ANLATTI

Bakırköy'de tıp-polis işbirliği var

TRAVESTİ VE EŞCİNSEL KOBAYLAR

FOSFORLU'NUN TKP'Lİ AŞKI

ÖĞRENCİLER, SAĞCISI SOLCUSU İLE YOK'U GÖMMEYE KARARLI

SOKAK, İSRAİL'DE TÜRKİYELİ YAHUDİLERLE

DEV-SOL DAVASINDA FİRAR KEYFİ

Askerlik Yapmak İstemeyen Adam, Sokak Dergisi Sayı-12, Kasım 1989.

YIL 2 SAYI 1

7-13 OCAK 1990

2800 TL (KDV DİŞİNDE)

SOKAK

HAFTALIK DERGI

DEVLETİ MAHKEMEYE VERİYOR

ASKERLİĞE SAVAŞ AÇAN ADAM

BEDENİNİZİ SEVIN

Tiyatro bile yasak
LİSE ÖĞRENCİLERİ DE
DERTLİ

Lali
Berte'den
Mektup Var

1989 SIRALAMASI
BÜTÜN ZAMANLARIN
EN İYİ FILMLERİ

OBUR VE SEKSİ YAHUDİ
USTIN
HOFFMAN

Askerliğe Savaş Açan Adam, Sokak Dergisi Yıl- 2 Sayı- 1, Ocak 1990.

Vedat Zencir, İzmir Savaş Karşıtları Derneği.

Tayfun Gönül, Fotoğraf- Mehtap Yücel, Sokak Dengisi Yıl- 2 Sayı- 1, Ocak 1990.

DÜNYAYA BIRAKILAN BÜYÜK DİRENİŞ MİRASI

Bergama Direnişi sadece Türkiye'deki ekoloji hareketine öncülük etmedi; geniş bir coğrafyada "Nasıl mücadele edilir?" sorusuna yanıt verdi. Açılan davalarda çıkan bazı kararlar, Yunanistan gibi ülkelerin mahkemelerinde emsal olarak kullanıldı. Şiddetsiz eylem biçimleri, yıllar sonra bile tekrarlandı.

Adı: **Bergama DireniŒi**

Alanı: **Çevre hakkı**

KuruluŒ: **1992**

Avustralya-Almanya menşeli Eurogold firması, Türkiye'de altın arama ruhsatı aldığında, takvimler 16 Ağustos 1989'u gösteriyordu. Bergama direnişi o yıllarda başladı ve bugüne kadar sürdü. Aktörler değişti, gazete manşetlerindeki köylülerin bir bölümü hayatını kaybetti, bir bölümü yaşlandı ancak direniş bitmedi. Altın madeni, özel izinlerle bugüne kadar çalıştı. Eurogold'tan sonra yabancı ülkelere ait farklı firmalar madeni işletmeye devam etti. Madeni, 2005'te Koza Madencilik satın aldı. Devlet, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra Koza İpek Holding'in tüm şirketlerine el koyunca, işletme TMSF'ye geçti. Şimdi devletin kontrolündeki şirket aracılığıyla farklı ocaklar açmak ve bölgedeki faaliyetleri sürdürmek istiyorlar ama direniş de sürüyor.

1989'da bölgede altın madeni açılmasını onaylayan ruhsat verildiğinde, Bergamalılar, tarihe geçecek bir direnişin aktörü olacaklarını henüz bilmiyordu. Bergama ve köylerinde altın olduğu, maden açılacağı, herkesin iş sahibi olacağı konuşuluyor ancak madenin nasıl işletileceği, altın aramanın nelere mal olacağından bahsedene yoktu. Ağaçlar kesilmeye, toprak çoraklaşmaya başladığında, köylüler yüzyıllardır ekmeklerini kazandıkları toprağın, suyun tehlikede olduğunu fark etti.

Aynı dönemde, Bergama'nın CHP'li Belediye Başkanı Sefa Taşkın, bilim insanlarını ilçeye davet etti, siyanürle ve farklı yöntemlerle altın aranmasının nelere mal olabileceğini halkın öğrenmesini sağladı. Bilim insanları risklerden bahsediyor, siyanür havuzunun bütün toprağın zehirlenmesine yol açabileceğini söylüyordu. Direnişin hukuki ayağını ilk günden bu yana yürütenlerden Arif Ali Cangı anlatıyor:

- ◆ *"1992'de avukatlığa başladığımda, İzmir Çevre Avukatları Grubu ile tanıştım. Baronun bürokratik yapısından kaçınmak için bu adı almışlardı. Henüz ÇED Yönetmeliği'nin olmadığı bir tarihten bahsediyorum. Çevre hukuku gelişmemişti. Uluslararası sözleşmeler imzalanmış, Anayasa'da çevre hakkı tanınmıştı ama hukuku oluşmuş değildi. Grup, bu hukukun gelişmesi için somut olaylar üzerinden dava açma, itiraz etme gibi yollar deniyordu. Grupta rahmetli Noyan Özkan, Senih Özay gibi üstatlarımız vardı. Her üyenin bir dosyası vardı. Üye dosyayı inceler, gruba sunardı. Sonra neler yapılabileceği konuşulurdu. Bergama Ovacık Altın Madeni de Senih Özay'ın dosyasıydı. Eşi orada halk sağlığı doktoru olan bir arkadaşı, 'Siyanürle altın aranacak,*

köylüler çok heyecanlı ama siyanürün yaratacağı etkiyi bilmiyor' diye anlatmış. Senih Abi bunu grubun önüne getirdi. "Ne yapılabilir?" diye bir süreç başladı. Önce Çevre Bakanlığı'na bir başvuru yaparak madenden vazgeçilmesi, izin verilmemesi için talepte bulunduk. Bakanlık, kendince bazı gerekçeler göstererek gerekli izinlerin alındığını söyledi. Biz de dava sürecini başlattık. Ovacık Altın Madeni'ne karşı başlatılan direnişte, toplumsal hareketle hukuki mücadele birbirini etkiledi. Dava sürecinin başlaması ve bilim insanlarının konuyla ilgilenmesinin ardından, İzmir'deki meslek odalarının da içinde olduğu İzmir Bergama Elele Hareketi'nin oluşmasıyla ciddi bir çalışma yapıldı."

CHP'li Belediye Başkanı Sefa Taşkın, meslek odalarının, hukukçuların, bilim insanlarının köylülerle temas etmesi için belediyenin bütün imkânlarını kullanıyordu. Başlangıçta altın madeni açılacağına sevinen köylüler, artık madenin açılmaması için birlikte hareket etme kararı verme noktasındaydı. Bergama'daki siyasi parti temsilcileri de köylülerle ortak hareket ediyordu. İlçe'de başkanlığı bulunan siyasi partilerin tümünün katılımıyla, Bergama Çevre Platformu kuruldu. Demokratik bir işleyiş öngörülmüştü. Sırayla her partinin temsilcisi, platform sözcülüğü yapacaktı. İlk görev CHP İlçe Başkanı Oktay Konyar'a verildi. Mücadelenin kent ayağında bilimsel ve hukuki çalışmalar yapılırken, köy ayağında halk bir araya gelerek yol haritası belirlemeye çalışıyordu. Kadınlar öncüydü. Daha önce Bergama'nın merkezine bile tek başına gitmemiş olan kadınlar, kendi aralarında toplantılar yapıyor, topraklarını nasıl koruyabileceklerini tartışıyordu. Onların cesaretli önerileri, erkeklerin de cesur davranmasının önünü açtı ve eylem süreci başladı.

Hukukçuların açtığı davaların tarafı artık bizzat köylülerdi. Bergama meselesi, bir anda Türkiye gündemine oturdu.

Eylemler 1992 yazında başlamıştı ama 1993'te binlerce zeytin ve çam ağacının kesilmesi köylüleri isyan ettirdi. Türkiye, Bergama'yı bir zaman sonra unutmuyor ama köylülerle hukukçular yeniden anımsatıyordu. Aralıklarla devam eden eylemler 1996'da iyice kitleselleşti. 15 Kasım 1996'da köylüler İzmir-Çanakkale yolunu altı saat boyunca trafiğe kapattı. Yaklaşık 10 gün sonra, binlerce Bergamalı, sağanak yağmur altında, ellerinde tabutlar ve "Mezarımızı kazmayın" sloganlarıyla yürüyüş yaptı. Yürüyüş sırasında, belediye bandosu durmaksızın Chopin'in "Cenaze

Marşı" olarak bilinen eserini çaldı.

Konyar, "sivil itaatsizlik" olarak nitelendirilebilecek, Gandhi'den esinlenerek geliştirilen şiddetsiz eylem modelleri üzerine okuyor, düşünüyor, çalışıyordu. Köylülerle içli dışlıydı.

1997'de madende dinamit patlatılmaya başlanınca 50'nin üzerinde eylem yapıldı. 22 Nisan 1997'de sabaha karşı, dört bin civarında köylü, maden sahasını işgal etti. Aynı yıl yüzlerine boyalar süren köylüler, ellerinde baltalarla "Apaçi eylemi" yaptı ve maden etrafında nöbet tuttu. Otobüslerle İstanbul'a giderek kendilerini Boğaziçi Köprüsü'ne zincirledi. Trafik iki saat durdu. Yine 1997'de, yargı kararı uygulanmayınca, "Madem devlet bizi saymıyor, biz de kendimizi saydırmayız" diyerek, nüfus sayımında kendilerini saydırmadılar. Sayıma katılmayan köylü sayısı 10 bine yakındı.

Erkeklerin pijama ve şortlarla, yarı çıplak biçimde kadınların arkasından yürüdüğü eylem tarihe geçti. Konyar'a pos bıyıkları nedeniyle, dünyaca ünlü çizgi romandaki ana karakterden ilhamla Asteriks, bazı eylemlere üstsüz ve çizgili pijamasıyla katılan Bergama köylüsü Bayram Kuzu'ya ise Asteriks'in en yakın dostu olan Hopdediks denmeye başlandı. Artık Galyalılar denildiğinde kamuoyu, Bergamalılardan söz edildiğini anlıyordu.

Cangı anlatıyor:

- ◆ *"Basın da daha bağımsız ve özgürdü. Gazeteciler, haber niteliği olan her haberi yapabiliyorlardı ve hareketin her adımı manşet olabiliyordu. Bu da toplumun bilgilenmesini sağladı. Tabii özgün eylemlerin de katkısı oldu. Erkeklerin üzerlerini soyarak çıplak yürümeleri, pijama ile yürüyüş yapmaları, Boğaz Köprüsü'ne kendilerini zincirlemeleri çok ilgi çekti. Oktay Konyar'ın o konuda önemli katkısı var ama bazı eylemler, bazı sözler tamamen kendiliğinden ortaya çıktı. Köylülerden Sebahat Abla'nın bir sözü vardı. Yağmur yağıyordu. "Yılanın ağzına kaçmış bir kuş gibi çığırıyoruz, bizim sesimizi duyun" dedi. O sözü çok konuşuldu. 'Her yer Bergama, hepimiz Bergamalıyız' sloganları atılıyordu dört bir yanda. Daha o yıllarda Türkiye'deki ekolojik harekete damga vurdu Bergama. Eurogold uzmanlarıyla bizim bilim insanları tartışıyor, dönemin Çevre Bakanı İmren Aykut gelip köylüleri ikna etmeye*

çalışıyor ama sorulara yanıt veremiyordu. Ancak mahkeme başvurumuzu reddetti. Direnişi olumsuz etkileyeceğini sandık ama bu durum, köylüleri daha da motive etti. 'Bu davayı kazanmalıyız' inadı oluştu. Avukat Senih Özay'ın da önerileri üzerine, sivil itaatsizlik eylemleri o zaman başladı. Savaş Karşıtları Derneği'nin eylemlerinden sonra Türkiye'de ilkti. Nüfus sayımında kendilerini saydırmadılar. O kuşaktan pek çok ismin adli sicil kaydında para cezası vardır bu nedenle. Danıştay karar verene kadar çok tartışmalar oldu. Köylüler Danıştay'ın önüne kadar gitti, Danıştay'ın merdivenlerine oturdu ve seslerini duyurdular. Bunun üzerine 1997'de, Danıştay 6. Daire, çok önemli bir karar verdi."

İdare mahkemesi, bilirkişi raporu doğrultusunda, madenin çalışma izninin iptal edilmesi başvurusunu reddetmişti. Ancak Danıştay daha kapsamlı bir inceleme yaptı. Eurogold, uluslararası kuruluşlar tarafından da denetlenen ve denetleme raporlarını şeffaf biçimde açıklamak zorunda olan bir firmaydı. Danıştay bu raporları inceledi. Raporlar genel olarak firmanın lehine olsa da altın arama çalışmalarının barındırdığı riskleri içeriyordu. Şirket, kendi hazırladığı raporlarda, bu riski en aza indirmek için neler yaptığını anlatıyordu. Danıştay, tüm bunları inceledikten sonra, Ovacık Altın Madeni'nde siyanürle altın aranmasının insan ve çevre sağlığına karşı risk oluşturması ihtimalinin altını çizdi. Anayasa'daki yaşam ve çevre hakkı ilkelerine atıf yaparak, öncelikli olanın insan sağlığı ve yaşamı olduğunu vurguladı ve giderilmeye çalışılmış olsa da var olan riskler nedeniyle bu yöntemle altın aranmayacağını kayıt altına aldı. Titizlikle denetlense bile riskin varlığının kamu yararına aykırı olduğunu kararlaştırdı. Cangı anlatıyor:

- ◆ *"Aslında bu karar, 1970'li yıllarda çevre hakkının ortaya çıkmasıyla gelişen anlayışa denk düşüyor. Uluslararası sözleşmelerde de bu yaklaşım söz konusu. O zamanki anlayış, çevrenin korunması için büyümenin ve kalkınmanın sınırlandırılabilceği yönündeydi. Danıştay da bu ihtiyat ilkesine uygun hareket etti. Bir işletmenin oluşturacağı riskin ortadan kaldırılması bilimsel ve kesin olarak mümkün değilse, risk varsa, o zaman o işletmeye izin verilmemesi gerekir. Çünkü oluşacak zararların, ölüme yol açan olayların geri dönüşü mümkün değil."*

Karar, Bergama'da bayram havası yarattı. Köylüler mücadeleyi kazandıkları için mutluordu. Kararın uluslararası yansması da büyüktü. Yunanistan Danıştay'ı,

benzer bir çevre davasında, Danıştay 6. Daire'nin kararına atıf yaptı. Ancak sorunların bitmediğini, kapitalizmin öyle kolayca pes etmeyeceğini ve olayların nerelere varabileceğini o sırada kimseler bilmiyordu.

Eurogold, madeni işletmeye açamamış olsa da milyonlarca dolar yatırım yapmıştı. Yargı kararı üzerine lobi faaliyetlerine hız verdi, siyasetleri yakın markaja aldı, askerle temasa geçti. Siyasetçiler, sivil veya asker bürokratlar maden sahasına davet ediliyor, tesis gezdiriliyordu. Bu ziyaretlerden sonra bazı milletvekilleri, altın aranmasını savunan hatta bunun için propaganda yapan gönüllüler haline geldi. Askeri bürokrasinin de etkisiyle Bakanlar Kurulu konuyu gündemine aldı ve Cumhuriyet tarihine geçecek bir karara imza attı. Bakanlar Kurulu'nun, "prensip kararı" almasıyla, yargı kararı yok sayılarak madenin çalışmasına izin verildi. Cumhuriyet tarihinde, ikinci kez bu yöntem uygulanıyordu. Daha önce de Gökova'ya santral yapılması için aynı yöntem başvurulmuştu. Karar öncesi TÜBİTAK'tan da risklerin kalktığı yönünde bir rapor alınmıştı.

Artık iki dava söz konusuydu. Birincisi Bergamalıların altın madenine karşı açtığı dava, ikincisi hükümetin, yargı kararını yok sayarak güçler ayrılığı ilkesine aykırı davrandığı iddiasıyla açılan dava. Hükümetin prensip kararının yer aldığı kararnameye karşı da dava açılacaktı; ancak kararnameye "gizli" notu düşüldüğü için belgeyi bulmak mümkün olmuyordu. İptal için açılan davalarda da Danıştay 8. Daire, kararnama örneği olmadığı için başvuruyu reddetti. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu bu kararı, "İdareden istenilerek davaya devam edilmesi gerekir" gerekçesiyle bozdu. O dönemde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne de başvuru yapıldı. Hükümet, kimseye vermediği kararnamenin bir örneğini, AİHM'ye verilen savunmanın ekinde gönderdi. Kararnama ancak bu şekilde açığa çıkartılabildi. Danıştay 8. Daire, bu kez de İzmir Barosu'nun yaptığı başvuruyu, taraf olmadığı gerekçesiyle reddetti. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, bu kararı da bozdu. Böylece, baroların temel haklarla ilgili davalarda taraf olabilmesinin yolu açıldı. Bergama dosyası, çok gündeme gelmeyen bu yönleriyle de öncüydü. Ancak lobi faaliyetleri güçlenerek artıyordu. Cangı anlatıyor:

- ◆ *"Toplumda bir uyanış yaratılmıştı. Birilerini rahatsız etti bu durum. Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) gündeminde konuşuldu Bergama hareketi. Şirketler, halka mesaj vermek için komutanları ziyaret etti. Ege Ordu Komutanları gezdi, 'Güzel işletme burası' dedi ve altın plaketter aldı. Dönemin*

Başbakanı Bülent Ecevit'e de böyle yansıtıldı. 'Çıkacak altınla dış borçlar ödenir' bile deniyordu. Başka bir şey daha oldu. Alman vakıfları yalanı çıktı. Bu hareketin yönlendirildiği, Almanya'nın Türkiye'de altın çıkarılmasını istemediği, Bergama köylüleri ve onları destekleyenlerin Alman vakıflarının adamı olduğu dezenformasyonu başladı. Psikolojik savaş taktiklerinden biriydi bu ama köylüleri etkiledi. Geri adım atmaya başladılar. Daha önce CHP'li ilçe başkanının sözcülük yapmasıyla biraz da ulusalcı bir hava vardı. Eylemlerini kuvay-ı millie yürüyüşü gibi tanıtmıştı köylüler. Şimdiyse casus deniliyordu. Ajan olduğu söylenenler de avukat Senih Özay ve çevreci kimliğiyle tanınan Alman eşiydi. Onun ilişkilerinden yola çıkılarak, uluslararası bir gıda örgütünün başkanıyla yapılan görüşme, gizli çekimle kaydedilerek servis edildi. Alman vakıfları iddiasının üzerine atlayanlar oldu. 'Türkiye'nin bağımsızlığını ortadan kaldıracaklar' dendi. Necip Hablemitoğlu, şirketin daveti üzerine madene geldi. Alman vakıfları ve Bergama dosyası diye kitap yazdı. Bu kitabın ortaya çıkması, Bergama hareketini etkileyen en önemli unsurlardan biri oldu. Siyasal destekçilerden bir kısmı ayak sürümeye başladı."

Sadece ayak sürüme değildi söz konusu olan. Dönemin Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) Savcısı Nuh Mete Yüksel, MGK'nin gündemine gelen hemen her konuda aktif görev almasıyla tanınıyordu. İfade özgürlüğü, toplantı ve gösteriler, öğrenci hareketi... Sistemi rahatsız eden hangi başlık varsa Yüksel bir soruşturma açıyordu. Bergama'yı da gündemine aldı. Ankara'dan uçakla Ovacık Altın Madeni'ne gitti, burada görüşmeler yaptıktan sonra casusluk davası iddianamesini hazırladı. Ankara 1 No'lu DGM'de aralarında Senih Özay, Oktay Konyar ile Türkiye'de faaliyet gösteren Alman vakıflarının temsilcilerinin de olduğu 15 kişi hakkında dava açıldı. Henüz yargılama başlamamışken Hablemitoğlu, suikast sonucu evinin önünde öldürüldü. Cangı anlatıyor:

- ◆ "Hayatımda gördüğüm en ilginç davalardan biriydi. Hablemitoğlu'nu tam o aşamada öldürdüler. Senih Abi'yi (Özay) aradım, söyledim. 'Yapma ya' dedi. 'Bu memlekette korkulur bu işlerde' dedi. Hablemitoğlu'nu Alman vakıfları ve bizlerin öldürdüğü bile konuşuldu. Bir yandan madene davetler devam ediyor. Aydın Engin de davet edilmiş ama riskleri, gerçekleri yazmıştı. Aydın Engin'i Genelkurmay'dan arayarak tehdit ettiler. O dönemden sonra artık yılgınlık ortaya çıktı. Beni de arıyorlar. 'İşin gücün yok mu, evin barkın yok

mu?’ diyorlar. Köylüler ‘En yüksek mahkemenin kararını devlet tanımıyorsa ne yapalım, eşkiya mı olalım?’ demeye başladı. Alman vakıfları meselesi ciddi manada etkiledi ve köylü hareketi yavaş yavaş bitti. Ondan sonraki kısım daha çok kentlilerin ve Bergama Çevre Platformu’nun hareketi haline geldi. Şirket faaliyete başladıktan sonra, her aileden bir kişiyi işe aldı ve bu da muhalefeti kırdı. İşe alınan kişi ailesine baskı yapıyordu. ‘Beni işten atarlar’ diyordu. O aşamadan sonra Bergamalı avukat arkadaşları bile davaya katamadık desek yeridir. Şirket Bergama’daki bütün yapıyı ele geçirdi. Hegomonik bir baskı aracı oluşturdu.”

DGM’de açılan dava, insanların hedef gösterilmesine, casus olarak tanıtılmasına karşılık beraat ile sonuçlandı. Hem de henüz DGM’ler ortadan kalkmamışken. Köylüler meydandan büyük ölçüde çekildi ama hukuki mücadele sürdü. 2004’te Danıştay, Çevre Bakanlığı’nın verdiği bir izin kararını iptal edince, İzmir Valiliği madeni mühürlemek zorunda kaldı. Ancak kısa süre sonra, dönemin ABD Büyükelçisi Eric Edelman’ın, madenin açılması için mektup yazdığı ortaya çıktı. Bu istek kısa sürede yerine getirildi. Alman vakıflarına büyük ilgi gösteren kamuoyu, Edelman’ın isteğiyle madenin açılmasını nedense olağan karşılamıştı. Cangı anlatıyor:

- ◆ “Ağustos 2004’te bir gün KESK’ten biri aradı ve kamuda çalışan bir arkadaş İzmir Çevre İl Müdürlüğü’ne ABD Büyükelçisi’nin mektubunun geldiğini söyledi. Mektupta, bir an önce yargı kararına konu olan imar planlarının düzenlenerek madenin tekrar açılması rica ediliyordu. AİHM ve Danıştay kararları var, ‘Yeniden imar planı yapılamaz, verilemez’ diyorlar ve vermiyorlar. Maden çalışmıyor. Edelman’ın talebi imar planının düzenlenmesi yönünde. Evrensel’de manşet oldu o mektup. Çok da tartışılmadı.

Edelman’ın istenmeyen adam ilan edilmesini istedik. O aşamadan sonra süreç çok hızlı ilerledi. Memur eliyle tebligatlar yapıldı, Aralık 2004’te imar planı düzenlendi ve 30 gün askıda kaldığına dair tutanak tutuldu. Kimse askıda görmeden, plan yürürlüğe girdi. O dönem, Koza’nın madeni devraldığı dönem. Eurogold, Normandy, Newmont’tan sonra şimdi FETÖ’den mahkûm olan Akın İpek ve Koza Grubu ile Amerikalılar alıyor. Normandy’yi adı o zaman, genel kurulda adlarını Koza olarak değiştirdiler. O aşamadan sonra başka

bir boyuta geçti her şey. Edelman – Akın İpek ekibi, Alman vakıfları işini ısrarlı şekilde savunmaya devam etti. Daha önce tehdit almamıştık, tehditler başladı. Ocak 2005 gibi, imar planının iptali davasında, yürütmeyi durdurma kararı verildi. Maden yeniden mühürlendi. O dönemde valiler, mahkeme kararlarını uyguluyorlardı. Cep telefonum çaldı. 'Sen avukat mısın, işin gücün yok mu, niye uğraşıyorsun bu madenle, ben Karadenizliyim. Trabzonluyum, sen Ermeni misin' dedi ve hakaretlerle kapattı. Hrant Dink öldürüldüğünde aklıma bu olay geldi."

Edelman'ın mektubundan sonra yargı kararına konu olan imar planının yerine, yeni imar planı yapıldı ve maden yeniden açıldı. Dünya Çevre Günü olan 5 Haziran 2005'te, bu durumu protesto etmek için madenin yakınındaki Çamköy'de etkinlik planlandı. Bergama Çevre Platformu, İzmir Bergama Hareketi, Uşak Dinar'da açılacak altın madenine karşı direnenler Çamköy'e giderken maden çalışanları yollarını kesti. Minibüslere zarar verildi, gelenlerin bir bölümü darp edildi. Kaymakamdan güvenlik talebinde bulunuldu ancak gelen yanıt, madencilerin bölgede piknik yapmak için önceden bildirimde bulunduğu oldu. Güvenlik gelmeyince, protesto için yol trafiğe kapatıldı. Bunun üzerine kaymakam olay yerine geldi ve Çamköy'e ancak güvenlik güçlerinin açtığı koridordan girilebildi. Daha önce bir çevre eylemine böyle bir saldırı hiç olmamıştı. Avukatlar suç duyurusunda bulundu. Soruşturma dosyası tam beş yıl bekletildi. Beş yılın sonunda Koza Madencilik çalışanlarıyla Çamköy'e gitmek isteyen Bergama direnişçileri hakkında torba dava açıldı. Sadece Koza Madencilik'in sahibi Akın İpek'in ismi iddianamede yer almamıştı. Yapılan araştırmada, savcılığın, İpek'in adının olduğu ve olmadığı iki iddianame hazırladığı, başsavcının emriyle, isminin olmadığı iddianameyle davanın açıldığı anlaşıldı. Sistem, Koza Madencilik'i koruyordu. İpek hakkında yapılan itirazlardan sonra dava açıldı. 15 Temmuz 2016 sonrasında meslekten ihraç edilenler arasında o başsavcı da vardı. Ancak bu davalar zaman aşımına sokuldu. Cangı anlatıyor:

- ◆ *"Bize saldırmaya durmadan devam ediyorlardı. Sonradan cemaate ait olduğu için kapatılan Bugün Gazetesi'nde, İçişleri Bakanlığı'nın ajan olup olmadığını araştırdığına yönelik haber çıktı. İçişleri Bakanlığı'na sordum, 'Yoktur' diye yanıt geldi. Akın İpek'in avukatına da böyle bir yanıt gelmiş. Tazminat davası açtım. Hızla reddedildi. AYM, özel hayatın gizliliğinin ihlali kararı verdi. Ne zamanki hükümet ile cemaat arasında sorun çıkmaya başladı,*

biz davaları yeniden kazanmaya başladık. Çevre İl Müdürlüğü daha önce denetlemesi gereken bir konudan dolayı, çalışan madeni mühürledi. İktidara yakın gazeteler bunları bana soruyor ama verdiğim yanıtta hükümeti de eleştirdiğim için haber yapmıyordu. Sonunda İpek ülkeden kaçtı. Şirketlerine el kondu. İki dava açıldı hakkında. O iddianameyi okuyunca korktum, o zamana kadar hiç korkmamıştım. İnanılmaz paralar kazanılmış. Bunları gördük.”

Koza Madencilik artık hükümetin elinde. TMSF'nin şirketlerinden biri. Hükümetle “Cemaat” ters düştükten sonra İpek ve Koza Madencilik aleyhine verilmeye başlanan kararlar da son buldu. Direnişe rağmen çalışmalarını sürdüren maden ocağında, rezervler artık tükenmek üzere. Bu yüzden farklı yerlerde yeni ocaklar açma niyeti var şirketin. Kozak Yaylası'nda açılmak istenen yeni maden ocağıyla ilgili davalar yargının önünde. Cangı anlatıyor:

- ◆ *“Bir avuç insan o mücadelenin mirasını sürdürmeye çalışıyor. Bana kalırsa, Bergama hareketi için söylenecek en önemli şey, mücadelenin kendisinin bir kazanım olduğudur. Maden kapattırılmadı ancak mücadele başlı başına dünyaya örnek oldu. Şiddete başvurmadan yapılan eylemleri Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan'da çevreciler örnek aldı. Direniş sayesinde, madende, normalde alınmayacak tedbirler alındı ve risk çok aza indi. Bergama hareketi başardıklarıyla ve başaramadıklarıyla, büyük bir miras bıraktı. Bir iddiam var, Gezi sürecinde Bergama'nın izi vardır. Sivil itaatsizlik açısından da izi vardır. Bergama, Türkiye sivil hareketine çok şey kattı. Gezi'den sonra da artık bir ağaç katliamı olduğunda Türkiye ayağa kalkıyor. Direnişçi ilk kuşağın bir kısmı yaşama veda etti. İlk kuşaktan iki kişi var hâlâ direnişin içerisinde. Biri taksiciydi Bergama'da. Diğeri de Alevi köyünden bir arkadaşı. Maden karşıtı olanların bir kısmı maden yanlısı oldu. Hopdediks'in oğlu Adem Kuzu mesela. Madende işe aldılar. ‘Babamı kandırdılar’ dedi. Ama dünyaya büyük, çok büyük bir direniş mirası bırakıldı.”*

Belki 90'lardaki gibi değil ama Bergama Direnişi halen devam ediyor. Daha önemlisi Gezi'den Karadeniz'deki HES mücadelesine, Ege'deki santrallere karşı verilen mücadelelerden nükleer karşıtı harekete kadar, her direnişte izi var. Bergama Direnişi sürecinde büyüyen hukukçular, hâlâ dilekçelerini o dönemdeki davaları emsal göstererek hazırlıyor. Eylemciler, sivil direniş yöntemlerini kullanıyor.

Komploların, ajan tartışmalarının, cemaat-hükümet işbirliği ve çatışmasının, bir Türkiye özetinden izlerin görüldüğü direniş, gelecek kuşaklara “Ne olursa olsun, çevre ve yaşam hakkı için mücadeleye devam etme” azmi veriyor.

*Bergama Direnişi'nde aktörler değişti, gazete manşetlerindeki köylülerin bir bölümü hayatını kaybetti, bir bölümü yaşlandı ancak direniş bitmedi.
Fotoğraf: Özer Akdemir*

Alethea/Hakikat filminden kareler, 2006

Fotoğraf: Özer Akdemir

Fotoğraf: Özer Akdemir

TÜRKİYE'DE LGBTİ+'LARIN GÖRÜNMESİNİN VE KABUL GÖRMESİNİN ÖNCÜSÜ

Adı: **Kaos GL** Alanı: **LGBTİ+ hakları** Kuruluş: **1994**

Kaos GL, muhafazakâr ve yok sayma, yok etme eğilimli bir toplumda, yok sayılanların sesi oldu. Geylerin, lezbiyenlerin, biseksüellerin, transların... Anadolu'nun uzak bir kasabasındaki çocuk, başkalarının da olduğunu, yalnız olmadığını öğrendi. Bir başkası, ailesiyle kendi olarak konuşabileceğini... Dernekler, kültür merkezleri kuruldu. Onlarca dergi çıktı arkasından. Onur yürüyüşleri, protestolar, 1 Mayıs'ta pankartlar... Varlardı, var olacaklardı. Bugün onlarca dernek KAOS GL'nin izinden giderek hak mücadelesi veriyor. Geçmişte kapılarını kapatan, uyarılara bıyık altından gülen yüzlerce dernek, sendika, toplumsal cinsiyet çalışmaları yapıyor, kullandığı dili düzeltmekten örgütlenme modellerine kadar birçok konuyu, toplumsal cinsiyet odaklı ele alıyor.

1980'lerin sonu, 90'ların başı... Türkiye'nin yok saydıklarının olmadığını, hiç var olmadıklarını, olmayacaklarını sandığı zamanlar... Ali Erol ile Ali Özbaş, "kendileri gibi insanların olduğunu" duyan iki Ali, Ankara Güvenpark'ta tanıştı. Bir hayat yolculuğunun başlangıcıydı. Kaos GL'nin yolculuğunun da ilk kıvılcımı. Ali Erol ile Ali Özbaş'ın ilişkisi, binlerce eşcinselin, biseksüelin, transın hayatını değiştirecekti.

Camiada anıldıkları gibi söylersek, "İki Ali", kendilerini anlatmak için dergi çıkarma fikrini geliştirdi. O yıllarda, İstanbul dışında böyle bir dergi çıkarılamayacağı; gay, biseksüel, lezbiyen ve transların ancak Taksim'de görülebileceği, bunun dışında kimsenin farklı bir hareket biçimi geliştiremeyeceği inancı hâkimdi.

LGBTİ+ hareketinin ilk adımları 1980 öncesi atılmıştı. İzmir Çevre Sağlığı Derneği'nde İbrahim Eren, İzmirli eşcinsellerle terapi-sohbet toplantıları başlatmış ancak bu çalışma,12 Eylül darbesiyle son bulmuştu. İlk LGBTİ+ eylemine Türkiye 1987'de şahit olmuş, Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'nün artan baskısı nedeniyle 37 LGBTİ+, İstanbul İnsan Hakları Derneği'nin desteğiyle Taksim Gezi Parkı'nda açlık grevi eylemi yapmıştı. Somut sonuçlar elde edilemese de eylem ses getirmişti. Kaos GL Medya ve İletişim Program Koordinatörü Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *"1980'lerin sonu, 90'ların başında Ali Erol ile Ali Özbaş parkta, çarka çıkmışken (arkadaş bulmak için dışarıya çıkılması yerine kullanılan deyim – Yazarın notu), sosyalleşme arayışında birbirini bulan insanlar. O günleri 'Çarka çıkardık, birbirimizi bulurduk' diye anlatıyorlar. Bir süre sonra sohbet etme ihtiyacı duymaya başlıyorlar. Çünkü hep parklar, sokaklar olmuyor. Saldırıya uğruyorlar mesela. Gündelik dertlerden çıkıyor aslında Kaos GL. Aliler ve Mahmut Şefik Nil, ev toplantılarına çağırmaya başlıyorlar birbirlerini. Herkes hasta, sapkın diye bakıyor bu insanlara. 80'lerden gelen hafıza var. 80'lerin sonunda trans kadınların açlık grevi eylemi var. 'Biz de varız' demek için bir araya geliyorlar o dönem. Ancak bir türlü dergi çıkarmıyorlar. Lafı ediliyor ama. İbrahim Erenler var İstanbul'da. Onlar da dergi hazırlığında diye bir haber geliyor. Ali Özbaş atlayıp İstanbul'a gidiyor. İbrahim Eren, dergi işinden vazgeçince hayal kırıklığıyla geri dönüyor. O dönem İstanbul'da, parkta buluşanlara, İbrahim Eren ve arkadaşları çorba veriyor. Bu da kıymetli ama siyaset yapma farkı var. Sonunda dergiyi çıkarmaya karar veriyor Aliler. 1994'te Kaos GL'nin ilk sayısı hazırlandı ve iki Ali, Ankara'daki arkadaşlarının önüne, 'dergiyi çıkardık' diye koydu. Kapakta, Hitler'in*

eşcinselleri damgalamak için kullandığı üçgen işareti ile çıktı ilk Kaos GL ve hiç ara vermeden yayımlanmaya devam etti. Ancak Kaos GL gibi bir dergiyi çıkarmak kolay değil. Dağıtmak için kitabevlerine götürüyor Aliler. Bazıları alıyor, bazıları istemiyor. Ama ilk sayıdan sonra dağıtım yapan kitabevlerine mektuplar gelmeye başlıyor. Bir posta kutusu ediniyor Kaos GL, kendine ait bir adres. Masraflar genellikle para biriktirip birleştirilerek karşılanıyor. Posta kutusunun adresine gelen polisler, dergi yayımlamak için ne yapmaları gerektiğini anlatınca, yasallık da kazanıyor. Kaos GL, 1994'te böyle çıkıyor yola. Aralıksız çıkan bir dergi ama periyot değişken. Başlangıçta aylık, bazı dönemler mevsimlik. Kaos GL henüz yokken İnsan Hakları Derneği bünyesinde bir komisyon kurularak eşcinsellerin haklarının tartışılması amaçlanıyor ama İHD'de buna izin verilmiyor. Kaos GL, biraz da o öfkeyle çıkıyor.”

Kaos GL'nin 20 Eylül 1994'teki çıkışı, Türkiye için oldukça radikaldi. Ancak geyler, lezbiyenler, biseksüeller, translar seslerini duyuran bir mecranın olmasından dolayı büyük sevinç duyuyordu. Anlayışı değiştirmek ise kolay değil. Dergiyi emek verenler, bunu zaten biliyordu. Bir kültür merkezi açmak isteyen Kaos GL'ye sendikalar, dernekler, belediyeler yüz çeviriyordu. Rakip sendikanın oyunu olarak görenler bile vardı kültür merkezi kurma başvurularını. Ancak her reddediliş, Kaos GL emekçileri için inada dönüşüyor, kapılar açılana kadar zorlama alışkanlığı, sonunda kapıların açılmasını da sağlıyordu. 1999'da büyük bir adım atıldı ve Ankara'da Kaos Kültür Merkezi Kuruldu. Daha sonra pek çok kez adres değiştirmek zorunda kaldı. Ama her seferinde varlığını sürdürdü ve kalıcılaştı. Yüzlerce mektup geliyordu dergiyeye. Mektuplardaki konuları tek tek ele alıyorlardı. Mektupların basılması, yazarlar açısından ayrıca önemliydi. “Nefrete karşı yol haritası” gibi önemli çalışmalar da yapılıyordu çıkan sayılarda. Dergi okurlarıyla bir bütün olmuştu kısa zamanda.

Daha fazla görünmek gerekiyordu. 1 Mayıs 2001'de Kaos GL, pankartlarıyla Ankara'da 1 Mayıs alanındaydı. Bağımsızdı, özgürdü. Kaos GL'nin sonraki sayısında, 1 Mayıs'a katılım şöyle anlatılıyordu:

- ◆ “1 Mayıs'a 'Kaos GL, Eşcinsellerin Sesi' pankartı ile katılımımız, Türkiye'de bir ilkin daha gerçekleşmesini sağladı. Henüz bizler alanlardayken televizyonların canlı bağlantılarında haber alıp şaşkınlık, sevinç ve heyecanla bizleri

arayanlar alandaki coşkumuzu bir kat daha artırdı. Bu yılın 1 Mayıs'ına damgasını vuran eşcinseller olmuş, 'Açılma'nın nasıl olacağına sıkı bir yanıt vermiştik."

Görünme eylemleri 1 Mayıs'ın ardından da devam etti. Sonraki ilk büyük etkinlik için Ankarada Çağdaş Sanatlar Merkezi seçildi. Daha önce Çankaya Belediyesi bünyesinde açılan kültür merkezi, ruhsatı olmadığı gerekçesiyle kapatılmıştı ama inatla burası seçilmişti.

Talep nihayet 2003'te kabul edildi. Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları etkinliği, 500 kişinin katılımıyla Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde yapıldı. Etkinliğe ilgi büyüktü. Medya kapıdaydı. Mikrofonlara konuşan Kaos GL emekçilerinden bazıları, ailelerine de ilk kez televizyondan açılmış oldu. Artık Kaos GL'nin varlığı net biçimde kabul ediliyordu.

Bu coşku, saldırıları da getiriyordu. Derneğin camları taşlandı, afişlerine yönelik saldırılar düzenlendi. Ancak bütün bunlar Kaos GL emekçilerini yıldırılmıyordu. 2003'teki adımı dernekleşme çabaları izledi. Sadece dergi çıkarmak yeterli değildi. Farklı etkinlikler, bir araya gelmeler için bir çatıya ihtiyaç vardı. Türkiye'nin ilk resmi LGBTİ+ derneği de Kaos GL oldu. Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *"Mektuplar gelir Kaos GL'ye. O dönem de çok geliyor. Mektuplar yayımlanıyor dergide. İnsanlar dergiyi eline aldığında kendini yalnız hissetmediğini anlatıyor. Bazıları seks hikâyesini anlatıyor. Kimisi başına gelen kötü bir şeyi... Dernekleştikten sonra hukuki destek de vermeye çalışıyorlar. 2003'teki etkinlikten sonra mesela insanlar 'yaşlı bir eşcinselin de olduğunu orada gördük' diyor ilk kez. Genç bir tayfa da var. Seks işçileri de var. Sosyal ve kültürel olarak apayrı insanlar bir araya geliyor. 2003'te sempozyum öncesi ailesine açılanlar, ailesiyle gelenler oldu. Canlı yayında insanlar ailesine açıldı. Yıldırım Türker gibi isimler var katılımcılar arasında, Melek Göregenli var. Büyük bir hikâyeye dönüşüyor. O toplantıda birçok komisyon kuruldu ve her alandaki sorunlar konuşuldu. O alanlar daha sonra Kaos GL'nin komisyonuna dönüştü. Dergicilikten çıkıp örgütlenme alanına geçişte en önemli eşikti etkinlik. 2005'te ise dernekleşme çalışması geldi. Önce tüzükten dolayı savcılık açılmasına onay vermiyor ama sonra dava yoluna gidilmeden hallediliyor. 2006'da ise Lambda dernekleşti İstanbul'da. Kapatılması için dava da peşi sıra geldi."*

15 Temmuz 2015'te Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) adıyla dernekleşmek için başvuru yapıldı. Ancak Ankara Valiliği "4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 56. maddesinde yer alan "Hukuka ve ahlâka aykırı dernek kurulamaz" hükmüne dayanarak derneğin tüzüğünün ve isminin ahlâka aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılması için Cumhuriyet Savcılığı'na başvurdu. Ankara Valiliği'nin başvurusunu inceleyen Basın Savcısı ise dava açılmasına gerek görmedi; böylelikle Kaos GL, Türkiye'de tüzel kişilik kazanan ilk LGBTİ+ derneği oldu.

Dernekleşmek, Kaos GL'ye hem daha fazla insana ulaşma hem de daha geniş bir alanda çalışma özgürlüğü sağladı. 90'ların sonunda Kaos Kültür Merkezi adı altında açılan ve sürekli kapatılan merkezlerin yerini dernek almıştı artık. Kültür merkezlerinin sürekli olarak açık tutulabilmesine de dernek zemin oluşturdu. Kültür merkezlerinde film gösterimleri, söyleşiler yapılıyor, dernekte ise belirlenen komisyonların çalışmaları yürütülüyordu.

Dernekleşmeyi, "Homofobi Karşıtı Buluşmalar" izledi. Uluslararası nitelikteki buluşmaların ilki 2006'da yapıldı. Uluslararası Homofobi Karşıtlığı Günü olan 17 Mayıs tarihi, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimlerle ilgili tüm fiziksel, ahlâki veya sembolik şiddetlere karşı eylem ve karşı durma günü olarak belirlendi. Dernek, bu eylemleri de kurumsallaştırıyordu. Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *"İnsan hakları hareketi biraz kibirli bir hareket bana kalırsa. Eşit olarak görmüyor kendini. Kaos GL bundan çok çekiyor. Ortak platform kurulurken davet gelmiyor. Bir tür yalnız bırakma var başlarda. Bu meseleyi daha 'light' görme eğilimi de var. Mesela kaç kişinin öldürüldüğü soruluyor konuştüğümüzde. Biz anlatamıyoruz. İnsanlar gizli saklı yaşıyor ve öldürülüyor. Böyle bir mücadele değil bu. Etnisite ile coğrafya ile anlatılması mümkün değil. Güven ilişkisi kurmak bile mümkün değil. Ya polisye ya başıma kötü bir şey gelirse, ya aileme söylerse diye birbirinden korkuyor insanlar. Bir lubunyanın kendine ve diğerine güvenebilmesi büyük bir devrim. Kendi sesini bulman zaten çok uzun zaman alıyor. Anlatabilmek çok zor bir şey; ezbere kodlarla düşünüyor herkes. Bütün meseleleri birbiriyle aynıymış gibi ele alma eğilimimiz var. Sanki ırk, inanç, cinsiyet temelli ayrımcılıklar hep aynı dinamikten besleniyormuş gibi. Anadilini konuşamama gibi değil mesela. Kıyas değil bu farklılık. Evde anadilini konuşursun yaksaksa bile*

ama senin gidebileceğin bir yer yok. Bir iki bar, park var ama oralarda da diken üstündesin. Güvenli alan bulamıyorsan hayatın boyunca böyle bir yer arıyorsun. Kaos Kültür Merkezi, bunu sağlamaya çalışıyordu mesela. 90'ların sonunda bu yüzden ilk bunu yaptılar. Kapatılıyor, sonra başka yerde açıyorlar. Sistem sana o kadar hoyrat davranıyor ki, mekanizma geliştirmek zorundasın. Ya susacaksın ya mekanizma oluşturacaksın. Saldırganlık ve öfken var ve bunu da dönüştürmen gerekiyor.”

İlki Ankara'da, 2006'da yapılan Homofobi Karşıtı Buluşma'nın stratejisi, derginin 90'lardaki "Gettoları Değil, Kentin Tamamını İstiyoruz" manşetinin devamıydı. Dernek, etkinlikleri bu slogan doğrultusunda bütün Türkiye'ye yayma kararı aldı. İlk üç yılında Ankara ile sınırlı kalan buluşma, sonraki yıldan itibaren altı şehirde gerçekleştirildi. 2010'a geldiğinde artık 16 kentte buluşmalar yapılıyordu. 2014'te ise 37 kentte etkinlik vardı. Homofobi Karşıtı Yerel Buluşmalar kapsamında, 2016 yılında ilk kez Muş, Uşak, Iğdır, Manisa, Adıyaman, Mardin, Maraş, Zonguldak, Erzurum, Bandırma'da etkinlik yapıldı.

Dergi 2007'de dijital alana taşındı ve "KaosGL.org" web sitesi kuruldu. Site, bir yıl sonra haber sitesi olarak örgütlendi. Hak ihlalleri de aynı tarihten itibaren raporlanmaya başladı. Kaos GL, 2008 yılında ise LGBTİ+ mültecilerin sorunlarıyla ilgili doğrudan çalışmalarına başladı. Kayseri, Isparta, Eskişehir'e ziyaretler düzenledi. LGBTİ+ mültecilerin sorunları raporlaştırıldı. Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *"17 Mayıs 1990, Dünya Sağlık Örgütü'nün eşcinselliği hastalık kabul edilmekten çıkardığı tarih. Kaos, 2006'da Homofobi Karşıtı Buluşmaları başlatıyor. Yürüyüşler yapılıyor. Meclis'e yürünüyor mesela. Kürşat Kahramanoğlu var, Uluslararası Lezbiyen ve Gey Birliği'nin (ILGA) genel sekreteri, İngiltere'den sendikacı bir arkadaşıyla geliyor. Böylece Kaos GL'nin uluslararası nitelik kazanmasının önü açılıyor. Bu etkinlik örgütlenme aracına da dönüşüyor. Diğer kentlerde ağlar oluşuyor. Birçok alanda kapı açılıyor. Mesela psikoloji konuşuluyor. Bunlar küçük ağlarla mümkün oldu. Bir psikolog ön ayak oluyor, bir avukat, avukatları örgütüyor.*

Barolarda LGBTİ+ komisyonları var artık. Biri inisiyatif alıp yapıyor bunu. Artık birçok kurum homofobik açıklama yapamıyorsa, yapılamıyorsa arkasında bu mücadele var.”

Kaos GL'nin çalışmaları aralıksız sürüyordu. 2012'de ilk kez Ayrımcılık Karşıtı Sempozyum düzenlendi. Üçüncüsü 2014'te Tüm Bel-Sen'in ev sahipliğinde yapıldı. 2003'te kürsüye çıkmaktan çekinen sendikalar, artık etkinliklere kapılarını açıyordu. Sempozyumda KESK, Eğitim-Sen, SES, Tüm Bel-Sen yönetim kurulu düzeyinde temsil edildi ve sendikaların LGBTİ+ alanında çalışacağına taahhüdü verildi. Ancak baskılar da tüm bu yıllar boyunca devam etti. Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *“KAOS GL'nin pornografi sayısı toplatılıyor. Poşette satılma zorunluluğu getiriliyor. Devletin hem yok sayma hem de idari prosedürle yıldırma çalışması var. Senede üç dört kere dernekler denetleniyor. Lambda İstanbul'a kapatma davası açılıyor bu süreçte.*

Bu oluyor ama bir yandan da yok sayma ve konuyu önemsememe var. 'Bu ibneler ne yapabilir ki' deniliyor. Seni yok saymanın ötesinde devlet kibri de var. Ankara Eryaman ve Esat'ta translara saldırılar başlıyor. Pompalı tüfekle öldürülen Dilek İnce var. Translar, mumlu eylemlere başlıyorlar. Kefenli eylemler yapmaya başlıyorlar. Transların derneği Pembe Hayat kuruluyor o zaman. A Takımı o dönem bu saldırıları yapanlar.”

LGBTİ+ hareketinin öncülük ettiği en büyük eylemlerden biri de Onur Yürüyüşü. İstanbul'da ilk Onur Yürüyüşü 2003'te yapıldı. Ancak yürüyüşten çok kendini göstermeye çalışma eylemi niteliğindedeydi. Branda açılıp kısa bir yürüyüşten sonra eyleme son verildi. Sonraki yıllarda ise bir şenlik havasında geçmeye başladı. Her sene katılan sayısı daha da artıyordu. Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *“Ben ilk katıldığımda 2010'du. Bin kişi kadar vardı ama çoğunu tanyordum. Kaos'un ilk ofisi heteroseksüel bir çiftin verdiği parayla tutulmuştur. Sonra muhasebecinin ofisi tutuluyor. En baştan itibaren dar kimlikçi bir yerden ziyade birlikte mücadele etme eğilimi var. Onur Yürüyüşü de böyle. Ben sahneye çıkıyor gibi hissettim 2010'da katıldığımda. Şarkı söylüyorum. O özgüven insanlara iyi geliyor. Bütün sene başkalarının şarkılarını dinliyorsun. Onur Yürüyüşünde ise çıldırıyorsun. Hayatımdaki en önemli gündü. Bence o yüzden büyüdü bu kadar. Klasik bir eylem değil. Onur Yürüyüşleri tarihinden öğrenecek çok şey var: Hem protesto edip hem kendini ifade edebileceği bir alan insanların. Gezi Direnişi de önemli bir dönüm noktası; bir tür katalizör. Başka kentlere gidiyoruz. Başta endişe ediyorduk. Çünkü senin araçların*

orada geçerli değil. Başka bir araç geliştirmen gerekiyor. 'Cuma namazını bekleyelim' dediler mesela Aksaray'da. Cuma namazından sonra etkinliğe 200 kişi geldi. 'Taksim elimizden alındı' diyordum ama geçen gittim, nargile kafelerde oturuyor arkadaşlar. Üzerinden buldozerle geçseler de çıkacak bir yer buluyorsun. Muş'ta üniversite etkinliği yasakladı, mütedeyyin bir tarikatın evinde yaptık. Bir toplumsal dönüşüm aldı yürüdü."

Belki de hem bu büyümenin etkisi hem de iktidarın daha muhafazakâr ve milliyetçi bir paradigmaya yaslanmasıyla yasaklar ve baskılar ardi ardına büyüerek gelmeye başladı. Kaos GL, İŞİD başta olmak üzere radikal İslamcı çok sayıda örgüt tarafından tehdit edildi. Ankara'da süresiz ve sınırsız bir etkinlik yasağı getirildi. Onur Yürüyüşü yasaklandı tüm kentlerde. Boğaziçi Üniversitesi'ne kayyum rektör atanmasına karşı yapılan eylemlerde, dernek ismi bir yana gökkuşuğu bayrağı taşınması bile yasaklandı. Gökkuşuğu bayrağı, ilk kez "terör örgütü bayrağı" olarak nitelendirildi. Hangi örgütün olduğu belli değildi ama taşıyanlar gözaltına alındı. LGBTİ+'ların yaptığı eylemden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı, hedef gösteren açıklamalar yaptı. Ankara Barosu'nun buna karşı yaptığı açıklama, her kentte birden fazla baro kurulması ve yetki alanlarının daraltılması düzenlemesine zemin yapıldı.

Ancak Kaos GL de diğer dernekler de, onların yayınlarını alıp okuyanlar da hepsine alışıık ve dirençli. Bugün Kaos'un izinden giden yayın organları, dernekler ve insanlar, Türkiye'deki nefret suçlarının en aza inmesi için mücadele ediyor. Yıldız Tar anlatıyor:

- ◆ *"İŞİD tehdit etti, koruma vermediler. Büyük bir korku yarattı İŞİD tehdidi ve bu tehdidin hâlâ devam ediyor olması. Canlı da tutulan bir tehdit var ortada. Diğer şehirlerdeki örgütlerin büyük çoğunluğu kapanmak zorunda kaldı. Açık saldırılar çok arttı. Sokaktaki saldırılar bunlar. 2019 raporuna göre devletin fail olduğu olaylarda üç kat artış var. Nefret suçlarının kamusal alanda çok arttığı, linç girişimlerinin çok fazlalaştığı olaylar var. Bütün bunlarla birlikte Boğaziçi meselesi, Diyanet'in nefret hutbesinden sonra baroların öne atılması da var. Bu, geçmişin getirdiği mücadeleden kaynaklı; hâlâ 'Yalnızız' diyoruz ama eskisi kadar yalnız değiliz. Aynı noktada değiliz. Toplum nezdinde bir değişim var. Ben lisede açılmayı düşünmezdim. Geçenlerde lisede açılan birisi, 'Arkadaşların kötü davranıyor mu?' sorusuna, 'Bana kötü davranan*

biri hayatımda yer alamaz' yanıtını veriyordu. Bu özgüveni sağlayan bir hareket var. Bir başarı hikâyesi olarak görüyorum Kaos'un hikâyesini. Patika yollar örüp, duble yollara meyletmemenin başarısı. Bir kişinin hayatını değiştirmeyi önemsiz görmemenin hikâyesi bu. Güçlü hissettiriyor bana. Dönüp çocukluğuma baktığımda taban tabana zıt bir insanım. Ağzımı açamazdım. Şimdi konuşabilmeyi bu harekete borçluyum. Şov devam ediyor ve devam etmesini sağlayan da bu hareket. Devlet toplum mühendisliği yapmaya çalışıyor fakat cin şişeden çıktı bir kere.”

KAOS GL kuruluşundan bu yana farklı ihlallere karşı tavır aldı ve görünür oldu.

Anadolu Ayları - Kaos GL - Lambdaİstanbul
Legato - Türkiye Ayları Gruplarının Katkılarıyla

KAOS GL
DERGİSİNE
DESTEK
İÇİN

PARTİ

Baby
Lawyer
Show

DRAG QUEENS

Club 2C

(eski Club Twenty)

Abdülhakhamit Cd. No:75 Beyoğlu - İstanbul

22 Aralık 2001 Cumartesi Saat:23:00-04:00

☺☺☺ İçkiler ve vestiyer bu parti için indirimlidir. ☺☺☺

♀ Dj Bers Bunny

♂ Dj Göknil Gökmen

♂ Dj CaN.

HOMOFOBİ KARŞITI YEREL BULUSMALAR 27.11.2012

Homofobi kimin meselesi?

13:00
HOMOFOBİYE
KARŞI MEDYA
İZLEME

15:00
HETEROSEKSİZME
KARŞI YEREL
AKTİVİZM

EGİTİMSEN
KOCAELİ
SUBESİ

SECİN TUNCEL
EVREN E. ÇAKMAK

**KA
OS
GL**

**Edirne - Kocaeli - Sakarya - Aydın / Nazilli
Diyarbakır - Denizli - Kayseri - Isparta
Eskişehir - Adana - Mersin - Trabzon
Van - Samsun - İzmir**

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activité réalisée avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

Canada

KVOS GİL

EYLÜL 1994

SAYI 1

K A O S ŞANLIYOR

YALNIZCA SEKSİST DEĞİL AYNI ZAMANDA HETEROSEKSİST BİR TOPLUMDA YAŞIYORUZ. KADINLARIN KÖLELEŞTİRİLMELERİ ÜZERİNE KURULAN; ZAMAN İÇİNDE DÖNÜŞÜP YENİDEN BİÇİMLENEREK KAPİTALİST SÖMÜRÜ SİSTEMİNE KADAR GELEN İÇİNDE YAŞADIĞIMIZ BU TOPLUM, YALNIZCA ERKEK EGEMEN DEĞİL AYNI ZAMANDA HETEROSEKSİST ERKEK BİR EGEMENLİK SİSTEMİDİR. İÇİNDE YAŞADIĞIMIZ. BU TOPLUMDA ZAMAN ZAMAN EŞCİNSEL OLUP-ERME SENDROMLARI VE LEZBİYENLİK MODALARI GÖRÜLSE DE YAPILAN HER ŞEY HETEROSEKSİST POLİTİK VE TOPLUMSAL D İKTATÖRLÜĞÜN SÜREKLİLİĞİ İÇİN YAPILIYOR. KADINLAR SALT KADIN OLDUKLARI İÇİN EZİLİYOR VE

KAOS

8 Yaşında

G L

16-21
Ekim
2001

Selânik
Caddesi
48/8
KIZILAY
418 87 15

16 EKİM SALI
SAAT: 18.30 SOHBET
"Medya, Popüler Kültür ve Eşcinsel İmge"
Prof. Dr. Yusuf Eradam (Ankara Üniversitesi, DTCE)
Dr. Nilgün Tutal (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi)

17 EKİM ÇARŞAMBA
SAAT: 16.00 FİLM
HARVEY MILK (Belgesel)
SAAT: 19.00 FİLM
OUT OF THE EDGE. Yon. John Fauquier
Bilin Masum mu?

18 EKİM PERŞEMBE
SAAT: 18.00 SOYLEŞİ
"Zorunlu Eğitim, Zorunlu Heteroseksüel ve Eşcinsel Öğretiler"
Dr. Hakan Mehmet Gündoğdu (Hacettepe Ü. Psikolojik Danışma ve Rehberlik)
Hüseyin Ergen (Hacettepe Üniversitesi)

19 EKİM CUMA
SAAT: 19.00 FİLM
SEXUAL AVERSION (Belgesel)
SAAT: 19.00 SOYLEŞİ
"Psikiyatri: İşleyiş ve İnsana Yaklaşımı"
Psikolog Dr. Üstün Çengiz (Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi)
Doç. Selçuk Candansayar (G. Ü. Gazî Hastanesi, Psikiyatri)
Prof. Yüldırım B. Doğan (Ankara Üniversitesi, Psikiyatri)

20 EKİM CUMARTESİ
SAAT: 14.30 SOYLEŞİ
"İnsan Hakları"
Y. Bülent Peker (İHD MYK Üyesi)
Levent Korkut (Ululararası Af Örgütü Koordinatörü)
Pinar Selek (Sosyolog)

21 EKİM PAZAR
SAAT: 15.00 SOYLEŞİ
"Feminizm ve Eşcinsel Kurtuluş Hareketi"
Ayşe Düzkan (Pazaritesi Dergisi)
Yeşim T. Başaran (KAOS GL)
SAAT: 17.00 FİLM
GUGUK KUSU. Yon. Milos FORMAN

SON KAYIP BULUNANA KADAR...

Cumartesi Anneleri/İnsanları, Arjantin'deki Plaza de Mayo Anneleri ile birlikte tüm dünyadaki kayıp yakınları için umut oldu. Yıllardır barışçıl eylemlerle sürdürdükleri mücadele sayesinde, sıradanlaşmış bir devlet pratiği olan kaybetmeler, ülke gündemine geldi, hatta neredeyse bitirildi. 40'tan fazla kişinin mezarı bulundu. Yeryüzünün en uzak köşelerinde bile kayıp yakınlarının örgütlenmesine örnek oluşturdu.

Adı: **Cumartesi Anneleri/İnsanları**

Alanı: **Gözaltında kaybetmeler**

Kuruluş: **1995**

İrlandalı rock grubu U2, 2010 İstanbul konseri öncesi Fehmi Tosun'un ailesiyle birlikte.

Cumartesi Anneleri/İnsanlarının hikâyesini anlayabilmek için İstanbul Gazi Mahallesi'ne, 12 Mart 1995'e dönmek gerekiyor. O akşam, mahalleye gelen bir taksiden, dört kahvehane ve bir pastaneye otomatik silahlarla açılan ateş sonucu: bir kişi yaşamını kaybetti, 25 kişi yaralandı. Gazi Mahallesi'ne katliam için gelenler, bindikleri taksiyi yaktı ve şoförünü de öldürdü.

Gazi Mahallesi, herhangi bir yer değildi. Ağırlıklı olarak sola yakın, Alevi nüfusuna yoğun olduğu mahallede, Kürtler, Romanlar da yaşıyordu ve devletin sürekli gözetim altında tuttuğu bir yerdi.

Saldırının şoku atlatıldıktan sonra mahalleli karakola doğru yürüyüşe geçti. Taksidedekiler beş ayrı yere saldırıda bulunmuştu ve ilk saldırdıkları kahvehane, karakola çok yakındı. Buna rağmen polis, dışarıya çıkıp ne olduğuna bile bakmamıştı. Karakolun önünde toplanan kalabalık, açıklama yapılmasını beklerken bir anda bir silah daha ateşlendi. Bu kez karakoldan ateş edilmişti. Bir kişi öldü, çok sayıda kişi yaralandı. Mahallede günler sürecek olaylar böyle başladı.

Sadece Gazi'de değildi isyan. Ümraniye'de, Diyarbakır'da, Ankara ve İzmir'de de insanlar yaşananları protesto etmek için sokağa çıkmıştı. Ama Gazi'de özel bir hazırlık vardı. Karakol özel tim polisleriyle donatılmış, mahallenin dört yanına zırhlı araçlar konuşlandırılmıştı. 12 Mart 1995 sonrasında yaşanan olaylarda, toplam 15 kişi hayatını kaybetti. İstanbul Valiliği, Gazi Mahallesi'nde sokağa çıkma yasağı ilan etti fakat protestolar başka yerlerde sürdü. 15 Mart'ta bugün Ataşehir'e bağlı olan Mustafa Kemal Mahallesi'nde beş kişi öldü. Valilik askeri de devreye soktu ancak isyan durulmuyordu. Sonunda geri adım atan İstanbul Valiliği, sokağa çıkma yasağını kaldırdı ve Gazi halkıyla diyalog kurdu. Olaylar ancak böyle yatıştı.

Otopsi raporları, hayatını kaybedenlerden yedisinin polis kurşunuyla vurulduğunu ortaya koydu. Eyüp Başsavcılığı, 20 polis hakkında, "müdafaa sınırını aşarak faili belli olmayacak şekilde adam öldürmek" suçundan dava açtı. Güvenlik gerekçesiyle Trabzon'a alınan dava ancak 2000 yılında bitirildi. Cezalar, olaylarla karşılaştırılmayacak boyuttaydı. Dört kişiyi öldürdüğü belirlenen polise 6 yıl 8 ay, iki kişiyi öldürdüğü belirlenen polise 3 yıl 9 ay ceza verilirken, 18 sanık beraat etti. Polislerin cezaları bölünerek kuşa çevrildi ve ertelendi. Erteleme de "devlete isyan edenlerden hesap soran polisler" için fazla bulundu. Yargıtay, iki polise verilen cezaları, adam öldürdükleri net olmadığı gerekçesiyle bozdu. İki polis sadece 4 yıl

ceza aldı ve bu ceza da ertelendi. AİHM, daha sonra Türkiye'yi bütün yaşananlar nedeniyle tazminata mahkûm etti.

Cumartesi Anneleri/İnsanlarının hikâyesiyle Gazi Mahallesi arasındaki bağlantı ise Hasan Ocak'tı. Kardeşi Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *"Hasan Ocak, 1986 ve 1987'de iki kez gözaltına alındı. İlk gözaltısında tam 15 gün haber alamadık. O dönem Hasan'ı kaybedemediler ama polisin kendisine sürekli, 'Bir daha geldiğinde buradan çıkamayacaksın' dediğini anlatırdı. Gazi olayları sırasında İstanbul'da yan yanaydık. Olaylar bittikten sonra, katledilenlerin cenazesi yapıldı cemevinde. Cenazeleri Gazi'ye götürmeye karar verdik. Çok uzun bir yoldu. Büyük bir kalabalık, 12 Eylül'den bu yana görülen belki de en büyük cenaze için 4-5 saat yol yürüdü. Bizim kortejden birisi, sürekli ülkücü ocaklarına saldırmaktan, karakolu taşlamaktan söz ediyordu. Kitleyi galeyana getirmeye çalışıyordu. O kadar ısrarcıydı ki, herkesin dikkatini çekti. Hasan'la Süleyman Yeter, bu kişiyi alıp bir kenara çekti. Üzerini aradılar. Üzerinden Nizam-ı Âlem Ocakları'na ait bir kimlik kartı çıktı. Sonra biraz bastırınca, kim olduğunu, ne olduğunu anlattı. Hasan ve Süleyman ne yapılması gerektiğini görüştüler aralarında. Kitleye itirafları söyleseler, belki de o kişi orada linç edilecek. Serbest bıraksan da olmayacak. Bir yandan en ufak bir olay alt üst edebilir ortalığı, kortejin iki yanında yüzlerce polis var. Çatışma yaşanabilir. Zor bir karardı. Sonuçta, bu kişinin kortejle yürütmesine, sonrasında ne yapılacağını Gazi'de oluşturulmuş komitenin belirlemesine karar verdiler. Bu kişi, hiç konuşmadan, kafasını bile kaldırmadan yürüdü bizimle. Komiteye teslim edildi, kimliği gösterilip anlattıkları aktarıldı. Komite de başta ne yapacağını bilmiyordu. Gazi olaylarının bitmesine büyük emek verdiği, Alevi olduğu, duyarlılığı bulunduğu belirtilen rütbeli bir asker vardı, ona teslim edilmesi kararlaştırıldı. Durum anlatılarak adam teslim edildi. O asker de megafondan duyarlılık için teşekkür konuşması yaptı."*

Hasan Ocak ve Süleyman Yeter o kişinin hayatlarını nasıl etkileyeceğini bilmiyorlardı. Sadece birkaç gün sonra, 21 Mart'ta Hasan Ocak gözaltına alındı. Abilasının doğum günü kutlaması için işyerinden erken ayrılmış, bir daha kendisinden haber alınamamıştı. Ailesi, sabaha kadar bekleyip karakola gitmeyi kararlaştırdı. Bütün karakollara gittiler ertesi sabah, sonra terörle mücadele şubesine... Gözaltında kaybedilme vakaları çok tartışılmaya başlanmıştı o dönem.

Gittikleri hiçbir yerde bulamayınca Hasan'ın da kaybedilebileceğini düşündüler. İlk basın açıklamasını ortadan kaybolmasından dokuz gün sonra yaptılar. Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *“İnsan Hakları Derneği'nde açlık grevine başladık önce. Duvarda onlarca kayıp fotoğrafı vardı. Diğer ailelerle yan yana duruşumuz, kampanyanın güçlü olmasını sağladı. Her sokakta Hasan'ın fotoğrafı vardı. Annem, ablam, ağabeyim, ben, durmaksızın koşturuyorduk. Ankara'da Yüksel Caddesi'nde her akşam mum yakılmaya başlandı. Bu arada savcılıklardan hiçbir sonuç alamıyorduk. Açlık grevi sürerken, Gazi olayları sırasında gözaltına alınanlardan biri İHD'ye geldi. Duvarda Hasan'ın fotoğrafını görünce ağlamaya başladı. Konuşturduk akladığını görünce. 26 Mart'ta gözaltına alınmış, Nevroz'dan beş gün sonra. Ertesi gün bir odaya götürülmüş. Birisinin burada bekletildiğini görüyor. 'İyi misin?' diye soruyor. Hasan'ın fotoğrafını görünce, orada bekletilenin Hasan olduğunu söyledi ve bayıldı sonrasında.”*

Ocak'ın annesi, dönemin Ankara DGM Başsavcısı Nusret Demiral'a, “15 gündür kayıp oğlum” dediği için bir ay hapse mahkûm edildi ve Ulucanlar Cezaevi'ne konuldu.

Hasan Ocak'ın kaybedilmesinin üzerinden 58 gün geçmişti. Aile, sürekli Adli Tıp'a gidiyor, kimsesiz olduğu söylenen cenazelere bakıyordu. İz yoktu. 15 Mayıs'ta, her zamanki memur yerine bir başka memur vardı Adli Tıp'ta. Yine dosyalara bakarken, memur, işleyişe de tam hâkim olmamanın etkisiyle diğer bütün dosyalardan ayrılmış üç dosya gösterdi aileye. Biri Hasan Ocak'ın dosyasıydı. İşkenceyle öldürüldüğünü net biçimde kanıtlayan üç fotoğraf vardı dosyada. Beykoz Savcılığı'na bu dosya ile gidilince, iki aydır reddedilen ne varsa çözüldü. Savcılık kayıtlarına göre, 26 Mart'ta şarampole yuvarlanmış bir araba, Beykoz Buzhane Köyü, Dedeler Mevkii'nde bulundu. Jandarmaya haber verildi. Jandarma aracın içerisinde iki saat önce ölmüş biri olduğunu tespit etti. Ancak ölen kişide işkence izleri vardı. Araç içerisinde öldürülüp kaza süsü verilmeye çalışıldığı şüphesi üzerinde duruldu. Dosya yine de kaza olarak kapatılacaktı. Ancak Ocak ailesi burada bırakmamaya kararlıydı. Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *“Üzerinde kimlik yok, ayakkabılarının bağcığı yok. Kan örnekleri alınmış bu kişiden. Beykoz Savcılığı, parmak izini de alıp 26 ile göndermiş teşhis*

için. Hiçbir yerden savcılığa yanıt gelmemiş. Ama Gayrettepe'ye (Hasan Ocak'ın götürüldüğü emniyet müdürlüğü) gittiğimizde, 10 dakikada, sadece 10 dakikada parmak iziyle kimliği eşleştirdiler. Morgda kalmış cenazesi önce. Sonra Küçükçekmece Mezarlıklar Müdürlüğü'nde üç gün tutulmuş. Ardından Altınşehir'de kimsesizler mezarlığına gömmüşler. Mezarı açtırdık. DNA sonucunu bile beklemedik. Hasan'ı defnettikten sonra geldi sonucu. 15 bin kişi katıldı cenazesine. Darbeden sonra halkın en kitlesel cenazesiydi. Hasan'ı ararken ağabeyime gösterilen fotoğraflar, bir başka cinayeti daha açığa çıkarttı. Rıdvan Karakoç da aynı dönemde kayıptı. Rıdvan da Hasan gibi öldürülmüş, aynı yere atılmış, aynı yollardan geçmişti. Kimsesizler mezarlığında bulundu o da.”

Arjantin'de, 30 Nisan 1977'de beyaz tülbentli 14 kadın, Plaza de Mayo'ya (Mayıs Meydanı) giderek cunta yönetiminin kaybettiği kızlarını ve oğullarını istedi. Ellerinde pankartlar, sessizce hükümet binasının karşısında duran kadınlar, her perşembe, beyaz tülbentlerle aynı yerde buluşmaya karar vererek ayrıldı meydandan. Her perşembe daha kalabalık gittiler... Üçüncü haftadan itibaren polis saldırısı başladı, coplar ve tahtalarla anneleri dövdüler.

Grubun öncü ismi Azucena Villaflor'du. Plaza de Mayo'nun zambağı... Darbeden sekiz ay sonra oğlu ve oğlunun kız arkadaşının kaybedilmesi, Azucena'yı bitmek bilmez bir arayışın içine sokmuştu. Yedi aylık arayıştan sonuç alamayınca, kayıplarını sormak için emniyetin, bakanlıkların kapısını aşındıran diğer annelere seslendi; "Birleşmemiz gerek!"

Azucena'nın çağrısıyla bir araya gelen anneler, önce kiliselerde ve evlerde neler yapabileceklerini tartıştı. Daha sonra da Başkanlık Sarayı'nın bulunduğu Plaza de Mayo'ya çıkma kararı aldı. Nisan'daki ilk eyleme katılanların sayısı 14'tü. Ekim ayına gelindiğinde, meydandaki anne sayısı 300'ü buldu.

Bir süre sonra Azucena da "kaybedildi". Bu olay daha da birleştirdi anneleri. Her hafta dayak yemelerine, gözaltına alınmalarına ve kayıplara rağmen alandaydılar. Sesleri uluslararası kamuoyu tarafından duyuluyordu artık. Güçleri her geçen gün artıyordu. 1983'te cuntanın yıkılmasıyla kurulan Ulusal Kayıplar Komisyonu, tek tek mezarları açarak kemik incelemesine başladı. Azucena'nın mezarı, 26 yıl sonra 2003'te bulunabildi. İsmi artık "Mayıs Meydanı'nın Beyaz Zambak Çiçeği"ydi.

8 Aralık 2005'te Plaza de Mayo'nun ortasındaki Mayıs Piramidi heykelinin dibine külleri gömüldü. Mücadele arkadaşları piramidin etrafına beyaz zambaklar ektiler.

1976-1983 arası cuntanın kaybettiği, yaklaşık 30 bin olduğu tahmin edilen sol görüşlü kişinin annelerinin mücadelesi, cunta yıkıldıktan sonra da bitmedi. Artık sadece evlatlarının nerede olduğunu sormuyor, kaçırılan torunlarını arıyor ve cuntacıların yargılanmasını da istiyorlardı. Bu çaba sayesinde cuntacılar yargılandı. İlk eylemini 1977'de yapan Plaza de Mayo Anneleri, 1995'te Cumartesi Anneleri/İnsanlarına ilham oldu. Onların da başka annelere ilham olduğu gibi... Yakınları kaybedilen ve bu nedenle açlık grevi yapan aileler ile İHD'den Nimet Tanrıku, Nadire Mater, Esra Koç ve Filiz Karakuş, 1995'te İstanbul Beyoğlu'ndaki Galatasaray Lisesi önünde oturmaya başladı. Yıllarca dövülüp yerlerde sürüklenseler de her cumartesi aynı saatte geldiler Galatasaray Meydanı'na. 391 kayıp yakını, toplam 932 gün gözaltında tutuldu. 40'a yakın kişiye dava açıldı. Plaza de Mayo Anneleri, Galatasaray Lisesi'nin önüne gelerek güç verdi. Cumartesi Anneleri/İnsanlarından Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *"27 Mayıs 1995'te Galatasaray Lisesi önünde oturmaya başladık. 20 kişiydik topu topu. Sonra farklı illerden bile gelmeye başladılar. Coplansak da gözaltına alınsak da her cumartesi gitmeye devam ettik. 170 hafta gittik. 15 Ağustos 1998'de yasakladılar. İnanılmaz bir şiddet vardı o gün. 13 Mart 1999'a kadar her hafta gözaltına alındık. Sayımız düşüyordu ama devam ediyorduk. Annelerimiz için özellikle çok ağır geçiyordu. Bu şekilde devam eden 30 haftadan sonra ara vermeye karar verdik. 31 Ocak 2009'a kadar Galatasaray'a sadece Kayıplar Haftası'nda gittik. 2009'da yine her hafta oturmaya karar verdik. Kardeşimin öldürülmesi konusunda yaptığımız bütün başvurular sonuçsuz kaldı. Eşyalarını bile hâlâ vermediler. Gayrettepe'de kendimizi zincirlemiştik bir gün, gözaltına alındık. O sırada bir polis, 'Ağabeyinin tutanağını ben tuttum' diye fısıldayıverdi. 'Yüklü para vardı üzerinde' dedi. Bunu ben bile bilmiyordum ama sonradan öğrendim ki, arabasını değiştirmeye karar veren ağabeyimin üzerinde yüklü para varmış. Bu polisin kim olduğunu onlar bulamadı ama ben sonradan gazete arşivlerini tarayarak buldum."*

Fatih Savcılığı, Ocak'ın öldürülmesiyle ilgili soruşturmada, "Türk polisinin işkence yapmayacağı inancıyla" takipsizlik kararı verdi. AİHM ise Türkiye'yi suçlu buldu. Dosya yeniden açıldı ancak bu kez de zamanaşımına sokuldu. Yargıtay zamanaşımını

kararını bozunca dosya yeniden açıldı ancak halen rafta bekletiliyor. Cumartesi Anneleri/İnsanlarının eylemleri ise 2009'dan sonra aralıksız devam etti. Ocak ailesinin adalet mücadelesine benzer biçimde binlerce aile adalet arıyordu ve hepsi Cumartesi Anneleri/İnsanlarına mesaj gönderiyordu. Bazıları yıllar sonra aralarına katıldı. Galatasaray'da nöbete giden ilk kuşağın yükünü, sonraki kuşaklar devralıyor ancak eylemler sürüyordu. Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *“Cumartesi günleri oturmaya başladığımızda bize, ‘Siz yakınınızın mezarını buldunuz, neden oturuyorsunuz?’ diyorlardı. Belki bizim bir mezarımız vardı ama Hasan’ın katilleri elini kolunu sallayarak geziyordu hâlâ sokakta. Binlerce insanın mezarı bile yoktu. Biz orada en şanslı ailelerden biriydik. 95’te çok umutsuzduk aslında. Hasan’ı bulmak konusunda da çok umutsuzduk. Böyle süreceğini düşünüyorduk bu düzenin ama kayıp meselesinin önünde durabildik. İnsanları kaybetme politikasının karşısında öyle kararlı durduk ki, sıradanlaşan bu olaylar kesildi. Kayıpları bulmak konusunda umutsuzluğumuz vardı; ama 2009’daki toplu suç duyurularından sonra 40’tan fazla kişinin mezar yerine ulaşabildik. O zamana kadar yoktu bu insanlar. Kızıltepe, Diyarbakır, Dargeçit’te bulunanlar var. Topluca gömülenlerin mezar yerlerini bulduk. Hatta beşini aynı yere gömdüler biz bulduktan sonra ama aileler yine de seviniyor bir mezarları olduğu için. Bu yüzden biz umutsuz değiliz.”*

Oturma eylemleri, 2009’da Galatasaray Lisesi’nin önünde yeniden başladı ve polis artık güçlük çıkarmıyordu. Pankartları ile gelen aileler oturuyor, basın açıklaması yapıyor ve gidiyordu. Sayıları da her hafta artıyordu. Toplu olarak suç duyurusunda bulunuyor, yakınlarının akıbetini soruyorlardı. Toplumun ilgisi artıyordu ama hâlâ sonuç alınamıyordu. Ancak 5 Şubat 2011’de şaşırtıcı bir gelişme yaşandı. O dönem başbakan olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ailelerle görüşmek istedi. Cumartesi Anneleri/İnsanları adına 14 kişi Dolmabahçe’deki çalışma ofisinde Erdoğan’la görüştü. Erdoğan’ın yıllarca anlattığı bu görüşmeden sonra, 12 Eylül darbesinin gözetimindeki ilk kayıplarından Cemil Kırbayır’ın annesi Berfo Kırbayır simge haline geldi. TBMM’de Erdoğan’ın talimatıyla Kırbayır ile ilgili bir komisyon kuruldu. Komisyon raporunda, işkencede öldürüldüğü ancak cezaevinden kaçmış gibi gösterildiği tespiti yapılarak savcılığa iletildi ancak soruşturma buna rağmen sonuçsuz kaldı.

Çözüm Süreci'nin devam ettiği dönemde, Erdoğan'ın yaptığı görüşmenin etkisiyle, Cumartesi Anneleri/İnsanlarına yönelik devlet ilgisi sürdü. Kızıltepe, Dargeçit ve Diyarbakır'daki soruşturmalarda, gözaltında kaybedilenlerin mezarının bulunması gibi gelişmeler yaşandı. Ancak Çözüm Süreci ile birlikte bu sayfa da kapandı. Faili meçhullere yönelik dava ve soruşturmaların üzeri bir bir örtüldü.

Kayıp yakınları sadece İstanbul Galatasaray Meydanı'nda değil; Diyarbakır Koşuyolu Parkı'nda, Yaşam Hakkı Anıtı önünde, Batman'da Gülistan Caddesi'nde, Cizre Lisesi önünde de toplanıyor, kayıp yakınları ve faili meçhullerin aydınlatılması için eylem yapıyordu. 2016'da ilan edilen OHAL ile onlar da iki yıl süreyle engellendi.

2013'te Uluslararası Hrant Dink Ödülü, Cumartesi Anneleri/İnsanlarına verildi. 2015 ve 2016'da İstanbul'da meydana gelen bombalı saldırılardan sonra, güvenlik gerekçesiyle Cumartesi Anneleri/İnsanlarının etrafı polis kordonuna alınmaya başlandı. Oturma eylemine katılmak isteyenler aramadan geçirildi. Onlar, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden bir gün sonra, 16 Temmuz'da bile Galatasaray Lisesi'nin önündeydi.

25 Ağustos 2018'de gerçekleşecek 700. buluşma için destek çağrısı yapıldı. Kamuoyunun ilgisi büyüktü. Ancak polis, Galatasaray Lisesi önünde oturamayacaklarını söyledi. Beyoğlu Kaymakamlığı'nın yasak yazısı buna gerekçe gösterildi. Cumartesi Anneleri/İnsanları, İHD üye ve yöneticileri ile destek vermeye gelenlere tazyikli su, plastik mermi ve biber gazıyla müdahale edildi. Gözaltına alınan 47 kişi, yaklaşık 8 saat sonra serbest bırakıldı.

Yaklaşık iki yıl sonra, 700. hafta buluşması nedeniyle İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Terör Suçları Soruşturma Bürosu'nun hazırladığı iddianame, İstanbul 21. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kabul edildi ve 18 Kasım 2020'de Cumartesi Anneleri/İnsanları hakkında dava açıldı. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 32/1 maddesi uyarınca haklarında 3 yıla kadar hapis cezası isteniyor.

700. haftada yaşanan müdahale ve gözaltılara rağmen bir hafta sonra yine oradaydılar. Bu kez polis ablukası, eylem öncesi buluştukları İHD'nin önünden itibaren başlıyordu. Basın açıklaması burada yapıldı. Aynı günlerde İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, terör örgütlerinin Cumartesi Anneleri/İnsanlarını yönlendirmeye

çalıştığını, bundan sonra İstiklal Caddesi'nde hiçbir eyleme izin vermeyeceklerini söyledi.

704. haftada çok sert bir saldırı daha yaşandı. 707. haftada HDP milletvekili Hüda Kaya tokatlandı. Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *“Hiçbir makûl gerekçesi yok. Galatasaray Lisesi önündeki eylemin kimseye zararı da yok. Bakan bu açıklamayı yaptı ama terör bağlantısı ne, kim, hiçbirini ortaya koyamadı. Herhangi bir operasyon, gözaltı da olmadı bu nedenle. Çünkü yok. Çünkü biz haklıyız. Belki Galatasaray'ın önüne gidemedik ama her hafta gitmek için toplandık ve bizi kaosun içine çekmelerine izin vermeden, İHD önünde basın açıklamalarımızı yapmaya devam ettik. Kamuoyu da bizi biliyor ve yanımızda. Bugün, Galatasaray Lisesi'nin önünden geçen 10 kişiden altısının bizden bahsettiğini kulağımızla duyuyoruz. Bizim meşruiyetimizi toplum biliyor. Aradan 25 hafta geçtikten sonra 700. haftada yaşananlar nedeniyle 46 kişi hakkında ‘Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet’ suçundan dava açıldı. Pandemi döneminde... O davada biz, bizi yargılamak isteyenleri yargılıyoruz. Bizi engelliyorlar ama yurtdışına farklı açıklamalar yapıyorlar. Avrupa Parlamentosu'nun raporlarında geçtik. Toplantılarda devlet yetkililerine bu engellenmenin nedeni soruldu. Hatta bir toplantıda, Dışişleri Bakanlığı, turistlerin rahat gezmesi için caddenin eyleme kapatıldığını söylemek zorunda kaldı.”*

Birinci kuşak annelerin büyük bölümü yaşamını yitirdi geçen yıllarda. Onlarla birlikte eyleme katılan çocuklar büyüdüler ve şimdi kendi çocuklarıyla birlikte eylemi sürdürüyorlar. Pandemi döneminde kimsenin zarar görmemesi için basın açıklamalarını her hafta internet yayınlarıyla sürdürdüler. Yeniden alana çıkacakları günü bekliyorlar. Ne kayıplar ne de adalet mücadelesi bitmedi. Bitene kadar da eylemlerini sonlandırma niyetleri yok. Maside Ocak anlatıyor:

- ◆ *“İlk başladığımızda 19 yaşındaydım, şimdi 45 yaşındayım... Son kaybımız bulunana ve tüm sorumlular cezalandırılana kadar bu devam edecek. Biz Plaza de Mayo Annelerinden böyle öğrendik. Bu mücadelenin ancak terk edildiğinde biteceğini söylüyor onlar. Biz de böyle düşünüyor ve söylüyoruz. Hasan'ın cenazesinin bulunduğu haftayı İHD, Kayıplar Haftası olarak ilan etmişti. Latin Amerika'da ise 25 - 31 Mayıs'ta anılıyor kayıplar. Biz de 17-31*

Mayıs aralığını belirledik. Birçok ülkede de bu tarihler esas alındı. Dünyanın dört bir yanından videolar geliyor. Kimi 'Bize ışık oldunuz' diyor. Kimi bizden esinlenerek dernek kurduklarını ve kayıplarını aradıklarını... Plaza de Mayo Anneleri ile her an iletişimdeyiz. Yaşamını yitirenleri birlikte anıyoruz. Her konudan birbirimizi haberdar ediyoruz. Guatemala'da bile bize destek için eylem yapıyor... Umutluyuz ve bunu sürdüreceğiz."

PEN Duygu Asena Ödülü, 2019'da Cumartesi Anneleri/İnsanlarına verildi. 1996'da Sezen Aksu, sadece onlar için iki şarkılık bir albüm çıkardı. 2010'da dünyaca ünlü müzik grubu U2, Türkiye konserine, "Fehmi Tosun'u unutmayın" diye başladı. Beyaz Toros'la kaçırılan ve bir daha haber alınamayan Fehmi Tosun'un fotoğrafını bir albümünün kapağında kullanan grup, Plaza de Mayo Anneleri ile birlikte Tosun için şarkı da söyledi. Zülfü Livaneli'den Ceylan Ertem'e, Sezen Aksu'dan Ahmet Kaya'ya onlarca aydın, sanatçı Cumartesi Anneleri/İnsanlarına omuz vermeye çalıştı. Müzik grubu Bandista, 'Benim Annem Cumartesi' isimli parçayı yayımladı.

Cumartesi Anneleri/İnsanları da dünyadaki milyonlarca kayıp yakınına hem örnek oldular hem dayanıştılar hem de cezasızlığın önüne büyük ve güçlü bir barikat koyup sonuna kadar mücadele edileceğini bütün dünyaya gösterdiler.

Cumartesi Anneleri/İnsanları her hafta Galatasaray Meydanı'nda yılmadan, bıkmadan usanmadan kaybedilenler için, Türkiye için adalet istemeyi sürdürdü.

Cumartesi Anneleri/İnsanları, Galatasaray Meydanı. Fotoğraf: Veysi Altay

ÇIKARDIKLARI SESİ DÜNYA DUYDU

Adı: **Düşünce Suçuna Karşı Girişim**

Alanı: **İfade özgürlüğü**

Kuruluş: **1995**

Düşünce Suçuna Karşı Girişim ya da Düşünceye Özgürlük Kampanyası, düşünce ve ifade özgürlüğünün sistematik olarak cezalandırılması pratiğine karşı sert bir duvar ördü. Aydınların ceza davalarıyla sinmeyeceğini, dahası bu uygulamaları teşhir edeceklerini, korkmadıklarını, ifade etmeye devam edeceklerini gösterdi. Kampanyanın yarattığı etki bugüne kadar uzanıyor.

Dünyada genel olarak özgürlükler kategorik olarak sıralanırken düşündüklerini anlatabilmek özgürlüğü, “ifade özgürlüğü” ile anılır. “Düşünce özgürlüğü” kategorisinin kullanımı çok yaygın değildir. Türkiye’de ise düşünce ve ifade özgürlüğü bir arada kullanılır. Zira düşünmek ve ifade edilmese bile devleti rahatsız eden bir düşünceye sahip olduğuna yönelik herhangi bir ima dahi cezalandırma gerekçesidir bu coğrafyada. Mahkemelerin gerekçeli kararlarında, özellikle 90’lı yıllarda devlet güvenlik mahkemelerinin kararlarında, bu nedenle sıkça “kanısı yarattığı”, “algısına neden olduğu” gibi ifadelere rastlanır. Devlet, niyet okuyarak da cezalandırır. İfade etmek ise zaten tehlikelidir. Düşündüklerini ifade etmek, tabu sayılan konularda hoşça gidecek cümleler kurulup belirtilen sınırlarda kalıyorsa suç sayılmayabilir. Gerisi suçtur. Üstelik bu suçta ceza verilmesinin toplumsal meşruiyet zemini de sürekli olarak, yeniden ve yeniden yaratılır.

Dünya edebiyatının en önemli isimlerinden olan Yaşar Kemal, bu toprakları çiçeklerin tozundan, kuşların bakışına kadar bilen isimlerden biriydi. Elbette düşüncelerini açıkladığı zaman bunun cezalandırılacağını da biliyordu. Tıpkı Yaşar Kemal’i Yaşar Kemal yapanın, Abdi Ağa’nın zulmüne karşı dişıyla tırnağıyla direnen ve korkuya meydan okuyan İnce Memed olduğunu bildiği gibi.

Bu nedenle Alman Der Spiegel dergisinde, Ocak 1995’te yayımlanan makalesinde, düşüncelerini gizleme gereği duymadı. Kürt sorununun kaynağını, nasıl çözülebileceğini ve devletin sorunu çözmek yerine nasıl hak ihlallerine neden olduğunu yazarken, yargılanacağını tahmin etmesi zor değildi.

Tahmin ettiği gibi oldu. İstanbul DGM Başsavcılığı, Yaşar Kemal hakkında, “Terör örgütü propagandasını yaptığı” gerekçesiyle soruşturma başlattı. Soruşturma kısa sürede davaya dönüştü. Ancak bu davanın açılması, DGM’nin beklediği, “sindirme” etkisini yaratmadı. Aksine, her söze, her ifadeye, her düşünceye savaş açan bu anlayışa karşı aydınlar isyan etti. Saruhan Oluç anlatıyor:

- ◆ *“90’lı yıllar zorlu yıllardı. Herkes hatırlamıyor elbette ama çok sayıda insan yazdıkları nedeniyle yargılanıyordu, çok fazla sayıda insan... Yargılananlar ağırlıklı olarak Kürt sorunu ile bağlantılı yazıp çizen insanlardı. Gazete - dergi çıkardığımızda Kürt halkı diyemezdik. Kürdistan coğrafyası da diyemezdik. Belli yerleri siyah bantla kapatırdık. En azından düşüncemizi ifade edemediğimizi görsünler isterdik. Okurlar da alışmışlardı ve anlarılardı.*

Bu tip yargılamalar sürerken Yaşar Kemal'in bir yazısı yayımlandı Der Spiegel'de. Dava açılacağı belli oldu. Biz de bir grup insan, ne yapabileceğimizi düşünüyorduk. Düşünceye Özgürlük başlıklı bir kitabın ortaya çıkmasına neden oldu o beyin fırtınası. O sıralar hakkında yazdıklarından dolayı soruşturma açılmış, yazdıkları yasaklanmış kişilerin makalelerini, siyasi görüşlerinden bağımsız olarak bir araya toplayıp kitap yapalım ve bu kitaba topluca imza atalım dedik.”

O günlerde Yaşar Kemal dışında Günay Aslan, Fikret Başkaya, İsmail Beşikçi, Münir Ceylan, Oral Çalışlar, Haluk Gerger, Yaşar Kaya, Doğu Perinçek, Kemal Yalçın, DEP milletvekilleri, Leyla Zana, İnsan Hakları Derneği temsilcileri hakkında çeşitli dava ve soruşturmalar açılmıştı. Oluşturulacak kitapta bu isimlerden makalelerin yer alması fikri benimsendi.

Yazılanların içeriğine katılma koşulu olmaksızın, metinler bir araya getirildi. Yazar, akademisyen, sendikacı, sanatçı, kanaat önderi diye nitelendirilebilecek insanlara bu metinler gönderildi ve imzaya açıldı. Kampanyayı yürütenlerin aklında, oluşturulacak kitaptan dolayı yargılanmak düşüncesi vardı. Bu kez yargılanmama değil yargılanma dileğiyle bir kitap hazırlanıyordu.

Yaşar Kemal hakkındaki davanın ilk duruşmasının yapıldığı gün olan 23 Ocak 1995'te, DGM bahçesinde çok sayıda isim, hazırlanan kitaba imza attı. İmza metninde şu ifade yer alıyordu:

- ◆ *“İçeriğini onaylasam da onaylamasam da sırf düşüncelerini açıklama özgürlüğüne duyduğum saygı gereği yasal baskı altına alınmak istenen düşüncelerin tümünün altına imzamı atıyorum.”*

Düşünceye Özgürlük Kampanyası ya da diğer ismiyle Düşünce Suçuna Karşı Girişim, resmen başlamıştı. Sözcülüğünü Şanar Yurdatapan yapıyordu. Yurdatapan, imzaya açılan metni “basit bir sivil itaatsizlik eylemi” olarak tanımladı ve düşünce/ ifade özgürlüğünün sağlanması için bu adımı attıklarını kamuoyuna açıkladı. Oluç, anlatıyor:

- ◆ *“Kitapta, Terörle Mücadele Yasası'na göre 'bölücülük propagandası' sayılan 10 makale vardı. Bu makalelerin yayımlanmasının düşünce ve ifade özgürlüğü*

kapsamında olduğunu belirten metne imza atıldı. İki yüze yakın isim, Beşiktaş DGM'ye giderek kendimizi ihbar ettik. Savcının önünde kuyruk oluştu. Savcı ne yapacağını şaşırmişti.”

Yargı da ne yapacağını bilmiyordu. Ancak ortada, kendi kendilerini ihbar etmiş olsalar da ihbar vardı ve işlem yapmak zorunluymdu. Üstelik DGM'nin suç saydığı metinler bir araya getirilerek meydan okunuyordu. Kitabın yayımcısı 185 kişi hakkında İstanbul DGM Başsavcılığı tarafından "halkı kin ve düşmanlığa tahrik" ve "propaganda" suçlarından dava açıldı. DGM'yi renkli duruşmalar bekliyordu. Oluç anlatıyor:

- ◆ *“Yargılananlar tanınan kişiler olduğu için biraz ses getirdi. Hepsine ceza vermek zor bir işti. Ceza vermemek de başka bir zorluktu. Yargılamanın sonunda ceza verilip ertelendi. Aslında önemli bir süreç yaşandı. Yargılananlar konuşmalar yaptı, demeçler verdi. Duruşmalar ilginç geçti hakikaten. Mahkeme heyeti de ilk defa böyle bir şeyle karşılaşmıştı. Sanatçılar vardı aramızda. Tiyatrocular oyunlardan parçalar okudu. Yargılananların hepsi, mahkemede çok sağlam savunmalar yaptı. Biz aslında o dönem bu yargılamanın ve yargılama maddesinin uluslararası hukuka uygun olmadığını ve Anayasa Mahkemesi'ne götürülmesi gerektiğini savunduk. Bu mümkün olmadı ama yaptığımız iş amacına ulaştı. Dünyanın duyduğu bir ses çıkardık.”*

Hakkında dava açılan 185 isme, daha sonra yüzlerce isim daha destek verdi. Artık dört bir yandan, hazırlanan kitaba yeni imzalar atıldığı haberleri geliyordu. ABD'li edebiyatçılar Arthur Miller ve Paul Auster gibi isimlerin de aralarında olduğu yazarlar metne imza atarak kampanyaya destek verdi. DGM Savcılığı, bu yazarlara da suç işledikleri gerekçesiyle işlem yapmaya kalktı ancak sonra ne yaptığını anladı. DGM heyeti de çok geçmeden aslında asıl amacın ne olduğunu anlamıştı ama dava açılmış, olan olmuştu artık.

Duruşmalardan birinde oyuncu Mahir Günşiray söz alıp, "Siz kimsiniz? Ne yapıyorsunuz burada?" diye başladığı konuşmasına devam etti: «Ne demek oluyor bu adalet komedyası. Sorguya çekilen niçin başkası değil de benim? Bunu bilmek isterdim. Siz de bilmiyorsunuz. Emirleri uyguluyorsunuz ve bu ad, her nasılsa benim olan bu ad, bir başkasının da olabilirdi. Bir badanacının mesela. Buradan çıkınca evinize gidecek, annenizi, karınızı, çocuklarınızı kucaklayacaksınız. Teker

teker alınınca, her birinizin bir insan olması, hepimizin bir vicdanı olması... İşte bunu anlayamıyorum!» DGM Savcısı, sözünü keserek, “Bize hakaret ediyor, suç duyurusunda bulunuyorum» dedi. Günşıray ve avukatlar, bu sözlerin Kafka'nın 'Duruşma' adlı oyunundan olduğunu söylediye de kâr etmedi. Günşıray hakkında ikinci bir dava açıldı. Bu davada, oyuncunun altı ay hapsine karar verildi ve ceza ertelendi.

Bir sonraki duruşmada söz alarak, Günşıray'a açılan davayı tek tek eleştiren sanıklar, kendileri hakkında da dava açılmasını istedi. Kafka'nın da yargılama konusu yapıldığını söylediler. Sonraki duruşmalarda sembolik olarak Kafka için de bir sandalye boş bırakıldı sanıklar tarafından. Bir diğer boş sanık sandalyesi ise yargılama sürerken yaşamını yitiren Aziz Nesin içindi.

Yaşar Kemal'e, yazdığı ikinci bir makale nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezası verildi ve ertelendi. Artık belli olmuştu. Uzun süren bu yargılamada da formül aynı olacaktı. Oluç anlatıyor:

- ◆ *“Mahkemenin başka çaresi yoktu. Ceza verip ertelemek tek çareydi. Ancak bu kampanya ilk değildi. Orhan Pamuk'tan Aziz Nesin'e kadar kimler yoktu ki. Sonradan düşünceye özgürlük kampanyaları ve kitapçıkları devam etti. Şanar Yurdatapan öncülük etti pek çok kampanyaya. Kendisi de düşünceleri nedeniyle yargılandı. Ama yargı bir ders çıkartmıştı. Sansasyonel dava olmaması için uzak durdu o işlerden biraz. İlk olması açısından önemliydi yaptığımız. Sonraki döneme de etkisi oldu. İnsanlar çıkıp cesaretli bir şekilde 'Herkes düşüncesini açıklama özgürlüğüne sahiptir ve bu evrensel bir haktır. Her türlü cezayı da göze alıyoruz' dedi. Bu savcılıkların biraz olsun geri durmasına yol açtı. Yazan, çizen konuşan insanların geri adım atmasını sağlamak için açılan davalardı bunlar. Tam tersi etki yarattı. Bu tür meselelerin yargıya taşınmanın kendileri açısından avantaj olmadığını gördüler. O yıllar açısından önemli bir işti. Bir de şu önemliydi, çok farklı insanlar imza attı oraya. O şekilde yazmayacak ve söylemeyecek insanlar bile yazıların altına imza attı. Evrensel bir hakkın ve özgürlüğün savunulması açısından önemli bir işti. İmza atan herkes sonunda yargılama olacağını biliyordu. Kimseyi de yargılama başvurusu için zorunlu kılmadık ama yargılanmaya başladıktan sonra kimse imzama çekiyorum demedi.”*

Elbette tek bir kampanyayla Türkiye'de düşünce ve ifadenin cezalandırılması son

bulmadı. Ancak hem yasama hem yürütme hem de yargı ders çıkarmıştı. Dava sayesinde bütün dünya Türkiye’de insanların düşünceleri nedeniyle yargılandığını açık biçimde görmüştü. Yargı, yazarlara geri adım attırmak isterken, kendisi geri adım atmak zorunda kaldı.

Tam 20 yıl sonra, 2015’te Şanar Yurdatapan, o gün yargılanan isimleri eski Beşiktaş DGM’nin, o zamanki ismiyle özel yetkili savcılığın önüne davet etti. Yaş günü pastası kesildi ve yeni bir forum yapılması konusunda sözleşildi. Hrant Dink, Aziz Nesin, Erdal Öz, Bülent Tanör, Demirtaş Ceyhun, Cenk Koray, Metin Özek, Uğur Cankoçak, Zihni Anadol, Arif Damar, Atıf Yılmaz, Şaban Dayanan, İlhan Selçuk, İsmail Gülgeç, Hüseyin Baş, M.Tali Öngören, M. Ali Birand, Ömer Kavur, Hüseyin Sağnıç, Abdülmelik Fırat, Noyan Özkan, Süleyman Üstün, Toktamış Ateş, Yusuf Kurçenli, Mina Urgan, Sacit Kayasu gibi isimler yaşamını yitirmişti ama geride kalanlar, aynı mücadele azmiyle çabalamaya devam edilmesi gerektiğini vurguladılar forumda. Oluç anlatıyor:

- ◆ *“Düşünüyorum 30-40 yılda nereden nereye geldik diye. Karamsarlığa kapılıyor insan bazen. Matematikte sinüs, kosinüs vardır. Türkiye’de düşünceye özgürlük meselesi böyle; inişli çıkışlı. Kimi zamanlar hak ve özgürlüklerin daha rahat kullanılabildiğini görüyoruz. Kimi zaman da çok dibe doğru giden bir durum var. Sürekli iniş veya sürekli çıkış görmüyorum. Benim açımdan umut veren şu belki. Hak ve özgürlükleri daha rahat kullandığımız dönemler önemli işler yapılmış ve iyi sonuçlar alınmış. Geriye gitmiş sonra biraz ama bir sonraki dönem, daha geniş kullanılmış bu hak ve özgürlükler. 80’li yıllarla 90’lı yılları karşılaştırdığımızda da bunu görürüz. 80’lerde kimse kılını kıpırdatmazken, haklar yavaş yavaş kullanılmaya başlandı. 90’larda da iniş oldu, karanlık dönem oldu ama sonrasında daha geniş haklar kullanabildik. Bu mücadele boşa değil. Şimdi yine karanlık bir dönemdeyiz. İfade özgürlüğü açısından çok sıkıntılı bir dönem yaşıyoruz ama bence bu dönemden çıkıldığında da daha geniş bir alan olacak. Bedeli ağır oluyor bu işlerin ama bir sonuç elde edilebiliyor her dönem. Aydınların da bu mücadelenin içerisinde önemli rolleri oluyor her zaman. İyi bir sınav verdik ama bazen yetmiyor elbette. Yine de biz o dönem bir kapıyı açtık.”*

DÜN BUGÜN YARIN

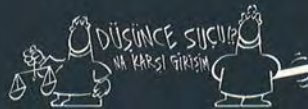
TÜRKİYE'DE

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

RAPOR (1995 - 2015)

Yıl 1995:
Savcının kapısı önünde
gönüllü suçlular.
Demirtaş, Dayhan, Zihir Anadol, Erdal Öz,
Adalar Ağaoğlu, Atsız Behramoğlu,
Dihvan Pamuk, Arif Demire, Burçak Evren...

Milliyet Gazetesi arşivi

Yaşar Kemal'e destek için İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi bahçesinde toplandı. Fotoğraf: Kaan Sağanak

**40 BİN KADIN BAŞVURDU,
HEPSİNİN CAN GÜVENLİĞİ SAĞLANDI**

Adı: **KAMER (Kadın Merkezi)**

Alanı: **Kadına yönelik şiddet**

Kuruluş: **1997**

KAMER, şiddet gören binlerce kadının yeni bir hayat kurmasını sağladı. Kurucusu Nebahat Akkoç, hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Türkiye'den yapılan ilk bireysel başvurunun sahibi olması hem de kurucusu olduğu KAMER'le tarihe geçti. Araştırmalara göre KAMER, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda şiddeti olağan bulan kadınları yüreklendirdi ve örgütlenmelerinin önünü açtı. 6284 Sayılı Şiddetle Mücadele Yasası, İstanbul Sözleşmesi, Başbakanlık'ın 'Şiddetle Mücadele Genelgesi' gibi birçok önemli düzenlemenin yaşama geçmesinde etkili oldu. AİHM'nin kadını korumayan devletin sorumluluğuna işaret ettiği Nahide Opuz kararında da payı büyük.

Bugün 1990'lı yıllardan söz edildiğinde, genellikle akla ilk gelen sözcük, “karanlık” oluyor. Karanlık, zira çetelerin devlet himayesinde faaliyet gösterdiği o yıllarda, cinayetlerden işkenceye, kayıplardan köy yakmalara kadar uzanan, bugün hak savunucularının insanlık suçu kapsamında sayılması için mücadele ettiği birçok yapı ve eylem, o günlerin normaliydi.

Ancak 90'ları sadece “karanlık” tarafıyla anımsamak, o karanlıkla mücadele edenlere haksızlık yapmak anlamına da geliyor. Ölüm tehditlerine aldırmandan insan hakları için mücadele verenlere, en temel hakların kullanımını sağlayabilmek için rutin olarak işkence görmeyi göze alanlara, bu uğurda canını verenlerin, kayıplara karıştırılanların hesabını sormaya yaşamlarını adayanlara haksızlık... Onlar, karanlığın biraz olsun parçalanıp kenara atılması için yaşamlarından vazgeçen, her birinin hikâyesi ve mücadelesi ayrı ayrı anlatılmayı hak eden insanlar.

O insanlardan biri de Nebahat Akkoç. Akkoç'un hikâyesi, bugün binlerce kadına, kız çocuğuna umut olan Kadın Merkezi'nin (KAMER) de hikâyesi aynı zamanda. Akkoç anlatıyor:

- ◆ *“90'larda Türkiye'nin geneli ne haldeydi, şimdiden farklı mıydı, bunun ayırıcında değilim şu anda. Diyarbakır'da yaşıyordum ve o yıllarda da inanılmaz bir çatışma ortamı vardı. Hepimiz her gün onlarca olaya tanık oluyorduk. Öğretmendim ve Eğitimciler Sendikası'nın Diyarbakır Şube Başkanı'ydım. Sendika ve dernekler, 12 Eylül sonrası yeni yeni kuruluyordu. İnsan Hakları Derneği (İHD) gönüllüsüydim aynı zamanda. İnsanlar kayboluyor, köyler yakılıyordu. Bunlara tanık oluyorduk. Derken özellikle öğretmen arkadaşlarımın vurulması, hayatlarını kaybetmesi, beni iyice şiddetin içine çekti. Her gün yaralanan öğretmenlerin hastaneye kaldırılması, yaşam mücadeleleri... Hayatım böyle geçmeye başladı.”*

İHD o dönem işkence görenlerin, kayıp yakınlarının sığınağı gibiydi. Başvurulacak başka yer yoktu ve gönüllüleri canla başla, ellerinde imkân olmasa bile bütün güçleriyle başvuranlara destek olmaya çalışıyordu. Akkoç, İHD'nin düzenlediği bir etkinlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden (AİHM) ve bireysel başvuruların nasıl kabul edildiğinden haberdar oldu. Bir tanıtım toplantısıydı aslında. Hemen hareket geçilmesi, AİHM'nin bir yol olarak kullanılması beklenmiyordu. Ancak

Akkoç durmadı. Hayatını değiştiren o etkinlikten bir gün sonra kaybedilen, öldürülen arkadaşları adına, sendika şube başkanı sıfatıyla AİHM'ye bir başvuru yaptı. Bu başvuru, Türkiye'de yaşayan, Türkiye vatandaşı bir isimden AİHM'ye yapılan ilk başvuru olma özelliği taşıyordu. O başvuruyla birlikte şiddet emberi, Akkoç'un çevresinde de belirirdi ve giderek daralmaya başladı.

- ◆ *"1992 Kasım ayında AİHM'ye başvurdum, bir daha hayatım eskisi gibi olmadı. İki ocuğum var. Her gece tehdit telefonları gelmeye başladı. 'Burayı terk edin, sıra sizde', diye. 13 Ocak 1993'te ev ve okul arasında bir yerde eşim öldürüldü. ylece ldrdler. Eşim gençlik yıllarından itibaren siyasi faaliyetleri olan biriydi. 1980 darbesinde Diyarbakır Cezaevi'nde yatmıştı. ldrlme sebebini ben bir türlü anlayamadım. Benim yüzümden mi ona bulaştılar, onun yüzünden mi oldu, kendi faaliyetlerinden mi? Neden öldürüldüğünü bir türlü anlayamadım. Sonra benim gözaltı sreerim başladı. Nedensiz, durup durup alıyorlardı. Eşimin öldürülmesinden sonra yaşadığım ilk gzaltıda çok işkence gördüm. Yedi sağlık raporu alıp işkence davası atıım. Öldürülen ğretmenler için, eşimin öldürülmesi için açtığım davalara, yaşadığım işkenceler nedeniyle açtığım dava da eklendi ve AİHM'de üç dosyam oldu. 1997 Mayıs'ına kadar 15 kere gözaltına alındım. Çok fazla işkence gördüm."*

Akkoç, gzaltındayken sadece kendisine yapılanları değil, diğer kadınların yaşadıklarının da görüyordu. Kadınların gzaltısı, her koşulda erkeklerden farklıydı:

- ◆ *"İlk gözaltına alındığımda anladım kadın olmanın erkek olmaktan farkını. Kadın alışması yapmaya da 1994 şubatındaki gzaltıda karar verdim. Feministlere o zaman en ufak bir sempatim, yakınlığım yoktu. Hatta 'feminizm neymiş' gibi yaklaşıyordum... Ama 94 yılı şubat ayındaki gözaltı sırasında, 'çıktıktan sonra kadınlık meselesine bakacağım' diye düşündüm ve bir daha da diğer işlerin hiçbirini yapmadım. Kadın mücadelesi ile ilgilendim ve öyle devam etti. Ben gözaltına alınıp da taciz yaşamayan kadın olacağını sanmıyorum. Bunların hepsini en şiddetli şekilde yaşadım. 15 gzaltımdan bazısının kaydı bile yoktu stelik. Son dönemde yapılan 'çıplak arama var mı, yok mu' tartışmalarına çok gülüyorum. O dönemde çıplak arama yapılmayan tek kişi yoktu."*

Akkoç, gözaltından bu bilinçle çıkmıştı ancak hayat zordu. Henüz 38 yaşındaydı. Eşi

öldürülmüş, iki çocuğuyla kalmıştı. İlkokul öğretmeni idi ama işini yapamaz hale getirmişlerdi. Tehdit ve baskılar aralıksız devam ediyordu:

- ◆ “O kadar sıkıştırılıyordum ki hiçbir şey konuşamıyor, yapamıyordum. Hareketsiz kalmamı istiyorlardı. Çocuklarım olduğu için de endişeliydim. Öyle bir dibe vurduğum ki, oradan çocuklar olmasa ve eve kapanıp dünya kadın hareketi ne yapmış diye araştırmamam çıkamazdım. Yeniden başlamak için enerji ve bilgi topladım. Birçok insanla görüştim. O dönem KAMER’in kuruluşu için başlangıç süreci oldu. Öte yandan 1997 Mayıs’ta son kez gözaltına alındım. Ama hazırlık yapıyordum bir yandan. Bir vakıf, dernek, sivil toplum örgütü hazırlığı... Gözaltındayken bile bunu düşünüyordum. Çıkınca harekete geçtim. Başlangıçta tektim. Önce evimin bir odasını çalışma odası haline getirdim. Vakıf kurmak istedim ama mümkün değildi. Paramız yoktu. Bir ortak bulup KAMER’i şirket olarak kurmaya karar verdik. Dernek de olabilirdi ama İHD’deyken dernek olarak çalışmanın güçlüğüne görmüştüm. Sürekli polis baskısı, kontroller... Niyetimiz Diyarbakır ve yakın çevresinde çalışmaktı. Daha fazlası değil. Buralara geleceği aklımda yoktu. Kadına yönelik şiddete karşı durmak, kadınlar için şiddetsiz yeni bir yaşam sağlamak... Amacımız da bu. Şahane bir fırsat çıktı karşıma. Uluslararası bir çalışma vardı. Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, o çalışmanın yerel partneriydi. Bölge’de kadınların durumuyla ilgili bir araştırma yapıyorlardı. Çalışmayı yürütmeye talip oldum. 1995 yılıydı... Doğu ve Güneydoğu’da o zaman 19 il vardı. 19 ilde kır-kent karışımı 645 hane gezdik. Kadınların durumunu anlamaya çalıştık. KAMER’in ne yapması gerektiğini o çalışma ile bulmaya çalıştım. İki temel sonuç çıktı. Bir kere yüzde 95’i şiddet görüyordu kadınların. ‘Kadınsan şiddet görürsün’ diye algılıyorlardı. Bunun üzerine, bilinç yükseltme çalışması adı altında bütün dünya kadın hareketinin yürüttüğü bir çalışmayı yürütmeye karar verdik. Toplumsal cinsiyet rollerini, geleneksel uygulamaları anlatmak ve farkındalık yaratmak üzere yapılan bir çalışma. İkincisi de ‘Şiddetten kurtulmak için ne yapılacaktır?’ diye bir soruyla çıktık yola. Toplumsal cinsiyete dair bir farkındalık çalışması yapalım ve şiddeti fark eden kadınların destek alacağı acil destek hattı ile merkezi kuralım dedik.”

Akkoç, arkadaşlarıyla birlikte hedeflerini ve çalışma alanını belirlemişti ama baskılar sürüyordu. Bir yıl daha beklemeye karar verdi. Hakkında 1994’te açılan

davada, “yardım ve yataklık” suçundan 3 yıl 9 ay ceza aldı. 15 kez gözaltına alınmış fakat hiç tutuklanmamıştı. Hakkında zor bela tek bir dava açılabilmişti. O davada da ceza verilmişti. Akkoç, yeni bir yola çıkmadan önce bu davayla ilgilenmeye karar verdi. Temmuz 1997’de Yargıtay, Akkoç hakkındaki kararı esastan bozdu. Bir ay sonra; Ağustos 1997’de KAMER’i resmen limited şirket olarak, arkadaşlarıyla birlikte kurdu. Ancak baskıların sonlanacağı yoktu. KAMER’in kuruluşuyla baskılar daha da arttı.

◆ *“Polis baskısı arttı. Böyle bir iş yapılmasına izin vermek istemiyorlardı. ‘Bunu terör örgütü kurdurdu’ diye her saat gözetim altındaydık. Faaliyetlerimiz engelleniyordu. Her şey izne bağlıydı. OHAL vardı zaten. Bu yetmedi bir de örgütlerin baskısı başladı. Onlar da ‘Biz devrim yapacağız zaten, kadınlar özgürleşir. Ne gerek var? Kürtler kurtulunca kadınlar da kurtulur’ diye haber gönderiyor, etkinliklere engel oluyorlardı. Bütün bunlara karşı bir ince yol belirledim ve o yolun hiçbir zaman dışına çıkmadım. Her şeyi çok açık yapmaya çalıştım. Çok nadir telefon görüşmeleri yaptım. İma içeren hiçbir söz kullanmadım. Geçmişte bir arkadaşına borç para vermiştim. Telefon açıp bana ‘Emaneti getireceğim’ demişti. Emanetten nasıl bir anlam çıkardılarsa artık, bizi gözaltına aldılar. Bunu da bildiğim için dikkatli davrandım.*

Sürekli yerel basını zorladım. Kendimizi anlatmak istedik. Çok fazla tedbir aldık. Saat 16.00’den sonra ofisi kapatıyorduk. Tek başımıza gitmiyorduk eve. Sokaklarda yürümekten korkuyorduk. Tehdit gelmesin diye gece telefonun fişini çekiyordum. Telefonu hiç sevmem. Mecburen kullanıyorum. Bütün kötü haberler, tehditler telefonla geldi. Sabit telefonum yok hâlâ... O kadar nefret ettim.”

KAMER’in kuruluş sürecinin başladığı o günlerde, Akkoç’un yaşamında önemli yer tutan bir yüzleşme yaşandı. AİHM, Akkoç’un başvuruları hakkında, Türkiye’de kabul edilebilirlik duruşması yapmaya karar verdi. Duruşma Ankara Adliyesi’nde yapılacaktı. Türkiye açısından da önemli bir buluşmaydı. AİHM’ye başvuran ilk isim olan Akkoç’un işkence ve kötü muamele ile suçladığı bir bölümü emekli, bir bölümü görevde komutanlar, polisler, soruşturma izni vermeyen kamu görevlileri, Türkiye’de bir türlü yargı önüne çıkarılamayan tüm bu isimler, Ankara Adliyesi’ne davet edilmişti. Akkoç, adliyede, o güne kadar yargı önüne çıkarılmayan tüm bu kişilerle yüzleşti. Büyük bölümüyle daha önce sadece gözaltında, sorguda

karşılaşmıştı. Şimdiyse suçlamaları yanıtlıyorlardı. İçinde ne varsa yüzlerine söyledi. Akkoç, bu duruşmadan sonra biraz olsun rahatladı. Üzerindeki baskı da bir miktar azaldı. Ancak korkarak yaşamak bir alışkanlık değil, zorunluluktur. Tam anlamıyla rahatlamak mümkün değildi. Baskı, hiçbir zaman tam olarak bitmiyordu. KAMER'in önünde kat etmesi gereken uzun bir yol vardı. Şirketin gelir kaynağı, kurucuların ceplerinden koyduklarından ibaretti. Diyarbakır çevresindeki köylere gidiyor, desteğe ihtiyacı olan kadınlara ulaşmaya çalışıyor, bir yandan da kurumsallaşma adımları atmak için çabalıyorlardı.

- ◆ *“İHD’de çalışmış olmam KAMER’i besledi. Diyarbakır’da 80 kişinin katıldığı, çok büyük bir kadın toplantısı yaptık. Fügen Uğur, Feray Salman, Şahika Yüksel, Jülide Aral gelmişti. KAMER’in duruşunu anlatma ve görünürlüğü açısından çok etkili oldu. Ardından, Ankara Sinema Derneği Film Festivali’nin ortağı olduk Diyarbakır’da. Bütün biletleri sattık, para kazanacağız derken OHAL Valiliği etkinliği yasakladı. Sinemanın kapısında durup paraları iade ettik ve büyük zarar ettik. AB temsilcileri bu yasak nedeniyle Diyarbakır’a geldi ve birlikte bir açıklama yaptık. Çalışmalar görülmeye başladıkça, büyükelçiliklerden gelenler oldu. Dediler ki, ‘Kâr amacı gütmeyen şirketlere fon veriyoruz. Siz şirket de olsanız mikro fonlardan yararlanabilirsiniz’. ‘Tamam’ dedik ama bunlar çalışmalarımızda büyük yer tutmadı. KAMER’i kurarken, ekonomik sürdürülebilirliği konusunda da kafa yormuştuk. 1998’de bir lokanta açtık. Sonra çocuk yuvası... Kadınlar işletti buraları. Yan gelirlerimiz oldu. Sonra altıya çıkardık lokanta sayısını. Farklı illerde açtık. Bir süre yaşadı ve sonradan kapandı onlar. Hasanpaşa Hanı var mesela, halen avlusunu biz işletiyoruz. Dersim’de pansiyon açtık. Herkes konaklama sıkıntısı çekiyordu. Yüzde yüz başışlarla dört katlı pansiyon yapmayı becerdik. Orada Ümit Boyner’in emeği çoktur. İnşaatı yapan firmadan bile hazır beton desteği aldık. Üretim atölyeleri açtık. Kazandıklarımızla hem kadınların aile bütçelerine katkı sağlıyor hem de KAMER’in giderlerini karşılıyorduk. Cevval ve tuttuğunu koparan bir grubumuz vardı.”*

KAMER, kısa sürede, hem yan gelir elde etmeyi başarmış hem de kadınların ulaşabileceği bir merkez kurmuştu. Artık şiddet gören kadınlar, KAMER’i arıyor, KAMER sayesinde güvenli bir yere alınıyor ve yeni bir hayat kurabiliyordu. Zamanla şubeler kurulmaya başlandı. Başta amacı sadece Diyarbakır ve çevresinde örgütlenmekti ama farklı illerdeki kadınlardan sürekli şube kurma talepleri

geliyordu. Yeni bir yapı kurmak yerine, KAMER'i büyütme, bir parçası olmak istiyorlardı. Beş ayrı kentte şube açıldı. Şirket denetimlerinde, limited bir şirketin bu şekilde çalışamayacağı uyarıları gelmeye başladı. Akkoç da doğru zamanın geldiğini düşünüyordu. Nihayet 2005'te KAMER Vakfı kuruldu, vakıf kimliğiyle bütün bölgeye yayıldı, şube sayısı 23'e ulaştı.

- ◆ *"Namus cinayetleri çok fazlaydı. Öldürülme korkusuyla bize gelip de hayatı tehlikeye giren tek bir kadın olmadı. Hepsinin can güvenliğini sağladık. Başvurular en başta çok seyrekti. Haftada iki üç başvuru oluyordu. Şimdi toplam rakam 40 binleri buldu. İki tür şiddet başvurusundan söz edebiliriz. Anlatırlar ve giderler; birincisi budur. Öğrenmeye çalışır. Sistem nasıl işliyor, ne yapabiliyoruz? Çok veri kaydı tutmayız bu başvurularda. Bir de hareket geçene, şiddetten kurtulmak için çaba harcayan, bir şekilde hayatlarındaki şiddeti sonlandıran kadınlar var. Şiddetten kurtulma sürecini başlatmış, süreci tamamlamış muhtemelen 40 bine yakın kadın var."*

Artık KAMER, herkes tarafından kabul edilmişti. Bölgedeki son OHAL Valisi, olağanüstü halin sonlanacağını, bütçede para olduğunu söyleyerek destek olmayı bile teklif etti. KAMER bu desteği kabul etmedi ama o desteği, kendi işini kurmaya çalışan kadınların almasını sağladı. Kimine fırın alındı, kimine bulaşık makinesi. KAMER'in bağışçı sayısı da gün geçtikçe arttı.

KAMER, artık Akkoç ve bir avuç gönüllünün bütün işi yüklendiği ilk günlerindeki gibi değil. Çok genç ve profesyonel bir ekip, vakfın bütün işlerini iş bölümü ile yürütüyor.

- ◆ *"Ben artık rapor yazmak, okumak, ihtiyaçları belirleyip kaynak yaratmak için, daha çok evden çalışıyorum. Günde 20 saat çalıştığım, bir yılda kilometresi 200 bini bulan arabaları sattığım dönemdeki gibi değiliz. O kadar geziyordum ki. Araba alıyorum birkaç ayda binlerce kilometre yapıyorum; eskiyor. Şimdi bunlar geride kaldı. Büyük bir ekibimiz var artık. Türkiye'nin AB aday adaylığı için çaba harcadığı 2004-2009 arası, çok iyi geçti hepimiz için. İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanmasına giden yolda çok emeğimiz oldu. Kadına yönelik şiddetle ilgili yasanın çıkmasında etkimiz oldu. Meşhur 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi çıkmıştı. Bundan daha etkili bir genelge çıkmamıştır bugüne kadar. Şahaneydi. Kadın ve çocuklara yönelik şiddetin nasıl durdurulacağını yazmıştı Başbakanlık. Uygulamada atılmış çok pozitif*

bir adımdı. Bu olumlu süreçlere etkimiz oldu. Bütün bu mevzuat değişikliği sağlandı ama yeterince uygulanamadı.

Sonrasında, zorlu geçen 2015- 2016 yılları, yine OHAL uygulaması... KAMER de diğer yapılar gibi zor yaşadı bu dönemleri. 15 Temmuz sonrası bize ne yapılabileceğini düşündük. Kararname ile kapatılır mıyız, diye elbette geçti aklımızdan. Ama zaten hep mayın tarlasında yürüdük. Bağımsız kalmak ve şiddetten yana olmamak ilkelerine titizlikle riayet ederek çalıştık ama buna rağmen çok tedirgin olduk. Yine de çalışmaya devam ettik..."

KAMER, 6284 sayılı Şiddetle Mücadele Yasası, İstanbul Sözleşmesi, Başbakanlık, Şiddetle Mücadele Genelgesi gibi birçok önemli düzenlemenin yaşama geçmesinde etkili oldu. AİHM'nin, kadının korunmasında devletin sorumluluğuna işaret ettiği tarihi bir içtihat kararı niteliğinde olan Nahide Opuz kararında da payı büyüktü. Nebahat Akkoç, hem AİHM'ye bireysel başvuru yolunu açmasıyla hem KAMER'de yaptıklarıyla Türkiye insan hakları hareketinde bugün çok önemli bir yer kaplıyor.

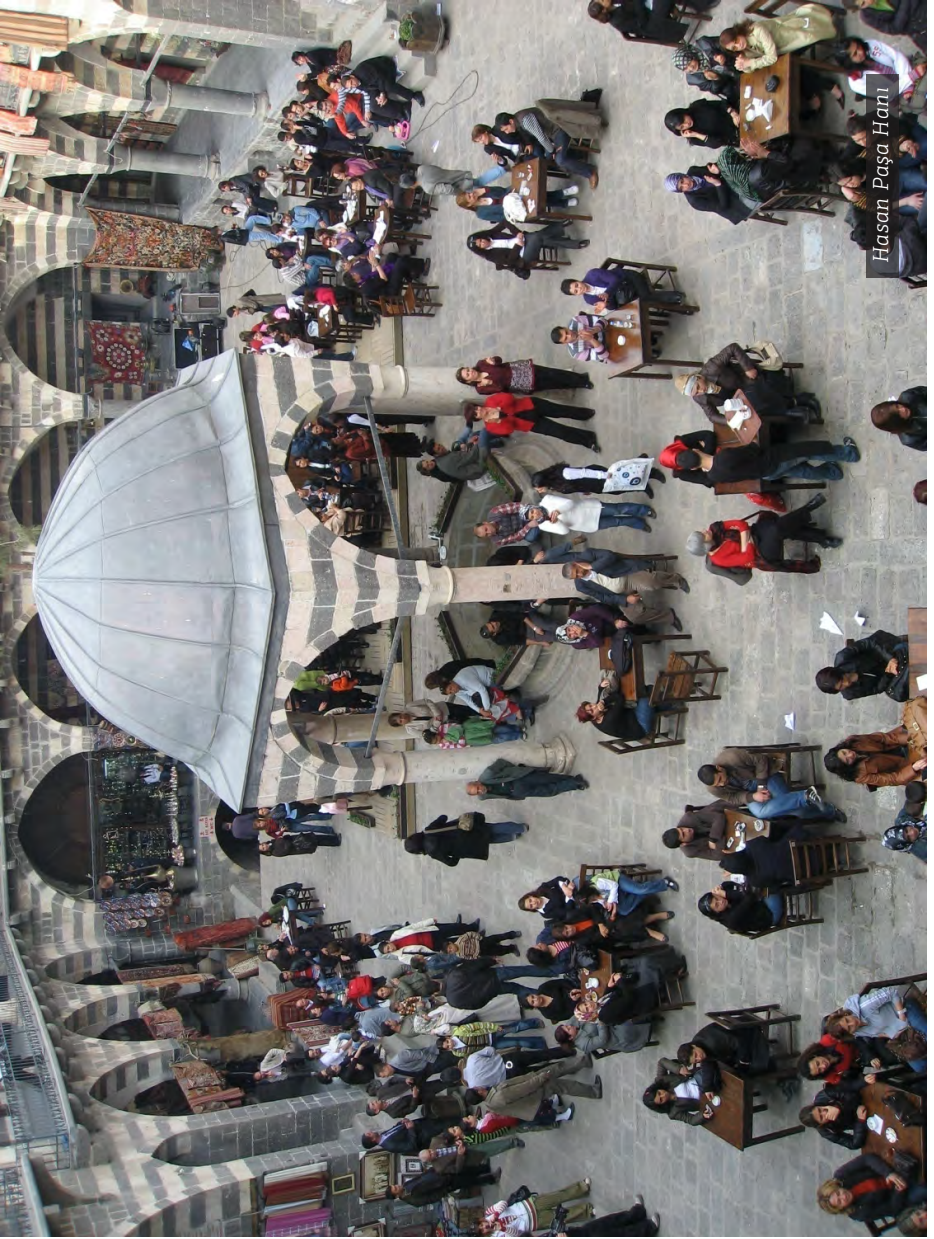
- ◆ *"KAMER'in bölgede yarattığı farkı en iyi şöyle anlatabilirim. Daha önce şiddeti normal görenlerin, şiddeti sessizce yaşayıp kabullenenlerin oranı yüzde 95'ti kadınlar arasında. Şimdi 'Haklı şiddet yoktur', 'Şiddete boyun eğmeyeceğiz', 'Şiddetsiz bir yaşam istiyoruz' diyerek şiddete karşı çıkan, şiddeti normalleştirmeyenlerin oranı yüzde 95. Dipten gelen öyle bir enerji ve direnç var ki, en büyük başarımız bu oldu..."*

Nebahat Akkoç

Diyarbakır'da Hasan Paşa Hanı avlusundaki kafeyi KAMER işletiyor.

Hasan Paşa Hanı

Kadınların yaşam hakkını savunurken Çocuk Şenlikleri de ihmal edilmedi.

**ERKEK YASALARI HEP
BİRLİKTE DEĞİŞTİRDİLER**

Adı: **TCK Kadın Platformu**
Alanı: **Yasalarda cinsiyet eşitliği**
Kuruluş: **2003**

TCK (Türk Ceza Kanunu) Kadın Platformu, bir dizi kanun, yönetmelik, sözleşme ve uygulamada, kadınların görüşleri doğrultusunda değişiklikler yapılması, cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için güç birliği yapan kadınlar tarafından kuruldu. Bugün, kadınların korunmasından medeni haklarını kullanabilmesine kadar pek çok düzenlemede, platformu oluşturan kadın örgütlerinin ve platformun imzası var.

1990'lı yıllar, Türkiye'de kadın hareketi açısından sonuç alıcı adımların atıldığı ilk dönem olarak tarihe geçti. Kadınlar, 1980'li yıllarda dar gruplarda başlayan birlikteliklerini geniş zeminlere ve buluşmalara taşımışlar, kadına yönelik şiddeti ve yasalardaki eşitliğe aykırı, gerici uygulamaları odaklarına alarak örgütlü ve dayanışma içerisinde hareket etmeye başlamışlardı.

Sağ ve soldaki feminist örgütler, yapılar bir araya geliyor, birlikte adım atabiliyordu. Başlarda bütün bunlar bir planlama ile yapılmıyordu. Kadınlar, zaman zaman bakış açıları değişse de adaletsizliği hemen tanıyabiliyordu. Bu adaletsizliğe neyin neden olduğunu da biliyorlardı. Toplumsal dönüşümü kısa sürede gerçekleştirmek kolay olmasa da yasalar, yönetmelikler, kurallar önlerinde duruyor ve bunların kısa sürede değişmesi gerekiyordu.

Türkiye, 1985'te CEDAW Sözleşmesi'ne (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi) imza atmıştı ancak bunun gereklerini yerine getirmiyordu. Türkiye Raporları, hak ihlalleri ve yasa değişikliği önerileriyle doluydu. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı gibi çok sayıda sivil toplum kuruluşu, baro ve sendikalar bünyesinde kurulan kadın komisyonları Ankara ve İstanbul'da sığınma evleri açıyor, kadına yönelik şiddeti görünür kılmaya çalışıyordu. KAMER, KA.DER gibi örgütlenmelerle, bir yandan kadının sivil alandaki rolünün etkisi arttırılmaya, bir yandan da şiddet mağduru kadınların korunması için mekanizmalar oluşturulmaya çalışılıyordu. Her dernek, her vakıf, eşitlik mücadelesine katılan her kadın, mücadelenin bir ucundan tutuyordu. Hukukçu Şenal Sarıhan anlatıyor:

- ◆ *“Medeni Kanun değişikliği sırasında oldu bir araya gelmemiz. TCK Kadın Komisyonu'nun çatısını kurduğumuz ilk dönem bu dönemdi. Yasaların değişmesi konusunda çok geniş bir görüş birliği vardı kadınlar arasında. Bu alanda çalışan derneklerden bazıları, TBMM'deki Medeni Kanun çalışmalarına doğrudan katılma kararı aldı. Görüş beyan etmek, toplantılara katılmak, komisyonlara gitmek... Bir davet olmadan gidilmezdi normalde, Türkiye için yeni bir durumdu. Lobi çalışması gibi kavramlar da pek yoktu. 1996'da Kadın Hukuku Semineri yapmıştık. Çağdaş Hukukçular Derneği'nin 26 şubesindeki kadın hukukçular, bir yıl boyunca yasalardaki ayrımcılık konusunda çalıştı. Çıkan sonucu sivil toplum örgütlerine gönderdik. Yasaların değişmesi konusunda bir deneyim yaratılıyordu yavaş yavaş. Barolarda bile*

kadın komisyonları yeni yeni kuruluyordu. Bunun daha başına bakarsanız, 12 Eylül sonrasında ev toplantılarını görürsünüz. Sonrasında namus cinayetleri üzerine çalışmaya başlamıştık. Bugünkü gibi kadına şiddet görünmüyordu pek. Kültürel bir konu gibi anlaşılıyordu. Ama 90'lı yıllarda meseleye bakmaya başladık.”

90'lı yıllar kurumsallaşma ve sonuç alma yıllarıydı kadınlar için. Dergilerden derneklere, vakıflardan kültür merkezlerine kadar birçok yapı kuruldu.

CEDAW'la birlikte, kamunun eşitlik sağlamak için önlem alması gerektiğine dair Pekin Bildirgesi, rehber niteliği taşıyordu. Hükümete, bu konularda adım atması için çağrı yapılıyor, atılan ve atılmayan adımlar özenle takip ediliyordu. Dönemin hükümeti, kadın örgütlerinin etkin takibinin etkisiyle 1990'da ilk kez, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nü kurdu. Artık somut adımlar atılması için doğrudan görüşülebilecek bir kurum vardı kadınların karşısında.

Kadın örgütleri, Genel Müdürlüğün “Feminizm yapılacaksa biz yaparız” diyerek, devlet feminizmi denebilecek bir hatta çalışmasına engel olmuş, bu kurumu birlikte politika geliştirmeye, işbirliği ve diyaloga zorlamıştı. Yükselen feminist dalga, devletin birçok biriminde kadın odaklı genel müdürlük, başkanlık, merkez kurulmasını da sağladı. Sonuç alıcı adımlar atılması için devlet ve iktidar adeta zorlandı. Sarıhan anlatıyor:

- ◆ *“Yasalardaki ayrımcı uygulamalara bakıyorduk. Bekâret kontrolünden namus-töre cinayetlerine, ailenin reisliği meselesinden mal rejimine kadar... Kamu görevlileri, siyasetçiler demokratik bir yapıdan söz ediyorlardı ama en temel konuda bile durum böyle değildi. Medeni Kanun'da, 'Aile reisi erkektir' yazıyordu örneğin. Sonuç alabilmemizde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kurulması da etkili oldu. Burayla temaslar sürekli korundu, geliştirildi. Kadınlar ilk defa 1997-98 yıllarında devletle ortak çalışma yapmak gibi bir deneyim kazandı. Çünkü Genel Müdürlük'te de feminist kadınlar çalışıyordu. Tam o sırada kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda yasa çalışmaları başladı. Kadın hareketini birleştiren nokta bu oldu.”*

Kadın örgütleri, 1997'de bekâret kontrolüne karşı kampanya yürütmüş, bu konuda “idari yasak” getirilmesini sağlamıştı. Hükümetin şiddete karşı yasa hazırlığı içinde

olduğunun duyulmasıyla birlikte hareket etme kültürü iyiden iyiye güçlendi:

- ◆ *“O dönem Işıl Saygın sorumlu bakandı. Bize, ‘Ben bunu Meclis’te savunacağım. Sizler de gelin’ dedi. Genel Müdürlük’le görüşen yapılar içerisinde her yerden kadınlar vardı. Uçan Süpürge, Cumhuriyet Kadınları, Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, barolar... Genel müdürlük binasında bir araya geliyorduk. Işıl Saygın da bu süreçte belki değişti ve dönüştü. Bunları savundu gerçekten. Ama bir adım geri çekilmeyi önerdi. ‘Meclis’ten bunu geçiremeyiz’ dedi bizim önerilerimize. Mesela yasanın adının ‘Ailenin Korunması Yasası’ olmasını savundu. Yasa bu şekilde çıktı ama kadını şiddetten koruyacak hükümler içeriyordu. Bu sonradan 6284 olarak bilinen, bugün de yürürlükte olan yasa oldu zaten.”*

Kadınlar durmuyordu. Yasa henüz yürürlüğe girmişti ki “Medeni Kanun’da Tam Eşitlik Kampanyası” başlatıldı. Muhafazakâr kadınlardan liberallere, sosyalistlerden merkez sağ oluşumlarda yer alanlara kadar örgütlü yapılardaki her kadın dâhil oldu sürece. Bu konuda 1993’ten gelen bir deneyim de vardı. O yıl ilk kez İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi’nin oluşturduğu koordinasyonla 119 bin kadının imzaladığı bir dilekçe kampanyası düzenlenmiş, Medeni Kanun değişikliği için adım atılması istenmişti.

1998’de hazırlanan tasarı kadınları mutlu etmedi. Tasarının komisyon görüşmeleri sürerken, 1999’da seçim yapılması ve hükümetin değişmesi üzerine, çalışmalar yeniden başladı. Aynı dönemde tam 126 kadın örgütü bir araya gelerek komisyon oluşturdu. TBMM ziyaretleri, komisyon ziyaretleri, basın açıklamaları, kitlesel eylemlerle talepler duyurulmaya çalışılıyordu. Sarıhan anlatıyor:

- ◆ *“Medeni Kanun’la ilgili çalışmalar devam etti. Başkent Kadın Platformu vardı o sırada ve sağ kesimden kadınlar da bizimle çalışmaya başladı. Aramızda bir uyum vardı. Zina konusu mesela... Suç olmaktan çıkarılması isteniyordu. Erkeğin zinası özgürleştirilirken, kadınunki suç sayılıyordu. Biz boşanma sebebi sayılsın önerisini attık ortaya. Ama bunu söylemek de kolay değildi. Cesaretimiz de yoktu belki. Toplantı halindeydik bir keresinde. Bir televizyondan aradılar. ‘Zinayı tartışacağız, gelir misiniz?’ diye sordular. Ben ‘Acaba zinayı serbest bırakın’ diyebilecek miyim herkesin ortasında diye kaygı duydum. O dönem çok zordu zira. Eşimle de konuştum; ama cesaret*

edip gittim. Çok etkili, onay aldığımız bir program oldu. Programda bir erkek bakan vardı, ahlâka aykırı buluyordu. 'Kabul etmeyiz' diyordu. 'Kime güveniyorsunuz' diye sorunca, 'Kadınlara güveniyoruz' dedik ve Medeni Kanun için uğraşmaya başladık. Tandoğan'da miting, TBMM önünde açık hava toplantıları yaptık. Meclis'in içinde ve dışında çok sayıda temasımız oldu."

Medeni Kanun mücadelesi, TCK Kadın Platformu çalışmalarının provası niteliğindeydi. Kadınlar, taleplerinin bir bölümünün tasarıya yansımını, diğer taleplerinin de duyulmasını sağlamıştı. Türkiye genelindeki milyonlarca kadın, destek ve sevgi mesajları gönderiyordu derneklere... Medeni Kanun'un TBMM gündemine yeniden getirildiği 2000 yılında, bu kez Türk Ceza Kanunu'yla ilgili çalışma yapılacağı öğrenildi. Türkiye'nin AB üyeliğine aday olması nedeniyle sivil topluma yönelik önemli bir alan da açılıyordu siyasette.

Kadınlar yeniden çalışmaya başladı. İstanbul'da bir koordinasyon merkezi oluştu. Ankara'da her hafta Meclis ve siyasi parti ziyaretleri yapıyordu eşzamanlı olarak. Büyükelçiler dolaşarak, hükümetle temaslarında kadınların talepleri için destek isteniyordu. Türk Ceza Kanunu didik didik edilerek, öneriler listesi hazırlanıyordu. Sarıhan anlatıyor:

- ◆ *"2002'de Medeni Kanun çıktı ve geçti Meclis'ten. Bizim için çok temel olan konularda başarı sağladık. Ama TCK ile ilgili çok uğraştık. Taleplerimiz konusunda engellerle karşılaşılıyorduk. Sürekli bir itiraz vardı. O dönem, seçim öncesinde bazı bakanlıklara bağımsız bakan atanıyordu. Aysel Çelikel, Adalet Bakanı olunca işimizi biraz kolaylaştırdı. Çocuk istismarı, çocuk evliliği gibi konularda hızlı adımlar atıldı ve bürokratlarla anlaştık. Kadın bakanın varlığı bize kolaylık sağladı. Ankara Kadın Dayanışma Vakfı, Kadın Danışma Merkezi, Gazi Mahallesi Kadının İnsan Hakları Grubu... Herkes vardı aramızda. Çalışmaların organizasyonunu yapanlar ise Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, Diyarbakır Barosu, Cumhuriyet Kadınları Derneği, İstanbul Valiliği İnsan Hakları Masası... Unuttuklarımız vardır. Hep buralardaki bireyler etkili oldu. Bir araya gelmesi çok kolay olmayan yapılar aslında. Bütçemiz yok. Kişisel fedakârlıklarla yürüyordu. Bilet ücretleri, şunlar bunlar... Ama çok önemli bir fırsattı. Örneğin sağ kesimden arkadaşlar, zina meselesi sırasında TBMM'ye gelmek istemedi. 'Biz çok tepki alırız' diyorlardı. 'Gelmeyin' diyorduk. Birbirini kazanmak asıl meseleydi. O zaman da başörtüsü*

tartışmaları vardı ama yasal çalışmalar içerisinde bu hiç öne çıkmadı. Herkesin birbirini anladığı gruplar halindeydik.”

Kadınlar o dönem medyadan büyük destek gördü. Televizyon, radyo ve gazetelerde sürekli taleplerini anlattılar. TRT’de bile özel programlar yapıldı. TCK Kadın Platformu olarak anılan kadınlar, zamanla bu ismi benimsedi ve kullanmaya başladı.

Hazırlanan taslakta, kadınların önerileri çok etkili oldu. Aşılamayan noktalarda Adalet Bakanı Çelikel’den yardım isteniyor ve bakan hemen müdahale ediyordu. Sarıhan, o zamanki öneriler konusunda şu özeleştiriye de yapıyor:

- ◆ “Bazı şeyleri o dönem düşünmüyorduk ya da çok öncelikli değildi. Öne çıkardığımız, beden bütünlüğünün korunmasıydı. Ahlâk olarak bakılmasın, beden bütünlüğü olarak bakılsın. Irz meselesi yerine cinsel saldırı kavramı kullanılsın. Enseset meselesine, LGBTİ+ haklarına ilişkin önerileri çok öne almadığımızı düşünüyorum şimdi. Yaygın ve bilinen vakalar değildi. Biz öyle görüyorduk. Zina meselesindeki tavır gibi... Hukuken savunuyorum ama kadın olarak söylemekte sıkıntı duyuyordum. Öncül görmediğimiz şeylerdi. Kavrayışımız zamanla gelişti.”

TCK Kadın Platformu, TCK değişikliği sırasında birçok düzenlemenin düşünüleninden farklı hazırlanmasını sağladı. Medeni Kanun gibi Türk Ceza Kanunu da kadınların önerileriyle şekillendi. Yüzde yüz sonuç alınamasa da çok önemli düzenlemelerde çok önemli kazanımlar elde edildi. Artık kanunun Meclis’ten geçmesi bekleniyordu. Ancak kadınlar için mücadele bitmemişti. Bu kez neyi neden önerdiklerini kadınlara anlatmak için harekete geçtiler. Cep kitapçıkları bastırıldı, gazetelere açıklamalar yapıldı. Her yerde TCK’de yapılacak değişiklikler konuşuluyor, kadınların güvenliği için hangi mekanizmaların söz konusu olduğu anlatılıyordu. Mahallelere gidip eğitim veriyordu hukukçu kadınlar.

Ancak 2002’de yeniden seçim kararı alınması her şeyi değiştirdi. AKP, seçimden tek başına iktidar olarak çıktı ve Adalet Bakanlığı’na, Anavatan Partisi’nde olduğu dönemde bazı sözleri nedeniyle kadınların büyük tepki gösterdiği Cemil Çiçek getirildi. Çiçek, kadınlarla görüşmüyor, doğrudan temas kurmuyordu. TCK Kadın Platformu, tüm kapıları çalmaya başladı. Bakan sonunda doğrudan

randevu vermese de kadınların taleplerinin dikkate alınacağını açıkladı. TCK Kadın Platformu adını kullanan örgütler, artık bu isim altında resmen muhatap alınmaları gerektiğini düşünüyorlardı. 2003'te TCK Kadın Platformu adı altında platformun kurulduğu resmen açıklandı. Geçmişten gelen dayanışma mirası da unutulmadan, platformda yer alan örgütler tek tek kamuoyuna duyuruldu.

Platformda Ankara Kadın Dayanışma Vakfı, Çanakkale Kadının El Emegini Değerlendirme – Kadın Danışma Merkezi, CEDAW STK Hazırlık Grubu, Gazi Mahallesi Kadının İnsan Hakları Grubu, Edirne Kadının İnsan Hakları ve El Ürünleri Girişimi, Filmmor Kadınların Sinema Atölyesi, İris Eşitlik Gözlem Grubu, Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA. DER), Karşıyaka Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi, Kibele Kadın Kooperatifi, Kadın Tavrını Geliştirme İnisyatifi (KATAGİ), Okmeydanı Atölye Morkağıt, Sincan Toplum Merkezini Koruma ve Geliştirme Derneği, Türk Kadınlar Birliği, Van Kadının İnsan Hakları İnisyatifi, Cumhuriyet Kadınları Derneği yer alıyordu. Bu kadar kurumsal bir yapıya bürünmesinin en etkili nedeni, iktidar değişikliği ve Adalet Bakanlığı'nın kadınlara kapıyı kapalı tutmasıydı. Platformun 2003'te kurumsal olarak varlığını duyurması, çalışmalar açısından da milat oldu.

Kapalı kapıları zorlayarak açtı kadınlar. Cinsel suçlardan kadın cinayetlerindeki haksız tahrik indirimine, küçük yaşta evliliklerden çocukların istismarına kadar onlarca düzenlemede TCK'nin bugün hâlâ “yeterli” görülmesini sağlayan değişiklikler yapıldı. Kimi maddelerinin eleştirilmesine rağmen, “Yasa yeterli, sorun uygulamada” yorumları, bu dönemki çalışmaların eseri idi. Kadınların önerileriyle tatminkâr adımlar atıldı ve 2005'te TCK yasalaştı. Platformun gündeme getirerek değişmesini sağladığı şu düzenlemeler, bugün kadınların hak arama mücadelesini büyütebilmesi açısından geniş bir zemin oluşturdu:

- Cinsel saldırı (tecavüz) suçlarında, evlilik içi cinsel saldırı suçu düzenlenmemişti. Bu durum, evlilik içerisinde cinsel saldırıya uğrayan kadınların şikâyetlerinin işleme konulmaması, cezasız bırakılması sonucunu doğuruyordu. Platformun çalışmasıyla, evlilik içi tecavüz, cinsel saldırı suçları arasında sayıldı.
- Töre ya da namus cinayeti kavramları o yıllarda çok tartışılıyordu. Bir kadını töre ya da namus nedeniyle öldürdüğünü söyleyen fail, indirim alabiliyordu. Bu amaçlarla işlenen cinayetlerin de nitelikli öldürme

kapsamına alınarak, en ağır cezanın verilebilmesinin önü açıldı.

- Edep, töre, ırz, namus, ahlâk, ayıp, edebe aykırı davranış gibi kadınların aleyhine kullanılan ifadeler yasadan çıkarıldı. Bu ifadeler, kadınlara yönelik işlenen suçlarda indirimli cezaların kaynağını oluşturuyordu.
- Tecavüz suçunda, failin, saldırdığı kadınla evlenmesi durumunda ceza verilmemesini içeren düzenleme kaldırıldı.
- Kadın kaçıırma, tecavüz, tacizle ilgili ceza indirim gerekçeleri kaldırıldı.
- İş yerindeki cinsel taciz, nitelikli ayrı bir suç olarak düzenlendi.
- “Bakire-bakire olmayan”, “evli-bekâr” gibi ayrımcı ifadeler yasadan çıkarıldı.
- Zina kavramıyla ilgili halen TCK’de yer alan kimi ifadeler ayıklandı.

Medeni Kanun değişirken, ilk şiddet yasası çıkarken, kadınlar bir aradaydı ancak TCK Platformu adını kullanmıyorlardı. TCK değiştikten sonra da bir arada çalışma geleneği sürdürüldü. Yine platform ismi kullanılmadı ama önemli kazanımlar elde edilmeye devam edildi. Sarıhan anlatıyor:

- ◆ *“2002-2005 dönemi iktidarda AKP olduğu için AKP lehine yazılacak tarihi olaylar gibi görünüyor ama öyle değil. Çünkü yemek pişmişti zaten, hazırdı ve AB süreci vardı, demokratikleşmeden söz ediyorlardı. Bunları kabul etmek zorunda kaldılar. Yasa’dan iki yıl sonra, 2007’de bir genelge yayımladı Başbakanlık. Bütün bakanlıkların, yasaların uygulanmasını kontrol altına almasını istedi. Çok önemliydi. Bizzat Başbakanlık, ‘Bu yasaları net biçimde uygulayın’ diyordu. Sonra bir araştırma yapıldı. Hiçbir bakanlık genelgeyi uygulamamıştı. Sonra da zaten yasaların en önemli noktalarını geri mi alalım tartışması başladı.”*

Kadın örgütleri bir yandan uzmanlık alanlarında çalışmaya, diğer yandan kampanyalarda buluşmaya devam etti. Yeni amaç, Ailenin Korunması Hakkında Kanun’un yenilenmesiydi. Kampanyalar 2011’de sonuç verdi. 6284 Sayılı Kanun’la yeni bir şiddet yasası çıktı. Ancak kadınlar için yeterli değildi. Zira bu yasa da önceki gibi, ilerici düzenlemelerine rağmen aileyi korumayı hedef alıyor, boşanmış veya evlenmemiş kadınları dışlıyordu. Toplumsal cinsiyet normlarına göre hareket edilerek, toplum sadece kadın ve erkek olarak tarif ediliyordu. Çalışmalar sürdü. Dönemin Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Fatma Şahin, kadın derneklerine kapıyı açıyordu. İstanbul Sözleşmesi’ne yönelik çalışmaların Türkiye ayağında dernekler, vakıflar, örgütler çok etkili oldu ve hükümet, 2014’te İstanbul Sözleşmesi’ne imza

attı. Sosyal medyanın da gelişimiyle kadınların seslerini duyurma kanalları genişledi. Artık örgütlü olmayan kadınlar da sosyal medya aracılığıyla sesini duyuruyordu. Temel haklara yönelik gerici adımlar içeren çok sayıda düzenleme, sosyal medya tepkisi ile durduruldu. Kız çocuklarının tecavüzcüsü ile evlenmesinin suç olmaktan çıkarılması, bu nedenle cezaevinde bulunanların affedilmesi gibi konularda hazırlanan taslaklar, TBMM'den geçemedi. Hükümet, birçok kez gündemine gelmesine rağmen İstanbul Sözleşmesi'nden uzun süre geri adım atamadı. 2021'de, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın imzasıyla Sözleşme'den çıkıldı. Ancak kadınları bu da durdurmuyor:

- ◆ *“İstanbul Sözleşmesi ne büyük bir zafer aslında. Platform çalışmalarının İstanbul Sözleşmesi'ne giden yolda çok etkisi oldu. İçimizden kadın arkadaşlar önemli yerlerde görev yaptılar. Feride Acar gezici bir vaiz gibi anlatıyordu Sözleşme'yi. Bireysel bir çabaydı ama örgütlerin desteklediği bir çabaydı. Yasaların tanınmasını sağladılar. Birçok yasa, halkın lehineyse kazanımsa kalıcı oluyor. Ben yine kazanacağımızı düşünüyorum. Şimdi geriye gitse bile yeniden kazanılacağı inancındayım. Mesela Nahide Opuz kararı büyük bir kapı açtı. Hafife alınacak bir hareket değil bizim hareketimiz. Osmanlı'dan başlayan bir kadın hareketinin üzerine geldi bütün bunlar. Medeni Kanun'unu da biz kazandık 1926'da. Evet, o dönemki yönetim bunu cesurca getirdi ama diğer yandan kimsenin lütfu değildi. Kadınların emeği söz konusu. Bugüne kadar yapılanlar gibi. Bundan sonra yapılacaklar gibi...”*

Fotoğraf: Yücel Tunca, İstanbul. Sokak Dergisi, Sayı- 25 Şubat 1990.

Radikal Gazetesi, 5 Mayıs 2004. Fotoğraf: Adem Altan

New Anatolian Gazetesi, 1 Nisan 2005

İstediler ve aldılar

Kadın örgütleri çok mutlu: TCK'nın dli ve fel-sefesiminde de değişikliğe yol açmayı başardık...

TCK'da 30 yere kadın eli değdi

TCK Kadın Platformu adıyla buluşan 37 örgüt, sıkı çalışarak Meclis'i etkiledi: Üç yıllık kampanyalarıyla TCK'ın 30 maddede değiştirildi. Kazanılmaları kutlayan örgütler, "Yasanın takipçisi olacağız" diyor.

7. SAYFADA

Radikal Gazetesi, 30 Mayıs 2005

2 CUMARTESİ, 11 Haziran 2005

CUMARTESİ FİRİNYELİ EXİVA

Toplum

TCK'NIN YAKLAŞIK 30 MADDESİNİN DEĞİŞİMİNİ SAĞLAYAN KADIN PLATFORMU

İşimiz bitmedi, sekiz madde daha var

Türk Ceza Kanunu'nun yenilenmesi sürecinde üç yıl boyunca kampanya yürüten ve yarı yürürlüğe girensek yeni yasanada kadınlara cinsel ve bedensel haklarının güvenceye alınmasında büyük katkı sağlayan TCK Kadın Platformu, bir açıklama yaparak, "Kazandırmız, kulluyunuz ama bu yandan etkiyi kullanmamızın takipçisi olduğumuzu vurguluyoruz. Ayrıca yasanada hala değiştirilmesi gereken maddeler var" dedi.

Emel AKIN

30 MADDEYİ ONLAR DEĞİŞTİRDİ

Çok sayıda kadın kuruluşunun bir araya gelmesiyle oluşan TCK Kadın Platformu, yasanın yürürlüğe girmesinden önce yasanın kadınlara haklarını korumak için getirilen maddeleri değiştirdi. Mesela, cinsel saldırı suçunu "bulaşık" olarak tanımlayan madde kaldırıldı. Cinsel saldırı suçunun kapsamı genişletildi. Cinsel saldırı suçunun "gizli" olarak tanımlanması kaldırıldı. "Tutanak" düzenlenmeden tutulan kişiler yerine, "cinsel dokunulmazlığı bulaşık" olarak tanımlanması kaldırıldı. "Cinsel taciz" suçunun kapsamı genişletildi. "Cinsel taciz" suçunun kapsamı genişletildi. "Cinsel taciz" suçunun kapsamı genişletildi. "Cinsel taciz" suçunun kapsamı genişletildi.

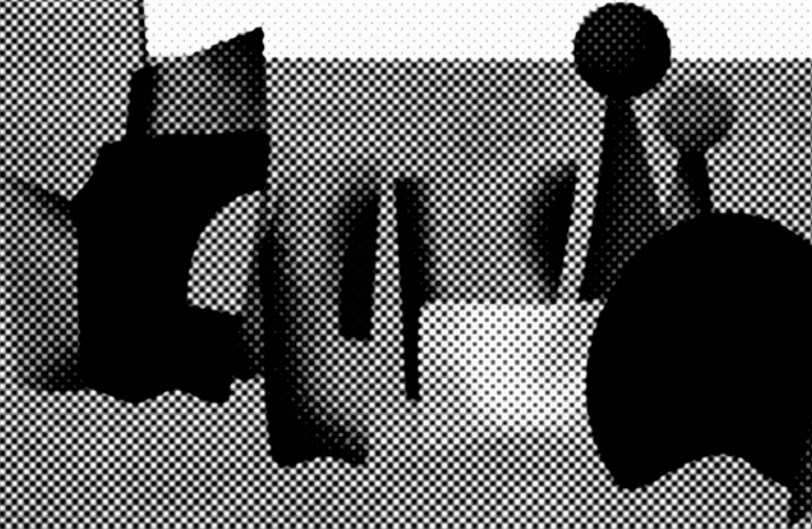
Türk Kadınlar Birliği arşivinden. TCK yürüyüşü, 2004.

Fotoğraf: Meltem Ulusoy / csgorsetarsiv.org

**NEFRET SUÇLARI İŞLENMESİN,
“O ZEHİRLİ KAN”
YENİDEN VÜCUT BULMASIN DİYE...**

#NefretSöyl

Adı: **Hrant Dink Vakfı**
Alanı: **Nefret suçları, ayrımcılık**
Kuruluş: **2007**

lemineHayır

Hrant Dink Vakfı'nın nefret söylemi projesini başlattığı günden bu yana kavram, gündelik hayatta daha çok anlaşılmaya, karşılık bulmaya başladı. Medya taramaları, özellikle ana akım medyanın dilini dönüştürmesine, bu niyeti yoksa bile dikkatli davranmasına yol açtı. Akademide bu alandaki çalışmaların sayısı arttı. Artık geçmişte olağan sayılan bazı ifadelerin nefret söylemi kapsamında olduğu ya da ayrımcılık taşıdığı biliniyor.

Bir toplumun köklerine ekilmiş, filizlenmesi için her yolun denendiği, yeşerdikten sonra iyiden iyiye güçlenmesi için durmaksızın su verilen bir nefreti, yerinden söküp atmak kolay değil.

O ağacın bir dalından tutsan toplumda büyük itibar görecek, en iyi makamlara, en güzel imkânlarla kolayca kavuşabilecekken aksi bir yol tutup, bambaşka bir fidanı yeşertmeye çalışmak ise büyük bir kahramanlık.

Hrant Dink, bu kahramanlığı gösterdiği için, o ağacın meyvesinin de gövdesinin de herkesi zehirlediğini anlatmaya çalıştığı için öldürüldü. İnsanlara bunu anlatmak için kaleme aldığı yazılar, düşmanlık gibi gösterildi bütün bir ülkeye. O, tam aksini yapmaya gayret ederken, ülkenin önüne, "Hain" denilerek atıldı.

Öyle demediğini, öyle yazmadığını, bütün derdinin Türkiye ile Ermenistan, Türk ve Ermeni halkları arasında yeni bir bağ oluşturabilmek olduğunu anlayanlar, savunanlar da onunla birlikte hain ilan edildi.

Hrant Dink, önce hedef gösterildi, sonra yalnızlaştırıldı, sonra öldürüldü. Öylesine bir zehirdi ki mücadele ettiği, 19 Ocak 2007'de, öldürülmesinden hemen sonra, sadece ve sadece onu anladığını, mücadelesini gördüğünü göstermek, Dink'in yalnız olmadığını belirtmek için, "Hepimiz Ermeniyiz" pankartı ile sokağa çıkanlar da hain ilan edildi.

"Cinayete karşıyım ama neden Ermeni olayım?" cümleleri birbirini izledi. Bir pankarta hoşgörüyü, anlamaya çalışarak baktığında bir suç işleniyormuş gibi...

Hrant Dink'in mücadelesini mücadelesi bilenler, cinayetinin aydınlatılması için emek verenler, 19 Ocak gününden itibaren çalışmaya başladı. Mücadelenin bir parçası adalet içindi elbette. Karanlık sayfalara yenilerinin eklenmemesi için sorumluların bütünüyle açığa çıkartılması gerekiyordu ve ülkenin üzerindeki cezasızlık perdesini yırtmak kolay değildi.

Mücadelenin bir başka boyutu ise Dink'in idealleri doğrultusunda verilmesi gereğiydi. Dostları, ailesi, yoldaşları bunu çok iyi biliyordu. Hrant Dink Vakfı, bu amaçla 2007'de kuruldu.

Dink'in, "Gelin önce birbirimizi anlayalım... Gelin önce birbirimizin acılarına saygı gösterelim... Gelin önce birbirimizi yaşatalım" sözleri misyon olarak belirlendi. Hayalleri ve mücadelesi vakfın misyon ve vizyonuydu; diyalog, barış ve empati kültürü...

Dil, bu misyon ve vizyonun yerine getirilebilmesi için en önemli araçtı. İnsanı diğer tüm varlıklardan ayıran dilin mevcut biçimiyle kullanımı, nefret kültürüne odun atmak isteyenlerin en önemli enstrümanıydı. Bu nedenle vakıf, nefret söylemini öncelikli mücadele alanlarından biri olarak belirledi. Hrant Dink Vakfı Program Koordinatörü Nayat Karaköse anlatıyor:

- ◆ *"Asıl amaç, Hrant Dink'in bütün ideallerini sürdürebilmektir. Çoğalttığı sözü sürdürmek... Gördük ki birçok kişiye temas etmiş, hayatlara dokunmuş. Ölümünden sonra daha da çok kişiye erişmeye başladı sözleri. Aile de arkadaşları da mücadelesini çoğaltacak ve hayallerini yaşatacak bir vakıf kurma kararı aldı. Bu biçimde bir yapı kurmak çok kolay değil. Duygusal boyutu var. Acıyı dönüştürmek, dayanışmaya, güce çevirmek mesele. Vakıf küçük küçük adımlarla başladı. Demokratikleşme, Türkiye-Ermenistan ilişkileri, kültürel diyalog, bir arada yaşam, azınlık hakları, nefret söylemiyle ilgili farkındalık yaratılması... İki kişiyle başlayan vakıfta başta küçük projeler yürütüldü. Bugün baktığımızda 14 yaşındayız ve yaklaşık 30 kişilik bir kadroya eriştik. Nefret söylemi projesi, ilklerden biriydi. Hrant Dink, 2004'te özellikle basının hedefi haline gelmişti ve nefret söylemiyle ilgili bir farkındalık o zaman yoktu. Artan bir ritimde devam etti hedef göstermeler. Bunun çok acı sonucunu da yaşadık. Tek başına bu değildi, bambaşka dinamikler ve aktörlerin rolü vardı ama nedenlerden birisi de buydu. Nefret söylemi bu yüzden mücadele alanlarımızın başında geliyordu."*

Vakıf, nefret söylemi, empati ve diyalog kültürünü geliştirmek için çok sayıda proje yürütmeye başladı. Paneller, sözlü tarih çalışmaları yaptı. Projeler büyüdükçe boyutlanıyor, derinleşiyordu. Demokratikleşme, insan hakları, eğitim, tarih gibi programlar oluşturuldu. Bu programların da içeriği zamanla büyüdü.

Hrant Dink'in gazetesi Agos'la Vakıf, aynı binada faaliyet gösteriyordu. Vakıf büyüdükçe mekân yetmez oldu. Hayallerden biri, Vakıf'a ait bir arşivin

kurulmasıydı. 2015'te eski bir Ermeni okulu restore edilerek Vakıf tarafından kullanılmaya başlandı. Artık konferans salonu, kütüphanesi, arşivi vardı. Yeni mekân, programların da büyümesini, gelişmesini sağladı. 2015'te ASULİS Dil Diyalog Demokrasi Laboratuvarı kuruldu.

Bir hayal daha vardı: Hrant Dink'in hayatını, mücadelesini ve savunduğu evrensel değerleri anlatabilmek. Yeni binaya geçilince Agos'un eski yerinde, büyük araştırmalar ve emekle 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı açıldı. Dink'in hayatına, mücadelesine, eserlerine ışık tutan, insan hakları, barış gibi değerleri teşvik eden bir hafıza mekânı yaratıldı.

Hemen ardından kültürel miras ve sözlü tarih çalışmaları için BOLİS Enstitüsü kuruldu. Her geçen gün daralan sivil alanda nefes alamaz hale gelen öğrenciler için arşivi ve kütüphanesiyle bir soluk borusu oldu.

Vakıf, ilk günden bu yana yürüttüğü Türkiye-Ermenistan programını da zaman içerisinde boyutlandırdı. Dink'in hayallerinden biri, iki ülke arasındaki diyalogu geliştirmektir. Diyalog temelli birçok proje bu program kapsamında yürütüldü. Dink'in adını taşıyan uluslararası ödül de her yıl, hem vakfın görünürlüğünü sağladı hem de Dink gibi ömrünü barışa adanmış hak savunucularının emeklerini kıymetlendirdi.

Karaköse anlatıyor:

- ◆ *"Hrant Dink ölmeden önce yalnızdı. Çok az kişi yanındaydı. O kadar tehdit alırken yalnızdı. Öldükten sonra kalabalıklaştı. Cenaze töreni, bir Ermeni olarak hiç tahayyül etmediğimiz bir dayanışma ve tepki örneğiydi. Hayatında hiç Ermeni kelimesini duymamış ya da önyargı ile yaklaşan birçok kişinin bizzat yürüdüğüne, üzüntü duyduğuna tanık olduk. Ellerinden tutulup getirilen çocuklar da büyüdüler şimdi. O tepki ve dayanışma Vakıf'ı kuranlara da bir güç ve umut verdi. Gördük ki yalnız değiliz ve büyüyeceğiz. Türkiye "roller coaster" gibi bir ülke, o gün cenazede olan insanların bir kısmı bugün başka yerlere savruldu. Evet, bu gerçeklik de var ama duygusal açıdan çok zor olsa da oradaki dayanışma, tepki, farklı kesimlerin bir araya geliyor olması, Vakıf'ı kurmak için yüreklendirdi herkesi. Başka türlü bir keşfediş oldu o kitle için de. Hrant Dink'i keşfetmeye ve sorgulamaya başladılar. 2007'de bir Ermeni gazeteci sokak ortasında öldürülüyorsa acaba 100 yıl önce ne oldu, diye*

düşünenler de oldu elbette. Bir yandan bambaşka şeyler de oluyor ülkede. 'Biz ne yapıyoruz?' diye sorguluyorduk kendimizi o zaman elbette. Ama bambaşka karşılaşmalar da oluyor ve sizi düştüğünüz yerden kaldırıyor, devam etme gücü veriyor, yüreklendiriyor. Genç nesil de bazen size umut veriyor. Daha aktivist ve gündemi takip eden, tepkisini ifade eden bir nesil var. Büyüdükleri ortama ve aile ideolojisine rağmen başka görüşlere, değişik fikirlere açık bir nesil geliyor bana kalırsa. Diğeri var ama bu da var. Bunlar bizi devam etmemiz yönünde yüreklendiriyor. Karanlığa ışık yakan insanlar var."

Nefret söylemi projesi, Vakıf'ın, dönüştürücü etki oluşmasını beklediği, araştırdığı aktörlerle etkileşime geçtiği ve büyük önem verdiği projelerin başında geliyor. AB'den alınan küçük bir destekle başlayan proje, Dink'in hedef gösterilmesi ve öldürülmesi süreciyle nefret söylemi arasındaki doğrudan ilişki nedeniyle ayrıca önemli. O güne kadar akademi dışında fazla konuşulmayan kavram, Vakıf'la birlikte gündelik hayata girmeye başladı. 2010'da bir uluslararası konferans düzenlendi. Kavramsal çerçevenin, yapılabilecek çalışmaların, dünya örneklerinin tartışıldığı konferans, kitaplaştırıldı. Vakıf'ın bu alandaki ilk kazanımlarından biri, kavramı Türkiye gündemine getirmek, tartışılmasını sağlamak oldu.

Nefret Söyleminin İzlenmesi Projesi eski Koordinatörü Zeynep Arslan anlatıyor:

- ◆ *"Konferansın ardından bir izleme çalışması yapılması kararı alındı. Medya taranacak, nefret söylemi kapsamındaki başlıklar, haberler raporlaştırılacaktı. O zaman başlayan, 10 yıl boyunca devam eden bir medya izlemesinden söz ediyoruz. İlk başladığında kapsamı kısıtlıydı elbette, seçilmiş belli sayıda gazetenin okunmasından ibaretti. Sonrasında metodoloji geliştirildi. En uzun süre devam ettiğimiz yöntem, belli anahtar kelimelerle yapılan taramalar oldu. Nefret söylemi tespitini yapmaktan, hangi kimliklerde, hangi alanlarda bunun ortaya çıktığına dair ilk izlemelerden oluşan bir altyapı vardı. O altyapı üzerinden, online bir medya takip merkezi aracılığıyla günlük olarak gazetelerin okunması başladı. Her gün yüzlerce haberin tanımlanmasından söz ediyoruz. Bunlar daha sonra raporlaştırıldı. Temel alınan şey, etnik ve dini kimlikler, ulusal kimlikler. Ermeniler, Yahudiler, Kürtler gibi... Bu da gündeme bağlı olarak geliyordu. Mülteci krizinden sonra, mesela Suriyelilerin nefret söylemine eklenmesi gibi. Aslında 10 yıl boyunca metodoloji değişiklik gösterse de raporlamanın devam etmesi, projenin en kıymetli taraflarından biri diyebiliriz."*

Proje kapsamında izleme yapılmasıyla yetinilmedi. Farklı alanlardaki nefret söylemi araştırılmaya başlandı. Ders müfredatları ve kitapları, araştırılan alanlardan biriydi. Nefret söyleminin ne olduğunu en temelden anlatabilmek için, üniversitelerin iletişim ve sosyal bilimler alanında okutulacak bir müfredat çalışması da yapıldı. Arslan anlatıyor:

- ◆ *“YÖK’ün bu çalışmayı sahiplenmesi gerekirdi ama yapmadı. Birkaç sene boyunca üniversitelere etkinlikler bağlamında gittik ve projeyi anlattık. İzleme çalışmalarını anlattık. Oradan gönüllü olan öğrenciler Vakıf’a geldi. Akademisyenlere de bu müfredatı tanıttık. Seçmeli ders açmak, üniversitenin ve akademisyenin inisiyatifinde olduğu için bu yolu seçtik. Kimi akademisyenler ders açtı bu müfredatla ilgili. Bunu yapmıyorsa da etik dersinde mesela, bu müfredattan faydalandı. Dolayısıyla kullanılabilir olacak bir etkisi oldu hazırlanan müfredatın. Bunun dışında her yıl yurtdışından uzmanların geldiği etkinlikler yapıldı. Nefret söylemiyle sınırlı da kalmadı. Ayrımcı söylem nedir, gibi alanlarda çalıştık. Bütün bu süreçler sayesinde nefret söylemi projesi, izleme projesinden öte bir yana evrildi. Yakın çalıştığımız uzmanlar, gazeteciler, akademisyenler vardı. Medyanın ötesinde neler yapılabilir diye danışma kurulu oluşturduk. Evrensel örnekler baktık. Bir yıl boyunca yuvarlak masa toplantıları yaptık ve sonucunda ASULİS’in (Asulis Dil Diyalog Demokrasi Laboratuvarı) çerçevesini oluşturduk. Nefret söylemi projesi ASULİS’in alt çalışma alanlarından biri haline geldi.”*

İzleme çalışması, zamanla medyanın da gündemine gelmeye, gazete mutfaklarında konuşulmaya başlandı. Yayımlanan raporlarda, kullandığı başlıkların, haber metinlerinin nefret söylemi kapsamında olduğunu gören bazı yayın organları, Vakıf’la iletişime geçti. Bazıları rapordaki tespitlere karşı kendini savunma ihtiyacı hissetti. Bazıları raporda yer almamakla övündü. Arslan anlatıyor:

- ◆ *“Olumlu olumsuz tepkiler aldık. Raporda yer almamak bir haber değeri taşıyordu. ‘Raporda yer almak bizim için gururdur’ diyen gazeteler de oldu elbette. Değişmez konuklarıydı onlar raporların. Bazı gazetelerden ‘Bizim haberimiz şu başlıkta yer aldı ama neden aldınız?’ diye soranlar oldu. ‘Biz böyle olduğunu düşünmüyorduk’ diyenler oldu. Yapıcı bir diyalog kurulduğu da, özleştiri yayımlayan da oldu. Çok yorucu bir işti. Günde binlerce haberi*

okumaktan yüzlerce haberi tasnif etmekten söz ediyoruz. Kıymetli bir gönüllü ağı ile yapıyorduk bu işi. Sorguladığımız da oldu yaptığımız işi. ASULİS'in kuruluş sürecinde 'Bunu yapmaya devam edelim mi?' diye sorduk. Metodolojisi ne kadar değişse de izlemenin yapılması, medyanın geldiği nokta açısından çok kıymetli. Veriler de ayrıca kıymetli. Dönemsel ayrımcı söylem raporları hazırlamaya başladık. Yılbaşı zamanı, Noel etrafında Hıristiyanlara yönelik nefret söyleminin artması, İsrail'de çatışmalı dönem olduğunda Yahudilere dönük söylemin olması gibi. Biz de önemli olayları, zamanları seçip o dönemleri de ayrıca detaylı okumaya başladık. Kime söz verilmiş, hangi başlıkla vermiş gibi... Bıçak sırtı konuları konuşurken farklı görüşlerin bir anda birleşip aynı ayrımcı söylemi üretebildiğini görebiliyorduk. Aynı görüşlerdeki gazeteler, aynı konuda birleşebiliyordu. Araştırmacılar için bulunmaz bir nimet çıkan veriler. 'Ne kadar dönüştürdü?' diye de sorulabilir. 'Geldiğimiz nokta daha mı kötü?' diye soruyor insan bazen. Ama umut bitmiyor çünkü düştüğümüzde birbirimizi yukarıya taşıyoruz. Bir günde, birkaç yılda olmuyor bu işler. Uzun vadede mutlaka bir yere hizmet ediyor gerçekten."

Nayat Karaköse anlatıyor:

- ◆ "Ana akımda bir nebze de olsa dönüşüm oldu ama daha kat edilmesi gereken çok yol var. Geçmişte 'vay şerefsiz' manşetini atan gazete şimdi bu sertlikte manşetler atmıyor belki ama yine de örtülü bir şekilde nefret söylemine devam ediyor. Projenin olumlu yönlerinden birisi nefret söylemi kavramının etkili bir şekilde tanıtılması, farklı kesimler tarafından anlaşılması ve nefret söyleminin çeşitli boyutlarının ve toplumda yarattığı etkinin tartışılmasını sağlamak oldu. Tek bir grubun meselesi olmadığı anlaşılınca iyice gelişiyor. Özellikle sosyal medyada tepkiler oluştuğça yerelde olmasa bile ana akım medyada bir silkelene, daha kamufle etme halini görebildik. Ana akım gazeteler için nefret söylemi istatistiklerinde yer almak sıkıntılı ve itibarlarına zarar veren bir durum haline geldi. Son raporlarda ortaya çıkan, köşe yazılarından çok haberlerde nefret söyleminin kullanıldığıydı. Oysa eskiden köşe yazılarında, yani öznel fikirlerin dile getirildiği mecralarda sıkça görüyorduk. Proje kapsamında hazırlanan raporlardan birçok kesim yararlandı. Bazı davalarda hazırladığımız raporlarda yer alan bulguların kullanılması bizler açısından önemli bir gelişme. Raporlarda 'Nefret söylemi arttı veya azaldı' gibi keskin

yargılardan imtina edilse de bir gerçek var ki son üç yılda nefret söylemi arttı. Azınlıklar ve Suriyeli göçmenler nefret söyleminden en çok etkilenen gruplar arasında yer alıyor.”

Gönüllüler, izleme çalışmalarının asıl emekçileriydi. Vakfa geliyor, durmaksızın tarama yapıyorlardı. Sadece gönüllülükle çalışılması bile birçok gencin nefret söylemi ve ayrımcılık konusunda uzmanlaşmasını, kendi çevrelerinde bir etki oluşmasını sağlıyordu. Bilgi Üniversitesi gibi üniversitelerle yapılan anlaşmalarla fakültelerden, bölümlerden topluca gelen öğrenciler de hem eğitim alıyor hem tarama yapıyordu. Vakıf, bu sayede yüz yüze iletişime de dönüştürücü bir etki sağladı. İzleme raporlarının ardından akademide nefret söylemi konulu çalışmalar da arttı. Birçok akademisyen Vakıf’la iletişime geçerek, bilimsel çalışmalar için destek aldı. İzleme raporları artık periyodik olarak yayımlanmıyor ama farkındalık yaratmaya yönelik tarama ve raporlamalara devam ediliyor. Arslan anlatıyor:

- ◆ *“2009’da başladı ilk raporlama, öncesinde altyapı oluşturulmuştu. Şu an her ne kadar periyodik rapor yayımlamasak da farkındalık yaratmaya yönelik raporlar hazırlıyoruz. Vakıf bunu sürdürülebilir bir şekilde yaptığı için ciddi bir başvuru ve referans noktası haline geldi. Birçok kişi bize gelip bunlara erişmek istiyor. Toplumdaki değişimi de gözlemek mümkün olabiliyor bu sayede.”*

Nayat Karaköse anlatıyor:

- ◆ *“İzleme çalışmasına devam ediyoruz. Gönüllüler geldiğinde en çok oraya yönlendiriyoruz. Birçok öğrenci de bu konuya ilgi duymaya başladı. Daha çok tez yazılıyor ve araştırma yapılıyor. Biz de deneyim aktarımını sağlıyoruz. Sadece sorunları ortaya koymak yetmiyor. Peki çözüm ne? Bunu da düşünüyoruz. Mesela “Tedavisi ne olabilir bu hastalığın?” diyerek bir modül oluşturduk. Hak odaklı, çoğulcu söylemin inşasına katkı sunacak Kapsayıcı Dil Eğitim Modülünü hazırladık. Hem medya hem kamu kurumları temsilcileri hem de sivil toplumla birlikte çalışıp eğitim vermeyi amaç. Eğitici eğitimleri verdik. Yaygınlaştırma eğitimleriyle 250’den fazla kişiye eriştik. Şu an İstanbul Belediyesi’yle birlikte çalışıyoruz. Belediyeleri angaje etmek, onların da talep etmesi ümitvâr bir gelişme. Bu modül için de STK’lardan, okullardan talepler gelmeye başladı. Bu da bizim umudumuzu artırıyor. Bir öğrenciye eriştiğinizde*

aslında ailesine ve çevresine erişmiş oluyorsunuz. Farkında olmadan aileden öğrendikleri kalıplar var. Söylemle giriş yaptığınızda sorgulamaya başlıyorlar. O anlamda da dönüşüm ancak uzun vadede mümkün olacak. Nefret söylemi örneklerini sunuyoruz ve yeniden yazdırıyoruz bunları. 'Ne olsa ayrımcı olmazdı?', diyerek. Kamu da ne kadar angaje olursa o kadar fark yaratılacak. Başka bir ülkede, başka bir söylemin de mağduru olabilirsiniz zira. Bir kesimi ilgilendirmiyor konu. Çözümün bir parçası olmak için arşivimizi açtık. Orada çok değerli veriler var. Kupür, haber araması ile bulunmaz bir kaynak sunuyoruz ve o devamlı güncellenecek bir arşiv. Yakında Boğaziçi ve Sabancı Üniversiteleriyle yapay zekâ boyutunu ekleyeceğiz taramalara. Bir araç geliştirilecek ve daha hızlı tespit sağlanabilecek. Bizi heyecanlandıran bir şey de Ortadoğu ülkelerinden gelen talepler. Biraz o coğrafyaya da açılarak Arapçaya uyarlayacağız modülü. Eğitimler vereceğiz. Yemen, Irak, Lübnan, Tunus gibi ülkeler yararlanabilecek. Biz paylaşmayı çok seven bir Vakıfız. Bu projelere hazırlık süreçlerimizi bile raporlayıp paylaşıyoruz. Şunun da farkına varmamız gerekiyor. Birçok kurum, harika şeyler üretmiş. Onları alıp adapte edebilmek çok kıymetli. Birileri yapıyorsa ne mutlu, biz yapıyorsak da mutlaka paylaşalım. Biz paylaşıyoruz. Başladığımız yerde olmadığımızı biliyoruz ve umutluyuz..."

Hrant Dink Vakfı'nın nefret söylemi projesini başlattığı günden bu yana kavram, gündelik hayatta daha çok anlaşılmaya, karşılık bulmaya başladı. Medya taramaları, medyanın dilini dönüştürmesine, bu niyeti yoksa bile dikkatli davranmasına yol açtı. Sosyal medyada yeni kuşağın, nefret söylemi kavramını kullanarak, birbirlerini mesajlar konusunda uyardıklarından akademideki çalışmalara, kamu kurumlarının bu konuda eğitimler vermesinden gönüllülerin etkileşimlerine kadar uzanan bir hatta etkili olan proje sayesinde, dil tartışılmaya başlandı. Artık geçmişte olağan sayılan bazı söylemlerin nefret söylemi kapsamında olduğu ya da ayrımcılık anlamına geldiği biliniyor. Artık "Ne var ki bunda?" denilerek üzerinden geçilen bazı kelimelerin, cümlelerin tedavülde kalkması gerektiği anlaşılmış durumda. Vakıf, dili dönüştürmenin ne kadar uzun soluklu bir mücadele gerektirdiğini biliyor olsa da kısa vadeli etkileri, bu mücadele için tüm çalışanlarına ve gönüllülere büyük umut veriyor. Hrant Dink'in arzuladığı o büyük dönüşümün işaret fişekleri, Hrant Dink Vakfı'na büyük bir mücadele gücü veriyor.

**BİZ, YAŞADIĞI CEHENNEMİ
CENNETE ÇEVİRMEYE
TALİP İNSANLARDANDIK.**

**ՄԵՆԷ ԱՅՆ ՄԱՐԴՈՅՄԷ ԼԻՆԶ,
ՈՐՈՆԷ ԹԵԿԱՄՈՒ ԵՆ
ԻՐԵՆՑ ԵՊՐԱՍԾ ԴՐՈՒՆԲԸ
ԳՐԱԽՏԻ ՎԵՐԱԾԵԼՈՒ:**

**WE WERE THE PEOPLE SEEKING
TO TURN THE HELL WHERE
WE LIVE INTO HEAVEN.**

HRANT DINK

HRANT DINK VAKFI
HRANT DINK FOUNDATION
ZARFI SIZI ZARFIYI

EĞİTİMDE AYRIMCILIKI
ÖNEMEK İÇİN KAMU
DENEKLERİ VE İFAZLARIN
SORUMLULUK
ALMALI

PUBLIC INSTITUTIONS
SHOULD TAKE MORE
RESPONSIBILITY
TO PREVENT
DISCRIMINATION
IN EDUCATION

POPÜLİST RADİKAL SAĞ
POLİTİKALAR VE UYGUNAMAL
AYRIMCI ODDUĞU RADAR
DEHİŞKİ VE İFAZLARIN
ARACILIĞI İLE SİYASAL
AYRIMCILIKIN EN YERİMLİ
VE UYGUNAMAL İFAZ VE
BİR ZEMİN OLUŞTURULUR!

POPÜLİST RADİKAL SAĞ
POLİTİKALAR VE UYGUNAMAL
AYRIMCI ODDUĞU RADAR
DEHİŞKİ VE İFAZLARIN
ARACILIĞI İLE SİYASAL
AYRIMCILIKIN EN YERİMLİ
VE UYGUNAMAL İFAZ VE
BİR ZEMİN OLUŞTURULUR!

FOOD HAS NO
NATIONALITY BUT
DISCRIMINATION
BY GENDER
AND THE REST OF US!

YEMEMİN MİLİYETİ
OLMAZ, COĞRAFİYASINI
OLUR!

#NO TO
HATE SPEECH

#NEFRET SÖYLEMİNİNE
HAYIR!

CİNSEL YÖNEMLİME VE
CİNŞİYET KİMLİĞİ ÜZERİNDEN
AYRIMCILIKTA İGİLİ YASAL
DÜZENLEMİLER

NO LEGAL REGULATION
ON DISCRIMINATION BASED ON
SEXUAL ORIENTATION AND
GENDER IDENTITY

YENİ MEDYA
ERİLİĞİ
YENİDEN ÜRETİYOR

NEW MEDIA
REPRODUCE
MASCULINITY

CONFORMITY
IS NOT JUST
A MEDICAL
PROCESS

UTUM SADECE
TİBBİ BİR SÜREÇ
DEĞİLDİR

CİNŞİYET KİMLİĞİ
SPEKTURUMDUR

GENDER IDENTITY
IS SPECTRUM

AUSUN
BURDAYIZ!

BİZ ASLA
KURBAN
DEĞİLİZ!

CİNŞİYET KİMLİĞİ DEĞİŞİR
#BİN YILADIR!

#ONUR
#PRIDE

ULUSLARARASI NEFRET SÖYLEMİ VE AYRIMCILIK KONFERANSI

INTERNATIONAL CONFERENCE ON HATE SPEECH AND DISCRIMINATION

11-12 ARAKLIK 2020

Design: Emre Gülzel

@emrecatguzel

23.5 Hafıza Mekanı. Fotoğraf: Deniz Ezgi Sürek

Hrant Dink Vakfı yürütücülüğünde, Toplum Gönüllüleri Vakfı, Hayata Destek Derneği ve Sabancı Üniversitesi ortaklığıyla uygulanan Yeni Bir Söylem ve Diyaloga Doğru projesi kapsamında düzenlenen etkinlikler.

HAZIRLADIĞI VERİLERLE İŞÇİLERİN HAYATINI KURTARIYOR

Adı: **İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği (İSİG) Meclisi**

Alanı: **İş cinayetleri**

Kuruluş: **2011**

“İş kazası” yerine “İş cinayeti” tanımının kullanımını yaygınlaştıran İSİG Meclisi, 2021’e kadar geçen 10 yıllık sürede birçok ilke imza attı. Hazırladığı veriler, düzenli olarak soru önergelerine dönüştü, TBMM’ye yansıdı. Sayesinde, asbestin sadece sanayi bölgeleri, tersane alanları ile sınırlı bir tehlike olmadığı, kent yaşamını da yakından ilgilendirdiği ülke gündemine girdi. Kadınların iş cinayetlerinde bile görünmez olduğunu, çocuk işçileri, mültecileri gündeme getirdi.

Tuzla'dan her dakika bir haber geliyordu. Önemsenmeyen, alışılmış, duyulup geçilen ölüm haberleri:

“Tuzla'daki kazada iki işçi hayatını kaybetti.”

Tersaneler bölgesindeki kahvehaneler, akşam olduğunda yorgun işçilerle dolup taşıyor, o gün bir arkadaşlarını ya da çok daha fazlasını kaybetmiş işçiler, çaresiz gözlerle susuyordu. Limter-İş Sendikası'nın yıllardır iş güvenliğini sağlamak için didinen temsilcileri, ne yapılacağını düşünüyor, bir tersaneden diğerine koşturuyor, bir yol arıyordu.

Ölümlerin sıradan sayılmadığı bir yol...

Ölenler istatistiklere ekleniyor, ismi bile anılmayan, arkadaşları ve aileleri dışında anımsanmayan işçilerin bir zamanlar dünyada var oldukları, umut ettikleri, sevdikleri, seviştikleri, ağladıkları, güldükleri unutuluyordu.

Tuzla, vahşi kapitalizmin adası gibiydi. Taşeronlar, taşeronların taşeronları, koptu kopacak iskeleler, açık elektrik hatları...

İki genç akademisyen kadın, 2007'nin o kasvetli günlerinde, yanlarında yıllarını tersanelerdeki işçilere vermiş birkaç sendikacıyla birlikte kahvehaneleri dolaşiyor, girebildikleri tersaneleri inceliyor, ölenlerin yakınlarıyla görüşüyor, notlar alıyordu.

Tuzla'nın sesini duyurmak için çabalıyorlardı.

Nevra Akdemir ve Aslı Odman için Tuzla ikinci evleri, adresleri olmuştu. Odman, şöyle kaleme almıştı o dönem yaşadıklarını:

- ◆ *“Yazmak, kızmak, anlatmak ve klavyeye vurmak dışında elimizde ne kalıyor ki? Limter-İş Sendikası'ndan arkadaşlarla, Ethem ve Petra Özgüven'in hazırladığı 'Tuzla' belgeselini III. İşçi Filmleri Festivali'nin Kartal gösteriminde seyretmek üzere hazırlanırken, sohbet ederken, sendikanın işini kaza ekseninden çıkarıp bir okul haline nasıl getirebileceğimizi konuşurken, konu hakkındaki son açıklamaları tartışırken, patlama haberi geldi. Selah Tersanesi'nde patlama... Bir işçi ölmüş... Belki daha fazla işçi ölmüş;*

bilmiyoruz. Analizler, tahliller, eleştiriler gerçekliğin sillesiyle darmadağın oldu gitti... Patladı gitti... Selah Tersanesi; Tuzla Raporu için Nevra Akdemir ile beraber 2007 senesinin Ağustos ayında elektrik çarpması sonucu yine bu tersanede hayatını bırakan Günay Akarsu'nun ablası ve kayınbiraderi ile uzun bir mülakat yapmıştık. Ailesi, elektrik teknisyeni olan 27 yaşındaki Günay'ın kalp krizinden değil de elektrik çarpmasından öldüğüne, bunun elektrik donanımındaki yapısal bir sorundan kaynaklandığına, Günay'ı elektrik çarptığı durumda bile hayatını kurtaracak yalıtımlı ayakkabı ve eldiven sağlanmadığına inanıyor, hukuki mücadeleye hazırlanıyordu. Aklıma şimşek hızıyla o uzun mülakat gecesi geldi... Kaza haberi gelmeden yarım saat önce bugünkü Radikal'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı İş Sağlığı ve Güvenliği Müdürü Kasım Özer'in Meclis Tuzla Komisyonu'na yaptığı açıklamalarını okumuştum. Özer, 'Tersanelerde sanki facialar varmış gibi gösteriliyor... Bu iş başka nedenlerle gündeme getiriliyor, tersanelerdeki kazaların artması, işin kötü olduğundan değil, işçi sayısının son iki yılda artmasından kaynaklanıyor... Eğitimsiz işçiler yüksekte düşüp ölüyorlar' diyordu. Kasım Özer'in 'fikrine' göre, köylüler tarlayı bırakıp yirmi metreye çıktıklarında düşüyor, ölüyorlardı. Kasım Özer Bey'in, hâlihazırda Tuzla Tersaneler Bölgesi'ndeki 39'u Gemi İnşa Sanayicileri Birliği'ne (GİSBİR) üye olan 48 tersane içerisinde, bin ila bin 500 farklı, irili ufaklı taşeron şirkette çalışan 30-35 bin işçi hakkında nasıl bir bilgisi var? Nasıl ve ne zaman bir çalışma yapmış? Nereden biliyormuş, hâlihazırda Tuzla'da çalışan işçilerin çoğunun daha önce köylü olduğunu? İşçi sağlığı ve iş güvenliğinden sorumlu bir devlet kurumu müdüründen, kimin 'köylü' olup kimin olmadığına dair fikir beyanı değil, temelli bilgiler beklememiz gerekmiyor mu?"

Tuzla Komisyonu, uzun ismiyle Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu, 2007'de, DİSK'e bağlı Limter-İş Sendikası'nın çağrısıyla kurulmuştu. Limter-İş, önemsenmeyen, üzerinde durulmayan işçi ölümleri ve kazalarla ilgili yol ararken omuz başında gördükleriyle harekete geçmek istemişti. Sendikanın çağrısına Türkiye Mühendis Mimar Odaları Birliği (TMMOB) İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, İstanbul Tabipler Odası, İstanbul İşçi Sağlığı Enstitüsü ve sosyal bilimciler Aslı Odman ile Nevra Akdemir olumlu yanıt verdi. Henüz tersanelerden toplu iş cinayeti haberleri gelmezken, Türkiye Tuzla'ya odaklanmamışken oluşturulan komisyon, hemen harekete geçti. Belki henüz ölümler Türkiye'nin gündemine girmemişti ama insanlar ölüyordu. İlk rapor, 16

Aralık 2007'de açıklandı. İşçilerin nasıl göz göre göre ölüme yollandığı açık seçik anlatılıyor, kaç işçinin öldüğünün, öyle basitçe okunup geçilecek bir haberdan ibaret olmadığını altı çiziliyordu. Odman, o günleri şöyle anlatıyor:

- ◆ *“Biz bu platformu kurduğumuzda vicdanı yaralayan kısmı başlamıştı olayların. ‘Tuzla’da İşçiler Niye Ölüyor?’ başlıklı raporu kitaplaştırmıştık. Ölümler oluyordu. Nevra Akdemir ile sabah 7’de İçmeler Kahvesi’nde işçilerle, sonrasında da ölenlerin yakınları ile konuşuyorduk. Kazalarda yaralananlarla. Bazı noktaları anlamıyoruz, bilmiyoruz. Doktora soruyoruz, mühendise soruyoruz. Bu işçiler neden ölüyor? Tam olarak taşeronlaşma ile iş cinayetleri arasındaki bağ ne? Limter-İş, her aşamada yanımızdaydı. Basına duyurmamız gerekiyordu. Sürekli kahvehane dolaşıyorduk. Fark ettik ki biz, sendika, doktorlar, mühendisler, avukatlar, herkes bir şeyler yapmaya çalışıyor ama içe kapanık. Kimse birbirinin yaptığından çok haberdar değil. Bir araya geldik. Sonra geniş bir kamuoyu oluştu. Seri ölümler başlamadan uyarıştık aslında. Bilginin türüne, şekline yön vermekte etkimiz olmuştu, ölümlerin geleceğini bu yolla anlatıyorduk. Artık medya aramaya mecbur kalıyordu. Üzerinden geçip gidilmiyordu ölümlerin. Bunların kaza değil, iş cinayeti olduğunu anlatmaya başladık. Bir tersaneden ilk kez bağımsız araştırma izni aldık. DESAN Tersanesi. Diğer eski tersaneler, sesi çıkan işçiyi dövdürtüp tehdit ederken önünde eylem yaptığımız, işyerini nispeten yeni devralmış bu tersane, bizi içeriye aldı. ‘Demek ki ısrarlı, tabandan bilgi ile örtülmüş mücadele doğru bir baskı yaratıyor’ dedik. Komisyon olarak ilk teftişimizdi. Bir ay boyunca işçilerle, taşeron ve kadrolu işçilerle yüz yüze görüşmeler yaptık. Limter-İş’te hem tecrübeli bir tersane işçisi hem sendikacı Hakkı Demiral Usta vardır, oğlu tersanede ölmüş bir isimdir, hayatını bu işe adanmış bir işçi lideridir. Kamber Abi vardı, daha örgütlenmeci ayağıdır sendikanın. Hakkı Usta, Tuzla tersanelerinde çalışıyordu. Bizim önerilerimizle DESAN’da bir reform yapıldı. Hatta Hakkı Ustayı işçi sağlığı ve iş güvenliği uzmanı olarak orada işe aldılar...”*

Tuzla Komisyonu/Platformu’nun çabaları, Tuzla’yı ülke gündemine soktu. Meclis’te ilk kez, muhalefetin de aralıksız bastırmasıyla, iş cinayetleri konusunda bir araştırma komisyonu kurulması sağlandı. 2008’de kurulan komisyonun raporuna göre, 2000-2008 arasında Tuzla’da 61 işçi yaşamını kaybetmişti. 13 işçi, 2008’in ilk altı ayında ölmüştü. Ölüm nedenleri şöyle sıralanıyordu raporda:

- ▶ Yüksekten düşme: 20
- ▶ Elektrik çarpması: 10
- ▶ Malzeme çarpması/düşmesi: 10
- ▶ Patlama: 7
- ▶ Sıkışma: 7
- ▶ Diğer: 7

Raporda yer alan ölüm gerekçeleri ise Tuzla Komisyonu/Platformu'nun çok önceden dile getirdiği uyarılarla paraleldi:

- Yetersiz çalışma alan, (düzensiz işyeri, hareket zorluğu, kaldırılan ve taşınan malzeme altında çalışma vb.)
- Açık alanlarda çalışma, (olumsuz termal konfor şartları; soğuk, sıcak, rüzgâr, yağış vb.)
- Kapalı dar alanlarda çalışma, (zararlı maddelere yoğun maruziyet, boya, gaz, kaynak kullanımı halinde yangın ve patlama riski vb.)
- Yüksekte çalışma, (düşme, malzeme düşmesi vb.)
- Yoğun ve/veya uzun süreli çalışma, (uygun olmayan çalışma yöntemi, yorgunluk, stres, motivasyon eksikliği vb.)
- Kimyasallarla çalışma, oksijen, SPG, asetilen, çözücüler, boya, karbondioksit, karbonmonoksit, hidrojen sülfür, vb. kullanımı (yangın, parlama, patlama, maruziyet vb.)
- Yoğun olarak elektrikli iş ekipmanı kullanımı, (düzensiz ve güvensiz enerji kabloları vb.)
- Çok sayıda alt işveren, (organizasyon, kontrol ve denetim eksikliği vb.)
- Çalışanların sık değişmesi (eğitimsiz ve yeteneksiz işçi, kontrol zorluğu, kalifiye olmayan işyerini ve risklerini tanımayan eleman vb.)
- Ağır parçalarla çalışma (malzeme düşmesi/çarpması, sıkışma vb.)
- Yoğun kaynak işleri (zararlı maddelere maruziyet, gaz/duman/zararlı ışın, yangın vb.)

Meclis'te bir komisyonun kurulması kazanımdı ancak yeterli değildi. Dile getirilen önlemlerin alınması, kazaların basit yollarla önüne geçilmesini sağlayacaktı. Ancak komisyon/platform, bütün ülkenin Tuzla'yı konuşmasını başarmıştı. Odman, şöyle anlatıyor o dönemi:

"Tamamen erkeklerden oluşan işçi kesimi vardır Tuzla'da ama işçi sağlığının hikâyesi kadınlar üzerinden dönüyordu. Kadınlar, 4-5 tulumu birleştirip kaynak geçirmez işçi tulumu yapıyordu. Eşlerine verilmeyen iş güvenliğini sağlayacak ekipmanı üretiyorlardı. Her akşam gözden çapak temizleme köşesi vardı. Kadınlar, işçilerin gözlerini temizliyordu. Fiilen iş güvenliğini almaya çalışıyorlardı. İşçilerin çoğu Gebze ile Kartal arasında yaşıyordu. Çalışma ve mahalle iç içe, 'eski kapitalizmde' olduğu gibi hâlâ. Tüm gemi inşaat sanayi sadece Tuzla'da. 48 tane tersane var. Tekstil olsa misal, bir milyon işletme var ama gemi inşa o dönem öyle değil. Bölge homojendi. Coğrafyası belli. Hemşerilik ağları var. Karadenizli ve Sivashlı eski işçiler, taşeron firmalarının da sahibi olmuşlar. Hanlarda kalan geçici işçiler var, daha çok Kürt illerinden gelen. Komisyon kurulması sağlandı Meclis'te. Muhalefet milletvekillerine sürekli bilgi veriyorduk. Hayalet yazarlık yapıyorduk bir anlamda önergelerine, konuşmalarına. Hakkı Usta ve Kanber Abi ile gidiyoruz kahvehaneye. Zaman birimi sigaraydı Tuzla'da, dakika değil. Kahvehanelerde çok iyi karşılandım. 'Hoca hanım gelmiş ve ilgileniyor' diyordu işçiler. Akademi genellikle yağmacı olarak ilgilenmiş bütün bu meselelerle. Ama bizim bireysel kariyer için çalışmadığımızı görüyorlardı diye düşünüyorum. 2011'e kadar böyle geçti..."

Tuzla'da, basit önlemlerle işçi ölümlerinin önüne geçilebileceğini artık herkes konuşmaya başlamıştı. Buna rağmen 2010'a gelindiğinde 2000'den bu yana ölen işçi sayısı 134'e yükselmişti. Ancak mücadele de yükselmişti. Ne taşeronlar ne tersane sahipleri eskisi kadar rahat değildi ve olmayacaklarını biliyorlardı.

Akdemir ve Odman, o dönem kaleme aldıkları makalede, şunları aktarıyordu:

"Tuzla Tersaneler Bölgesi'ndeki ölümlü iş kazalarının seri bir hal alacağıının öngörüsü ve Limter-İş Sendikası'nın inisiyatifi ile Ekim 2007'de kurulan komisyonun sosyal bilimci bileşenleri olarak, kazaların eklemelendiği çalışma ilişkileri ve kazaların yapısal nedenleri hakkında acil bilgi üretmek

kaygısı ile bir araya geldik. Bu yazıda 'Tuzla'ya yansıyan, Tuzla'da örülen ve üstü örtülen sınıfsallıklar' başlığı altında tekrar 'sınıflar' üzerinden tasnif etmeye çalışacağımız saha bilgilerimiz, kazaların artırdığı 'aciliyet' ruh hali içerisinde çoğalmış, işlenmiş ve aktarılmıştı. Zira Komisyon'un 'kazaların yapısal nedenlerini' araştırmaya başladığı günden bugüne -20 işçi Tuzla Tersaneler Bölgesi'nde, beş işçi de Pendik askerî tersane alanı (iki işçi) ve yeni açılan tersane alanlarında (iki işçi Yalova ve bir işçi Kocaeli Tersaneler Bölgesi'nde) olmak üzere- toplam 25 işçi, çalışmaya gittiği tersanelerde, göz göre göre oluşan iş kazalarında canını bıraktı. Tuzla'daki soruna can kaybını durduracak çözümlerin getirilememesinin, daha da acısı bu ölümlerin Kocaeli, Yalova gibi yeni tersane alanlarına yayılmasının nedenlerinden en belirleyicisi, sorunun adının yanlış koyulmasında, daha doğrusu koyulamamasında yatıyor. Bu yazının temel tezi ise, çözümün muhataplarından muktedit olanların, sınıfsal çelişkileri ve onların 'Tuzla'da olup bitene' etkilerini yok farz eden soru sorma şekillerinin, sorunun kökeninde yattığıdır. Soruyu ihmal edilen yöne bükmeden, hamarat cevaplar vermenin bir anlamı olmayacağını savunuyoruz. Gemi inşa sanayi özelinde irdeleyeceğimiz, emeği bir girdi olarak daha ucuza ve daha hızlı kullanma motivasyonuna haiz gemi inşa sanayicileri ile hızlandırma ve ucuzlatmanın sonuçlarına maruz kalan işçilerin oluşturduğu bir sektöre dair, 'milli çıkarlar' veya 'ekonomik istikrar ve ihracatın büyümesi' ekseninde homojenleştirici soruların, gerçek ve manalı farklılaştırmalar yaratan sınıf çelişkilerini yakalayamadığı ve örttüğü ölçüde, sorunun parçası olduklarıdır."

Tuzla'da iş cinayetleri hâlâ sürüyor. Ancak bu çalışmalar nedeniyle alınmak zorunda kalınan önlemler, hayatını iş cinayetlerinde kaybedenler kadar, belki de daha fazla, işçinin hayatının kurtarılmasını sağladı.

Tuzla için koşturanlar, Tuzla'yı ülke gündemine sokanlar da aynı dönemde birlikte güçlü olduklarını görmüştü. Odman anlatıyor:

"Artık birçok çevreden insanlarla hareket ediyorduk. Komisyonda yer alanlar, başka alanlarda işçi sağlığını takip edenler, örgütlenen işçiler, ÇHD, araştırmacı gazeteciler... İşçi sağlığı meselesi çok odağa oturdu. Mega projelerin başlamasıyla işçi ölümleri başka sektörlerde de yoğun görülmeye başlandı. Kuzey Marmara Otoyolu'nda ölenler oluyordu. Taşeronlaştırmanın

neden ölüme davetiye çıkardığını anlatmak gerekiyordu. Hem genel model sunmak, hem kurulan cümlelerin yanlış olmaması mühimdi. İnşaat sektöründeki emekçiler bizi çağırmaya başladı. Ben, inşaat mühendisi Emre Gürcanlı, Murat Çakır, adlarını burada tek tek saymak isteyeceğim, alanı ören ama isimleri öne çıkmayan dostlar, üstatlar... Murat Çakır, iş cinayetleri raporlarının adını koyarak sendika.org'da ilk derlemeye başlayan kişidir. İş kazası demiyorduk artık. Önümüzde önemli bir örgütlenme alanı olduğunu görmeye başladık. Arzu Çerkezoğlu, Dev Sağlık-İş Başkanı'ydı o dönem. Sağlıkta taşeron olmaz. Bununla mücadele ediyorlardı. Kurumsal sendikalarda işçi sağlığı, iş güvenliği alanı bir örgütlenme alanı olarak yoktu. Veri bile toplamıyorlardı ama pek çok genç işçi örgütlenmesi, bu alanda mücadele veriyordu. Çağrı Merkezi Çalışanları Derneği kurulmuştu örneğin. İlk yaptıkları şey çağrı merkezlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği raporu çıkarmak oldu. İtirme sorunundan oturma sorununa kadar liste çıkarıyorlardı. Biri tercüme ediyor, biri uzmanlık alanıyla ilgili bir işe koşuyor, biri önemli bir bilgiyi aktarıyordu. İnşaat-İş Derneği kurulmuştu, militan eylemler düzenliyordu bu alanda. Oyuncular Sendikası da önemliydi. Set işçilerinin güvenliği konusunda birlikte çalışıyorduk. Önemli bir kazanım elde edildi. Set işçiliğini tehlikesiz statüden tehlikeliye geçirdiler mücadele edip. Türkiye'nin her yerinde aktif baş iş müfettişliği yapmış, iş hukuku avukatlığı yapmış, işyeri hekimliği, işçi sağlığı iş güvenliği uzmanlığı yapmış, örgütlenme yapmış onlarca insan ile bir araya geliverdik. Taşeronluk neden iş cinayetine yol açar mesela buna ilişkin sloganlar dışında bir şey söylenmiyordu. Çok ciddi bir boşluk vardı. Meslek örgütleri vs. herkes içe kapalı kurumsallaşmalara girmiş. Müthiş bir potansiyel birikmiş. Dışarı açılmamış. Bu gücü gördük ve harekete geçtik."

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi kurulması fikri, 2011'de, Tuzla'da başlayan ve giderek genişleyen platformun, farklı alanlardan gelen talepler doğrultusunda çalışmaya başlamasıyla ortaya çıktı. Bütün sektörleri izleyecek bir meclis... Odman anlatıyor:

- ◆ "Murat Çakır'ın dinamo işlevi görmesiyle başladı somut hareketlenme. Mühendislerden Emre Gürcanlı, Ertuğrul Bilir, Nedret Durukan, Erkan Arslan, Onur Gökulu, doktorlardan Ali Çerkezoğlu, Nazmi Algan, Coşkun Canıvar, Celal Mestçioğlu, Arif Müezzinoğlu, Mustafa Tamyürek, sosyal

bilimcilerden Nevra Akdemir, Barış Gönülşen, Özgür Müftüoğlu, Berna Güler, avukat rahmetli Yıldız Ünder, iş müfettişi Şeref Özcan... 20 kişi kadardık ilk toplantıda. İş cinayetleri verilerini her ay raporlaştırmak, o gün aldığımız bir karardı ve nirengi noktamız oldu. Murat, dönem dönem yoğun destek veren pek çok arkadaşın yardımıyla da olsa raporların verisini derleyen, hazırlayan koordinatörümüzdü. Bir tüzel kişiliğimiz yok. Kadıköy Kimya Mühendisleri Odası'nda buluştuk ilk kez. Dernek, komisyon kuruyoruz gibi değil. Biz güvenilir veri oluşturalım. SGK cari ve kapsayıcı veri üretmiyor çünkü. İş kazaları, meslek hastalıkları başlığı, kaybedilen gün sayısı var ama o sene incelemesi tamamlanmış dosyaları görüyorsunuz. Kayıt dışı çalışanlar yok. Sigortasızlar yok. Çocuk, mülteci, ev işçisi, emekli işçi yok... Veriler hiç ayırıştırılmamış. Bizim tuttuğumuz veriler detaylı. İş kolu, cinsiyet, yaş, ölüm nedeni, yeri, vatandaşlık durumu... Sokakta çalışan, ev işinde çalışan, sigorta statüsüne bakmadan çalışırken ölen tüm emekçileri katıyoruz verilere. O verilerin yaşanan cinayetin nedenlerini ortaya koymasını istiyoruz. O veriye bakıp politika geliştirilsin istiyoruz. Nasıl oldu, neden oldu? Meclisi oluşturduğumuz dönemde, Mayıs 2011'de inşaat sektörü yükseliyordu, madencilik yükseliyordu. Kömür Senesi ilan edilmiş mesela Soma'dan hemen önce. Devlete ait ocaklar kapatılıyor. Rödovals ile üretimi iyice yoğunlaştıran özel madenlere geçiyor. Buradan anlıyorsunuz, taşeronlaşma başlayacak ve cinayetler olacak. Maden mühendislerinden Nedret Durukan vardı mesela aramızda, detaylı anlatıyordu. Setlerde ölüm yaşanıyor, buraya bakıyoruz. Bir grup oluştu bu şekilde.”

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, böyle doğdu. Kamuoyunun tanıdığı kısa ismiyle, İSİG Meclisi...

- ◆ “İlk iş güvenilir veri seti oluşturmaktı. Aylık iş cinayetleri raporları... İnfografik hazırlayalım, akılda kalsın tasarımı ile. İş cinayetlerindeki tekrara işaret etsin. Aylık Meclis toplantımıza onlarca, çoğu yeni örgütlenmeye başlamış işçiler, iş cinayetinde yakınlarını kaybedenler, sendika uzmanları ve sendikacılar geliyor. Gazeteciler ve öğrenciler de... Çok faydalı, canlı karşılaşmalar yaşıyoruz. Bazıları sürekli oluyor, bazıları gidiyor. Meclis toplantılarından rapor dışında yöneleceğimiz alanlar ortaya çıkıyor. Meslek hastalıkları, asbest, işyeri intiharları, bazen daha teknik konular, bazen İstanbul dışı illere yayılma konuları, bazen doğrudan mütalaalar... Kaza analiz raporları hazırlanıyor

ihtiyaca göre, bazen enformel olarak işyeri teftişlerine gidiliyor, direnişlere destek veriliyor, basın açıklamaları, uluslararası alandan tercüme yapıyor. Kardeş kurumlarla ilişkiler kuruluyor, daha kurumsal sendikalarla görüşmeler gerçekleştiriliyor. Bir süre sonra kadınların iş cinayetleri, çocuk, mülteci, kentsel dönüşüm ve asbest, inşaat işçileri, emekli işçiler, Covid-19 kaynaklı ölümler, OHAL dönemi iş cinayetleri gibi başlıklarda, bazı önemli yıldönümleri ve olaylar sonrasında alt raporlar çıkarmaya başladık. Aktif ve gündemdeki yalan dolan bilgilere müdahale eden bir sosyal medya varlığı ve basını temiz bilgiyle besleyen bir ağ kurduk.

İşçiler ihtiyaçlarına dair bir şeyler sordukça, eksikimizi görüp o konuda bilgilerimizi ortaklaştırıyor, hızla araştırma yapıyorduk. Bir yandan da kahredici bir şekilde ne kadar basit nedenlerle tekrar tekrar işçilerin öldüğünü gösterdik. İnşaat işçilerinin Alman iskelesi dediği şeyi yapsak 300 işçi daha kurtulacak mesela. O sene kaç inşaat işçisinin öleceği belli. Sadece isimleri belli değil. Ölümler taammüden yani. İş cinayeti, kaza değil. İskeleden düşüp ölme sayısı veriyor bunu. Nedeni veriyor. Çözümüne işaret ediyor. Aynısı tarım işçilerinin taşınması meselesinde de var. Mevsimlik tarım işçilerinin hangi hasada, ne zaman, kaç kişi gideceği belli, rotaları belli. Bu rotalara bu zamanlarda trafik kontrolü koyduğunda bir sürü işçinin ölümü engellenebilir. Römorklarda, dökülen minibüslerde sıkış sıkış taşıyorlar işçileri. Verimizle can kurtaralım istiyoruz. Bunun için uğraşyoruz”

İSİG Meclisi'nin çalışmaları, giderek kitleselleşti. Veriler, politikaya olmasa bile düzenli olarak soru önergelerine dönüşmeye, Meclis'e yansımaya başladı. Bu sayede birçok sektörde, birçok ölümün önüne geçilmesi sağlanmış olabilir umudu ile Meclis daha çok çalıştı. Farklı işkollarından işçiler İSİG Meclisi'ne bilgi aktarır, bilgi alır oldu. Odman, anlatıyor:

- ◆ “Aktif bir WhatsApp grubumuz var. Devletin işçi saymadıklarının ölümlerine, mesela çocuk işçiliğine de bakıyoruz. Devlet, kâğıt mendil satarken ölen beş yaşındaki mülteci çocuğun ölümünü ‘iş kazası’ saymıyor. Biz sayıyoruz. Emekliyken, sigortasız çalışırken ölen de iş cinayeti bizim için. Ev işçisi camdan düşüp ölmüş... Bizim ‘iş cinayeti’ tanımımız, çalışma hayatının gerçeklikleri üzerine kurulu. Resmi statüler üzerine değil. Verilerimizin yüzde 90 kadarı ulusal ve yerel basın, sosyal medya taramasına dayalı. Kalanı, yerellerdeki

güvenilir kişi ve kurumlardan elde edip teyit ettiğimiz, basına yansımamış iş cinayetleri. İSİG'te gönüllü çalışan herkesin hayatını kazandığı bir işi var, o mesleklerden geçiniyor herkes ama bir yandan da bu meclis yürüyor. Kendi maaşlarımızdan bir havuz yaparak cari ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz. Cüzi miktarda üç sendikanın da maddi yardımı oluyor. Çoğu zaman raporları basma, ofis ödünç verme şeklinde. Ama hiç bir sendika ile organik bir bağımız yok. Esasında İSİG, sendikaların, konfederasyonların görevi olan bir işi, tüm Türkiye ölçeğinde yapıyor. Biz anomaliyiz. Biz olmamalıyız aslında. Kocaman emek örgütleri var. İş sağlığı, iş güvenliği uzmanı sayısı 150 bine varacak. Ama kendi işyerlerinde, işkolunda, alanında bile veri toplamıyor ki, nasıl özerk bir işçi sağlığı politikası oluştursun, işçi sağlığını örgütlenme unsuruna dönüştürsün. İşçi sağlığı alanında sahiden faaliyet, eylem, bilgi üreten sendika sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Bunun çok yavaş değiştiğini görüyorum. Birleşik Metal-İş kendi işyerlerinden işçi sağlığı verisi topluyor artık örgütlü olarak. Ama fazla yavaş.”

İSİG alanda çalıştıkça, daha da geniş bir faaliyet alanında büyümeye başladı. Sadece Tuzla'daki, inşaatlardaki iş cinayetleri değildi artık alanı. Akademideki mobbing'ten beyaz yakalılara, sahnelerden sinema setlerine kadar her alanda varlığını gösteriyordu:

- ◆ “İşçi intihar edince bunun kaydı daha zor oluyor. Onu buna iten nedenlere bakılmıyor. Kendini öldürmüş deniliyor. Oysa bir art alanı var bunun. Sadece kaza odaklı olmadık. İşyerinde sağlık hakkı önceliğimiz oldu. Meslek hastalıkları tamamen karanlık alanda. On binlerce işçi, meslek hastalığından ölürken tanısını koydurtmayan bir sistem kurmuşlar. SGK'ya sıfır ölüm geçiyor. Bunu yeterince olmasa da sürekli gündemde tutuyoruz. En pis, en riskli işi en örgütsüz, güvencesiz kesim yapıyor. İnşaat işçilerinin örgütlenmesi yeni yeni başladı. Mevsimlik tarım işçilerinin ise örgütlendiği bir yer yok. Patlayan çöp ithalatı ile ölümleri artan geri dönüşüm işçilerinin yok. Bu yüzden dönüştürmek çok kolay değil. Çünkü en yakıcı tespitlerin olduğu yerlerde, insanların örgütleneceği yer ve muhatabı yok. Tarım işçileri, akademisyenler, set işçileri, maden işçileri, kadın işçiler, dönüştürücü olabilecek tüm veri ve bilgileri muhataplarına iletmeye çalışıyoruz. Mersin'de, Kocaeli'nde, İzmir'de o illerin iş cinayeti alt verilerini ilettiğimiz, sunduğumuz muhataplar oldu. Alana göre, kente göre önerilerimiz oluyor. Kocaeli'nde

mesela kalp krizinden işçi ölümü çok yaygın. 'Neden?' diye sorguluyor oradaki arkadaşlar. İşçi sağlığı odaklı örgütlenme yapacaklara güvenilir başlangıç verisi, alanın ölüm bilgisini, hasar bilgisini verebiliriz. Bir ağ olarak tanımlıyorum bizi. Elektrik nakil hattı gibi. İstanbul, Ankara, Tekirdağ, Kocaeli, İzmir, Diyarbakır'da işçi sağlığı, iş güvenliği meclisleri var artık. Belli örgütler yerelde öne çıkıyor. Alıp onların götürmesine bakıyor. İkimizden 'Enstitüleşelim' diye bir öneri oldu. Ancak esnekliğimizi alabilir diye, bir de somut imkânlarımızın sınırları nedeniyle o öneri biraz daha geriye gitti şimdilik."

İSİG Meclisi, 2021'e kadar geçen sürede birçok ilke imza attı. Asbestin sadece sanayi bölgeleri, tersane alanları ile sınırlı bir tehlike olmadığı, kent yaşamını da yakından ilgilendirdiği bu başlıklardan biriydi. Kadınların iş cinayetlerinde bile görünmez olduğunu, çocuk işçileri, mültecileri konu etti. Odman anlatıyor:

- ◆ "Asbestli ortamda çalışan, bina yıkan, söken işçiyi, asbestli hafriyat taşıyan şoförü öldürüyor asbest ama kentsel dönüşüme sokulan yanı başındaki bina yıkılınca o havayı soluyan kişi de ciddi bir kanser riski ile baş başa kalıyor. Bu gündeme gelmiyor. Türkiye'de, kapitalizminin kıyım yaptığı alanlar belli. Kadınların neden iş cinayetlerinde görünmez olduğunu anlatmaya çalışıyoruz. Hane içi emeğin, bakım emeğinin görünmez ve cinsiyetlendirilmiş olmasını... Soma'nın yıldönümünde maden raporu hazırlıyoruz. Kanal İstanbul tartışılınca, Üçüncü Havaalanı raporunu anımsatıyoruz. Kardeş kurumlarımız var yurtdışında. Bir sürü uluslararası kuruluşla bağlantılıyız. Brezilya'dan, İngiltere'den, Fransa'dan, Belçika'dan arkadaşlar... Tonlarca asbest, zararlı madde içeren savaş gemisi Türkiye'ye gelmesin, bunun üzerinden gemi sökümünün yarattığı kıyım konuşulabilsin diye, çevre örgütleri ile ortak uğraşyoruz. Bu arada alanda herkesin takdirini aldığımız söylenemez. Giriş kriterleri esnetilince ve işçi sağlığı piyasalaşınca, iş güvenliği uzmanlarının sayısı 130 binlere çıktı son 10 senede. Derneklerinden biri, bizim veri ve bilgilerimizi yok farz etmek ile itibarsızlaştırma arasında gidip geliyor. Devletin iş cinayetlerini engelleme ile yükümlü kurumları ise yüksek bütçeli projeler alıp albenili işlerine devam ediyor. Ölümle uğraşyoruz doğru ama hayatta tutmak, hayata tutunmak ve dönüştürmek için. Ölüm üzerinden umudu düşünmek, o zaman bana daha anlamlı geliyor. Yaşam için ölü canları sayıyoruz."

İŞİG Meclisi'nin kuruluşuna vesile olan Tuzla gibi, yakından izlediği birçok alan, yer ve dosya var. Davutpaşa Davası onlardan biri. 2008'de 21 işçinin yaşamını yitirdiği patlamadan sonra kurulan Adalet Arayan İşçi Ailelerin Destek Gönüllüleri, İŞİG Meclisi ile ilişkilendi. Onların tuttuğu "Vicdan ve Adalet Nöbeti" simge haline geldi.

Şöyle anlatıyor Aslı Odman:

- ◆ *"Hacer Abla var, o ailelerden, 'Biz bu nöbeti siz bu tarafa geçmeyin diye tutuyoruz' demişti. O dil, bilgelik dili. Bu tarafa geçilmesin diye bunca emek..."*

Tuzla Komisyonu, uzun ismiyle Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu, 2007'de, DİSK'e bağlı Limter-İş Sendikası'nın çağrısıyla kurulmuştu. Fotoğraf: Alaattin Timur

ARTIK YETER 12 GÜNDE 5 ÖLÜM

CABBAR ONGUN	21/08/2007	TORGEM	GIMSA DENİZCİLİK
GÜNAY AKARSU	23/08/2007	SELAH	BORA DENİZCİLİK
CENGİZ TATLI	30/08/2007		UMUT GEMİ
KENAN KARA	31/08/2007	TUZLA TURİZM AŞ	DERYA GEMİ
BEKİR ÖZMEN	03/09/2007	DESAN	EMRE GEMİ

SIRANI BEKLEME

ÖRGÜTLER

LİMIT

Fotoğraf: Aslı Odman

Tuzla'da, basit önlemlerle işçi ölümlerinin önüne geçilebileceğini artık herkes konuşmaya başlamıştı.
Fotoğraf: Alaattin Timur

2000-2010 arasında 6len iŒi sayısı 134'e ykselmiŒti. Fotoğraf: Alaattin Timur

Eşlerini, çocuklarını faili meçhul cinayetlerde kaybedenler, ölüm tehditlerini günlük bir rutin olarak yaşayanlar, işçilerle geceyi gündüz edenler, işkence mağdurlarının yoldaşı olanlar, çocukların biraz daha rahat nefes alması için çevre mücadelesine hayatını adayanlar, kuşların böceklerin dostu haline gelenler, toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkabilmek için korkularının üzerine yürüyenler, nefret dilini yıkabilmek için nefret diline hedef olmayı göze alanlar...

Bugün biraz olsun güvenceye sahipsek, biraz olsun nefes alabiliyorsak, biraz olsun yol yürüyebiliyorsak bu insanların ve kurumların emekleri sayesinde.

HAKİKAT ADALET HAFIZA MERKEZİ
TRUTH JUSTICE MEMORY CENTER

HAFIZA MERKEZİ